

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIA IN CANTICA

QUÆ

AD MATUTINAS LAUDES DICUNTUR.

Domino reverendissimo et in cultu veræ religionis strenuosissimo Ludovico regi RABANUS devotus servulus in Christo æternam optat salutem.

Nuper quando ad vos in cellula monasterii nostri, quæ vocatur Ratestorph, vocatus veni, et sermo fuit internos de Scripturis sacris, persuadere mihi dignati estis ut cantica quæ in matutinis laudibus sancta psallit Ecclesia vobis allegorico sensu exponerem; ad quod tunc respondi id me jam factum habere in opusculis nostris, quæ in tractatu divinatorum librorum, quantum potui, confeci, nec modo necesse esse id denuo repetere; sed cum ad monasterium reversus essem et quæsissem utrum in omnia illa cantica expositionem jam factam haberem, comperi quod in illa quæ de prophetis sunt, Isaia videlicet et Habacuc, necdum manum miserim. Unde cogitavi quod hæc simul cum cæteris in unum volumen coaptarem, et vobis ad legendum maxime in istis diebus Quadragesimæ transmitterem. Feci siquidem hæc et utramque editionem simul posui; illam videlicet juxta quam Romana psallit Ecclesia, et hanc quam ex Hebraica veritate translata cæteræ Occidentis ex maxima parte tenent Ecclesie, utriusque editionis, ubi inter se discrepare videbantur, sensum exponens, et juxta id quod in sanctorum Patrum dictis jam expositum inveni, vel per me divina gratia opitulante investigare potui, opus consummavi, petens lectorem ut si quid sibi in eo displiceat, non cito reprehendat, sed prius consideret utrum majorum sensui concordet et veritati contrarium non sit: sicque devotionem mentis meæ magis quam eloquentiam verborum perpendens æquo judicio de illo judicet, sciens scriptum: *In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis* (Matth. vii). Si quem autem movet quod ipsa cantica non eo modo quo ab auctoribus suis condita sunt ordinem teneant, sed ea quæ postea edita sunt priore loco ponantur, quia canticum Exodi et canticum Deuteronomii ante cætera cantica per legislatorem edita sunt, agnoscat hoc non frustra factum, sed decenti ordine et secundum rationem actum esse, ut mysteriis et institutionibus per omnia convenirent divinis. Nam in Dominica die, quæ per omnia honorabilis et digna laudibus exstat, laudes trium puerorum in Ecclesia canuntur. In quibus omnes creaturæ ad laudandum et benedicendum Creatorem suum provocantur. In secunda vero feria canticum Isaie, in quo adventus Salvatoris et

A baptismi sacramentum prædicatur, cantari decretum est, quia hæc sunt initia salutis nostræ. In tertia quoque feria canticum sive oratio Ezechie psallitur, in quo de infirmitate sua convalescens gratiarum actiones pro salute sua Deo referebat, admonens nos ut ipsi post perceptam gratiam Dei et ablutionem sacri baptismatis a mortis vinculis absoluti, per omne tempus vitæ nostræ Deo gratias agere studeamus. In quarta autem feria canticum Annæ prophetissæ canitur, in quo Judaicæ perfidiæ expulsio denotatur, et electio Ecclesie de gentibus demonstratur. Nam in quinta feria merito canticum Israelitarum canitur, quod post paschæ celebrationemeducti ex Egypto, et per mare Rubrum sicco vestigio translati cecinerunt. Nam et in ipsa feria Salvator noster pascha typicum cum discipulis suis celebrans, pascha mysticum continuatim in sacramento corporis et sanguinis sui et in immolatione illius agni qui tollit peccata mundi, consecravit. Ideo consequenter in sexta feria canticum Habacuc prophetæ, in quo sacramenta Dominicæ passionis continentur et resurrectionis atque ascensionis ejus in cælos mysteria declarantur, congrue in Ecclesia psallitur, ut omnibus innotescat, quomodo in sexta feria, in qua primus homo conditus denuo est, humanum genus ad vitam æternam per Christum restauratum sit. Sabbato quoque bene et congrue canticum Deuteronomii canendum constitutum est, in quo beneficia Dei erga priorem populum demonstrantur, et quam ingratis idem populus ea susceperit, hisque abusus sit, certissime exprimitur; quia ea die antiquitus constitutum est Deuteronomium legis in synagoga recitari, ne oblivio præceptorum Dei in populo fieret, sed magis incitarentur ad observationem præceptorum illius. Unde in Actibus apostolorum Jacobo dicente ita scriptum legitimus: *Moses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur* (Act. xv); nos ergo similiter eodem carmine spiritualiter instruimur, ut non simus ingrati beneficiorum Dei, sed magis per omne tempus vitæ nostræ laudibus ejus insistamus, donec veniat illud sabbatum, in quo perpetualiter cum Christo requiem possideamus æternam. Cantica vero de Evangelio sumpta apte et convenienter quotidie in Ecclesia decantari a magistris Ecclesie decretum est, hoc est, ut canticum Zachariæ prophetæ, ubi exortus

lucis in tenebris memoratur, in matutinis laudibus decantetur, et canticum Mariæ Dei genitricis, in quo per brachium Domini dispersio superbiorum et potentium depositio humiliumque exaltatio prædicatur, recte in vespertino officio novissime canitur. Quia in vespere mundi, hoc est, in fine sæculi per adventum Salvatoris, superbi in ignem projicientur inferni, et humiles in gloriam exaltabuntur æternam, Hæc ergo juxta id quod sensimus et a magistris traditum accepimus, stylo protulimus, non præjudicantes his qui melius sapiunt ac melius sermonibus proferre norunt. Tu autem, sapientissime rex, in omnibus bene eruditus, ea quæ tibi a devoto famulo collata sunt, benigna mente suscipe, illisque utere secundum quod perspexeris tibi tuisque prodesse. Ego autem quidquid servitii possum tibi libenter impendam, insuper et ipse impendar, Deum orando atque obsecrando pro salute tua, et pro stabilitate regni tui, ut hic diu sospes vivas, et post terminum præsentis vitæ in cœlesti regno vita fruaris æterna. Divinitas Domini nostri Jesu Christi hic et ubique, nunc et semper sanum et incolumem te conservare dignetur.

INCIPIT

CANTICUM ISAIÆ PROPHETÆ.

Isaias propheta postquam de incarnatione Domini et de convocatione Ecclesiæ atque destructione idololatriæ mysticis disputaret eloquiis, ita ut de flore virgæ, de radice Jesse ascendente, super quem septemplex Spiritus gratia requiesceret primam narrant, postea de concordia et cohabitatione bestiarum cum pecudibus, hoc est, divitum cum pauperibus et ferociorum atque superbiorum cum mansuetis et humilibus concordiam in Ecclesia prædicaret, et signum crucis undique gentes convocare ad unitatem fidei testaretur, ad extremum desolationem fluminis Ægypti, hoc est, errorem gentium, qui in tenebris infidelitatis habitabant, dissolvendum esse manifestavit, sicque Ecclesiæ plebem, sive animam fidelem ad laudandum Deum provocat, quatenus ejus gratiæ hoc deputet, quod ab inimicis liberata, et a filiis iræ separata, filia reconciliationis et misericordiæ sit effecta. Unde dicit :

« Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi. Conversus est furor tuus et consolatus es me. » Confessio ergo, sicut sæpe diximus, æquivocum nomen est, et pro locorum diversitate suscipitur. Confitentur enim et qui peccata deplorant, id est, qui pro ipsis dignam poenitentiam agunt, et qui Domino gratias referunt confitentur : sed illud in lacrymis, istud in gaudio est : illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate nascitur constitutum. Unde hic profusa lætitiæ exultat populus fidelis quandam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt et laudes Domini devota mente concelebant. Grandis enim lætitiæ est peccatorum quondam animæ, cum se recordatur a vinculis peccatorum et laqueis errorum per gratiam

A sacri baptismatis erutam et per renovationem Spiritus sancti in electorum sortem translata spem habens vitæ futuræ et gaudii sempiterni. Sed unde hæc gratia sibi proveniret ostendit dicens :

« Ecce Deus Salvator meus : fiducialiter agam, et non timebo. » Omnis enim nostræ redemptionis et salutis causa in incarnatione Jesu Christi Domini nostri consistit, quia non est aliud nomen super terram datum hominibus, testante Petro apostolo, in quo oporteat salvos fieri, de quo et Paulus ait : « Gratia enim sumus salvati (Ephes. 11). » Et item : « Quis me, inquit, liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom. vii). » De quo rursus ait : « Gratias agimus Deo, qui dignos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra (Col. 1). » In ipso quoque fiducialiter agit omnis qui recte credit in Domino et sperat in eo, sciens quia ipse potens est liberare et defendere eos qui in ejus protectione veraciter confidunt, et ob hoc non timeat adversarium, quia nocere illi non potest, nisi permissus. Unde Psalmista ait : « Dominus mihi adiutor est, et ego videbo inimicos meos (Psal. cxvii). » Subauditur infirmos fieri, et impotentes, spirituales enim nequitas vult intelligi, quas in illo iudicio dicit esse videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque damnatus humanis conspectibus apparebit.

« Quia fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Non potest impulsus cadere, cui auxillium Domini videtur fortitudo præstare ; sed ne putaretur sola pericula declinare quem Domini dona servabant, adjecit, « factus est mihi in salutem, » quia per ipsum æternam vitam suscipiunt, per quem et sæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est et fortitudo et laudatio æterna beatorum. Audiatur sceleratissima hæresis factum Dominum his qui salvantur, et quorum prius Dominus non erat, ut creationem in Scripturis atque facturam non semper conditionem eorum quæ non erant sed interdum gratiam in eos qui meruerint sibi Deum fieri, intelligamus. Post hæc Propheta sub figura exhortatur eos qui credunt in Deum, ut ejus doctrinam intente discere studeant, qui ejus sortiti sunt et fidem, et dicit :

« Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. » Quem supra Emmanuel, et Accelera spolia detrahete, Festina prædari, et reliquis appellaret nominibus, ne videretur alter esse præter eum quem Gabriel Virgini nuntiavit dicens : « Vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum (Matth. 1), » nunc vocat Salvatorem, et de ejus fontibus aquas prædicat hauriendas, nequaquam de aquis fluminis Ægypti, quæ percussæ sunt, neque de aquis fluminis

Rasni, sed de fontibus Jesu. Hoc enim Hebræorum A lingua Salvator exprimitur. Unde et ipse clamabat in Evangelio : « Qui sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem, » inquit Evangelista, « dicebat de Spiritu sancto, quem credentes in eum accepturi erant (Joan. vii). » Et in alio ipse loquitur Evangelio : « Qui biberit de aqua quam ego dederò ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv). » Fontes Salvatoris doctrinam intelligamus evangelicam, de qua in septuagesimo septimo psalmo legimus : « In Ecclesiis benedicite Deo, Deum de fontibus Israel, » quam videlicet apostoli gentibus infuderunt, fons enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Unde et sequitur :

« Dicetis in illa die. Constatemini Domino et in-
« vocate nomen ejus. Notas facite in populis adin-
« ventiones ejus, mementote quoniam excelsus est
« nomen ejus. Cantate Domino quoniam magnifice
« fecit. Annuntiate hoc in universa terra. » Adin-
ventiones enim Domini præcepta sunt divina, quæ
ex consilio summæ sapientiæ solummodo sunt pro-
lata, et salutifera eis omnino fiunt, qui ea factis
adimplere student. Hæc præcipiuntur ab apostolis
et reliquis doctoribus de Israel his, qui de gentibus
crediderunt, ut soli confiteantur Domino et, idolis
derelictis, invocent nomen ejus, et cuncta ejus opera
prædicent infidelibus, ut sciant quoniam ipse solus
excelsus est, et « in nomine ejus omne genu fle-
ctitur cælestium, terrestrium et infernorum (Phil. C
ii), » cui cantandum est, quod magnifice fecerit,
et in omni orbe illius misericordia prædicetur. Huic
etiam loco concordat initium centesimi quarti
psalmi, ubi ita scriptum est, « Constatemini Domino
et invocate nomen ejus, annuntiate inter gentes
opera ejus. » In hoc ergo tribus constat partibus
ordo dictorum. Primo dicit : « Constatemini Do-
mino, » id est, laudate eum et bonis factis gratiam
vobis divinitatis acquirite, quia id ipsum est laudare
Dominum, et ore illi honorem deferre, et operibus
ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic in-
telligenda est, quæ Domini præconia celebrare non
desinit, quando et subsequentiæ tale votum actione-
nemque declarant. Deinde Dominum commonet in-
vocari, ut post ministerium sanctissimæ laudis grates
ei dignas solvamus. Ipse enim rite invocatur Deum,
qui magis actu quam voce clamat ad Deum. Unde
Salvator in Evangelio ad superbos et inobedientes
sibi ait : « Quid enim vocatis me, Domine, Domine,
et non factis quæ dico ? » (Luc. vi.) Et alibi : « Non
omnis, inquit, qui dicit mihi, Domine, Domine,
intrabit in regnum cælorum; sed qui facit volunta-
tem Patris mei, ipse intrabit in regnum cælorum
(Matth. vii). » Tertio dicit : « Annuntiate inter gen-
tes opera ejus, » quod bene potest gloriosis evan-
gelistis et sanctissimis apostolis, et nunc sacerdotibus
convenire, qui per gentes universas magnaalia
ejus annuntiare noscuntur.

« Exsulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus
« est in medio tui sanctus Israel. » Primum dicen-
dum juxta litteram : O habitatio Sion, exsulta et
lauda Deum tuum, quod qui tæus ante videbatur
Deus et modicis Judææ terræ claudtebatur angustiis,
nunc repleverit omnem terram scientia sua, et de
morte consurgens regnet in gentibus, et ipsam na-
tiones deprecetur atque adorent, ita duntaxat, ut
adjiciat secundo manum tuam ad possidendum, quod
reliquum est populi sui, et congregantes profugos
Israel et dispersos Juda colligendos a quatuor plagis
terræ, quia seminarium Evangelii per apostolos,
qui ex Judæis erant, processit a fontibus Israel, me-
lius autem est, ut Sion, id est speculam in sublimi-
bus collocatam interpretemur Ecclesiam, de qua
B et quinquagesimus psalmus canit : « Benigne fac
in bona voluntate tua, Sion, ut ædificentur muri
Jerusalem. » Ut acceptabile fiat in ea Domino sa-
cificium justitiæ, oblationes et holocausta, et vi-
tulus, quem filio pœnitenti pater clementissimus
immolavit.

INCIPIT

CANTICUM EZECHIE

Regis Judæ.

Canticum ergo, quod sub Ezechie nomine præno-
tatur, quod aliqui interpretum scripturam, alii ora-
tionem nominant, videtur mihi melius gratiarum
actionis vocabulo prænotari. Sic enim scriptum
est in propheta (Isa. xxxviii) : « Scriptura Ezechie
regis Judæ, cum ægrotasset et convalesceret de In-
firmitate sua. » Septuaginta vero ita posuerunt :
« Oratio Ezechie regis Judæ, quando languit et
surrexit de infirmitate sua. » Manifestum est enim
quod post redditam sanitatem de infirmitate consur-
gens ista conscripserit, ex quo non oratio est, sed
gratiarum actio pro beneficio quod acceperat. Po-
test enim hoc canticum bene convenire his qui post
longam ægritudinem animarum resipiscunt a diaboli
laqueis, et de peccatorum gravitudine sanantur, et
student se virtutibus sacris recuperare, et laudes
Dei non solum voce, sed etiam corde et actu pro-
nuntiare.

« Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam
« ad portas inferi. » Narrat quid tempore prementis
angustiæ imminentisque languoris tacitus cogitarit.
« Dixi, inquit, in corde meo, In dimidio dierum meo-
rum, » sive, ut alii interpretati sunt, in infirmitate
et silentio dierum meorum, sive in sanguine dierum
meorum, quando meus cruor meumque spectabatur
interitus. Itaque in desperatione dixi : « Vadam ad
portas inferi. Vel communi lege naturæ, vel illas
portas, de quibus, quod liberatus sit Psalmista de-
cantat : « Qui exaltas me de portis mortis, ut an-
nuntiem omnes laudationes tuas in portis filie Sion
(Psal. ix). Has portas inferni reor quæ adversus
Petrum non prævalent, quia dormivit in plenitudine
dierum suorum. Sancti implent dies suos, qualis

fuit Abraham qui mortuus est plenus dierum in senectute bona : peccatores vero et impii in medio dierum suorum moriuntur, de quibus et psalmus loquitur : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (*Psal. lrv*), » non enim implent opera virtutum nec student pœnitentia emendare delicta. Unde in medio vitæ cursu et in errorum tenebris ducentur ad tartarum.

« Quæsivi residuum annorum meorum. » Non me putans ultra esse victurum, dixi, « Non videbo Dominum Deum in terra viventium. » Pro Domino et Deo hic in Hebraico ponitur, Ia, quod in extrema syllaba alleluia sonat, pro quo Septuaginta transtulerunt, « nequaquam ultra videbo salutare Dei in terra viventium; » de qua et in alio loco scriptum est. « Placebo Domino in regione viventium (*Psal. cxiv*); » et rursus : « Placebo Domino in lumine viventium (*Psal. lrv*). » Regio ergo sanctorum ipsa est, quæ appellatur lux viventium. « Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum (*Matth. xxii*), » hoc autem est omne quod metuit, ne salutare Dei, ductus ad inferos, nequaquam mereatur aspicere. Sequitur :

« Non aspiciam hominem ultra et habitorem, « quievit generatio mea, ablata est et convoluta « est a me, quasi tabernaculum pastorum, præcisa « est veluti a texente vita mea, dum adhuc ordire, « succidit me. » Timet ergo, ne cum sanctis et hominibus Dei non habitet in quiete, ne non videat Deum in terra viventium, ne generatio illius instar tabernaculi dissolvatur, ne in telæ similitudinem in ipso lucis exordio præcidatur, et nequaquam de semine ejus Christus oriatur. Quod autem corpus nostrum appelletur tabernaculum, et Apostolus instruit dicens : « Nos qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus aggravati (*II Cor. v*). » Vita ergo humana non Parcarum filis secundum gentilium fabulas orditur, sed dispositione Dei ordinatur. Unde Job ad Dominum ait : « Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est, constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt (*Job xiv*). » Sed quæritur, quomodo numerus certus sit apud Dominum vitæ humanæ, si Ezechias se dixit in dimidio dierum moriturum. Sed sciendum in hoc quod propheta sibi prædixit mortem proximam illi esse venturam, ostenderit quid ipse meruerit : attamen prædestinatio Dei id quod voluit fecit, quia orationis ejus annuens, et pœnitentiam considerans, addidit numerum dierum, quem ante sæcula præscivit et prædestinavit futurum. Ne ergo elevaretur cor Ezechiae post incredibiles triumphos, et de media captivitate victoriam, infirmitate corporis visitatur, et audit se esse moriturum, et conversus ad Dominum flectat sententiam ejus, quod quidem et in Jona propheta legimus, et in comminationibus contra David, quæ dicuntur futuræ, nec factæ sunt, non Deo mutante sententiam, sed provocante humanum genus ad notitiam sui. Dominus enim pœnitens est oper malitias : nec propheta igitur fallax, quia tem-

pus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vitæ, quod inopinate foris est : additum sine augmento præscientiæ fuit intus statutum

« De mane usque ad vesperum finies me, a vespere usque ad mane, quasi leo, sic contrivit omnia ossa mea. » Quod sic juxta aliam editionem legitur : « De mane usque ad vesperum finies me. » Sperabam usque ad mane, quod et Job in angustia sua atque in tormentis corporis sustinuisse se dicit, quando in die exspectabat noctem, et lucem præstolabatur in tenebris, mutatione temporum putans mutari posse supplicia. Hoc verum esse novit, qui magnis febribus æstuat, cujus ignis internus in similitudine leonis omnia ossa consumit, nec se putat præ doloris magnitudine esse ultra victurum.

« De mane usque ad vesperam finies me, sicut pullus hirundinis, sic clamabo, meditabor, ut columba. » Hæ duæ aves gemitum pro cantu edere solent. Unde harum similitudinem Ezechias in dolore sui querelis et gemitibus, cum oratione profusa ad Deum assumit, quatenus lugubris et fleu mixta deprecatio protinus ad pii judicis aures ascendat, et sic ipsius opem sibi citius collatam sentiat. Unde et sequitur.

« Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum. Domine, vim patior, responde pro me, quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim. » Defecerunt, inquit, oculi mei aspiciendo excelsum cœli ad Dominum, qui eruit me et abstulit dolorem animæ meæ, et ipse fecit ; nunc quoque mors imminet et languores atque incumbens dolor, quasi leo, ita corporis mei ossa frangebatur, sed ego in similitudinem hirundinis et columbæ fletibus et gemitibus dies noctesque jungebam, et a Deo solo, qui poterat subvenire, elevatis in altum oculis, auxilium præstolabar, dicebamque ad eum : Plus patior, quam mea poscunt merita ; sed et si quid erravi, convertar ad melius, tu sponde pro me. « Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei (*Rom. ix*) ; » rursusque in se revertitur : Quid dicam, inquit, quidve causabor contra factorem meum, aut quid respondebit mihi, quia fecit ipse quod voluit. Sustinenda ergo sunt quæcunque decreverit.

« Recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Domine, si sic vivitur et in talibus vita spiritus mei. Corripies me et vivificabis me, ecce in pace amaritudo mea amarissima, tu autem eruisti animam meam, ut non periret. » Nulla res longa mortalium est omnisque felicitas sæculi, dum tenetur amittitur. Cum enim tribulationis tempus advenerit, omne quod præteritum est, nihil adjurat sustinentem. Unde stulta Epicuri sententia est qui asserit per recordationem præteritorum bonorum mala præsentia mitigari. Ergo Ezechias reputare se dicit omnes annos regni sui, et præteritæ, ut putabat, beatitudinis in præsentis amaritudinæ : et quia

jam securus est, nec patitur quæ refert de humano statu, philosophatur et dicit : « Domine, sic vivitur, et tali sumus conditione generati, » corripuisti me, sed vivificasti me pacemque tribuisti fugato Asyro; sed pax mea omni mihi amaritudine fuit amarior, quia tranquillitate populi reddita et urbe secure, ego solus limina mortis intravi, sed tu eruisti animam meam, ut non periret, vel præsentis vitæ, vel futuræ.

« Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, » quia non infernus confitebitur tibi neque mors « laudabit te. » Projecisti, inquit, post tergum omnia peccata mea, ne illa tristis aspicerem, sed tuam misericordiam contemplerer : infernus enim et mors non confitebuntur neque laudabunt te, juxta illud quod scriptum est : « In inferno autem quis confitebitur tibi (*Psal. xxx*)? » Confessioque quæ in hoc loco non pro pœnitentiâ, sed pro gloria et laude accipitur, sicut et in Evangelio legimus : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ (*Matth. xi*). »

« Non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam; vivens vivens ipse confitebitur tibi, » sicut et ego hodie. » Non expectabunt, inquit, qui descendunt in lacum veritatem tuam; melius enim hoc ad intellectum pertinet, quam illud, quod in LXX legimus, non expectabunt, qui descendunt in lacum, misericordiam tuam; maxime, cum Salvator ad infernum descenderit, ut vinctos de inferis liberaret. Pro lacu manifestius eidem inferos transtulerunt. « Vivens vivens ipse confitebitur, sicut et ego hodie. » Et hic confessio pro laudatione ponitur : neque enim sua scelera confitetur, sed gratias agit Deo, et non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Cumque infernus et mors non confiteantur, nec laudent Deum, econtrario vita atque viventes Dominum glorificant, quodque sequitur :

« Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine, » salvum me fac et psalmos nostros cantabimus « cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. » Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Hoc significat, quod et in Deuteronomio dicitur : « Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi (*Deut. xxxii*), » ut per successiones et singulas generationes Dei in posteros clementia prædicetur, pro quo LXX posuerunt. Ab hodie enim filios faciam, qui annuntiabunt justitiam tuam, causalis, quæ conjunctio sequentia cum superioribus copulat, quod videlicet idcirco viventes et ipse vivens benedicant Deo, quia ab hac die facturus sit filios, qui annuntiant veritatem ejus : quod certe suæ non erat potestatis, neque enim per Prophetam illi liberi repromissi sunt, sed præsens vita concessa, præsertim cum impiissimum filium genuerit Manassen, qui repleverit Jerusalem sanguine a porta usque ad portam, et non benedixit, sed maledixit Deo, persequens sanctos ejus. Possumus ergo, juxta LXX, hoc dicere, quod non dixerit filios faciam, sed *PIA*, quod vel parvulos, vel pueros sive infantulos et posteros intelligimus, ut ex eo quod ipse miseri-

PATROL. CXII.

cordiam consecutus est, omnis ventura posteritas hoc cognoscens laudet ejus incredibilem clementiam. Salvum ergo me fac, Domine, ut omnes qui in te credimus tuoque sumus auxilio liberati, cunctis diebus vitæ nostræ te cantemus in templo.

INCIPIT

CANTICUM ANNÆ,

Matris Samuelis prophætæ.

Igitur Canticum quod in libro Regum prophetico spiritu Anna mater beati Samuelis prophætæ proferebat, et sub titulo orationis prænotatum est, multa sacramenta de Christo et Ecclesia ejus continet, quia ipsius munere hæc prophetizando præ sagabatur, cujus ope totius Ecclesiæ subsistit fortitudo, et amplificatur multitudo, et confirmatur stabilitas, sed quaeritur cur Scriptura dicat Annam orando hoc carmen proferre, cum magis in ea prædicatio futurorum, quam postulatio alicujus rei inveniat. Sic enim scriptum est, Et oravit Anna et ait :

« Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. » Non enim invenitur orare in hoc cantico, nisi per duo verba tantum, ut dicit : « Lætata sum in salutari meo, » et aliud est, « quia non est Deus præter te. » Apostolus autem dicit : « Orate sine intermissione (*I Thess. v*). » Illi enim qui in divino versatur officio, omnia gesta ejus, dictaque pro oratione reputantur; quia justus cum sine intermissione, quæ justa sunt, agit, per hoc sine intermissione justus orabit. Et in Psalmis dicit : « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (*Psal. cxl*). » Elevat manus ille, qui elevat actus suos. Aliter, Moyse elevante manus, vincebat Israel, dimittente vero, vincebat Amalech; quia donec famulus Dei elevat actus suos ad Dominum, vincit plebs Dei, cum autem dimiserit actus suos, vincit Amalech, inimicus Dei. « Exsultavit, » inquit Anna, « cor meum » et necessarie addidit, « in Domino, » ut Paulus dixit : « Gaudete in Domino semper (*Phil. iv*), » quia potest quis gaudere in carnalibus. Cum me homines laudant, non in Domino gaudeo, sed gaudeo in vanitate : hinc compungar propter verbum Dei, cum dicit : « Exsultavit cor meum in Domino. » Dicat ergo Anna, quæ interpretatur gratia, Ecclesia videlicet Christi, civitas regis magni, gratia plena, prole secunda, dicat, quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscit. « Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. » Vere exsultavit cor, quia in Domino, et vere exaltatum cornu, quia non ex se, sed in Domino Deo suo exaltatum est. Et in alio loco dicit : « Exaltabuntur cornua justi (*Psal. lxx*), » quia de crucis Christi apicibus, justis conferuntur hæc cornua, in his ventilabimus atque destruemus adversarias potestates anime nostræ insidiantes.

« Dilatum est os meum super inimicos meos. »

Quia et in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis.

« Quia lætata sum in salutari tuo. » Salutaris iste Dominus est Christus Jesus, quem Simon, sicut in Evangelio legitur (*Luc. II*), senex amplectens parvum, agnoscens magnum : « Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace ; quia viderunt oculi mei salutare tuum. » Si lætatus fuero in salutari Domini, tunc dilatatum est os meum, per meditationem utique verbi Dei ad elevationem cordis veniemus. Unde Apostolus dicit : « Os nostrum ad vos patet, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est (*II Cor. VI*). » Ex latitudine enim cordis ori sapientia ministratur.

« Non est sanctus ut est Dominus. » Distinctione utitur, non dixit, nisi Dominus, sed nullus est, sicut Dominus sanctus et sanctificans, justus et justificans.

« Neque enim est alius extra te, et non est fortis sicut Deus noster. » Non est, inquit, sanotus præter te, Domine, quia nemo fit, nisi abs te, etsi sunt, qui dicuntur dii multi, et domini multi, nullus tamen eorum naturaliter est id quod Deus est, quia ipse solus est, qui dixit ad Moysen servum suum : « Ego sum qui sum (*Exod. III*) ; » nam umbra ad comparationem corporis non est, et fumus ad comparationem ignis non est.

« Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. » Et Salomon dicit : « Altiora te ne quaesieris (*Eccle. III*). » Et alibi : « Dominus in cælo et tu super terram, ideo sint pauci sermones tui (*Eccle. V*). »

« Recedant vetera de ore vestro. » Hoc est, magniloquium non exeat de ore vestro. « Omnis sermo malus, » dicit Apostolus (*Ephes. IV*), « ex ore vestro non procedat. »

« Quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi præparantur cogitationes. » Ipse vos scit et ubi nemo : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Unde qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Hæc dicuntur adversariis civitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute præsumptibus, in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitæ terræ Jerusalem, cives terrigenæ, qui, ut dicit Apostolus (*Rom. X*), « ignorant Dei justitiam, » id est, quam dat homini Deus, qui solus est justus atque justificans, « et suam volentes constituere, » id est, velut a se sibi paratam, non ab illo impartitam, « justitiæ Dei non sunt subjecti. » Utique, quia superbi de suo putantes, non de Dei posse placere. Sed quia est Deus scientiarum, atque ideo et arbiter conscientiarum, ipse videt cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Unde vanæ sunt, nisi quia proprie hominum sunt, a quo ipsi homines sunt.

« Arcus fortium superatus est et infirmi accincti sunt robore. » Infirmatus est arcus, id est, intentio eorum, qua tam potentes sibi videntur esse, ut sine Dei dono atque adjutorio humana sufficientia divina possint implere mandata, et infirmi accincti sunt

robore, qui tantum in Dei pietate confidunt, et ab illo solatia quaerunt, dicentes cum Propheta : « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum (*Psal. XXX*). » Infirmus erat populus gentilis, quando alienus a testamento Dei fuerat. Nunc ergo præcinctus est robore, cum indutus est scuto fidei et galea salutis, et gladio spiritus hostis antiqui tela ignea proterit.

« Saturati prius pro pane se locaverunt et famelici saturati sunt. » Qui sunt intelligendi saturati panibus, nisi iidem ipsi, quasi potentes, id est, Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Domini ? sed in eo populo anoilæ filii minorati sunt, cum se subtraxerunt, ne crederent in Salvatorem, et in ipsis panibus, id est, divinis eloquiis quæ illi soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt, terrena tantum sapient. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, posteaquam per Novum Testamentum ad eloquia illa venerunt, multum esuriendo terram transierant ; quia in eis non terrena, sed cælestia sapierunt, et hoc velut quaereretur causa cur factum sit.

« Donec sterilis peperit plurimos et quæ multos habebat filios infirmata est. » In Hebræo et in Septuaginta translatione non plurimæ, sed septem leguntur. Judæi hunc locum ita intelligunt, quod nato Samuele mortuus sit filius primogenitus Fenennæ, et singulari Annæ filiis nascentibus, singuli Fenennæ mortui sint filii ; sed quaerendum est quomodo hoc stare possit, cum Fenenna septem, Anna autem non plus quam quinque filios habuerit. Hanc quaestionem Hebræi solvunt duos filios Samuelis cum filiis Annæ annumerant : Quia sterilis, inquit, peperit septem et multa in filiis infirmata est. Hic totum quod prophatabatur eluxit agnoscentibus numerum septenarium, quo est universa Ecclesiæ significata protectio, propter quod Joannes apostolus ad septem scribit Ecclesias, eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere : et in Proverbiis Salomonis hoc antea præfigurans. « Sapientia ædificavit sibi domum et suffulcit columnas septem (*Prov. IX*). » Sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam quæ multa in filiis, nunc infirmatam Jerusalem terrenam : quoniam quicumque filii liberæ in ea erant, virtus ejus erant. Nunc vero ibi, quoniam littera est, et spiritus non est, amissa virtute infirmata est.

« Dominus mortificat et vivificat. » Mortificat illam quæ multa erat in filiis, et vivificat hanc sterilem quæ peperit septem, quamvis commodius possit intelligi eosdem vivificare, quos mortificaverit, id enim vel repetivit addendo.

« Deducit ad inferos et reducit. » Quibus enim dicit Apostolus : « Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (*Rom. VI*), » salubriter mortificantur utique a Domino : quibus adjungit, « quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, » ut ipsi sint illi qui esurientes transierunt terram. Mortui enim estis, inquit, quomodo salubriter mortificat Deus ; deinde

sequitur : Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ecce quomodo eosdem ipsos vivificat Deus : sed nunquid eosdem deduxit ad inferos et reduxit ? Hoc utrumque sine controversia fidelium in illo potius videmus impletum, capite scilicet nostro, cum quo vitam nostram in Deo Apostolus dixit absconditam. Nam qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, iste modo utique mortificat, et quia resuscitavit a mortuis, eundem rursus vivificavit. Et quia in prophetia vox ejus agnoscitur : « Non derelinques animam meam in inferno (*Psal. xv*), » eundem deduxit ad inferos et reduxit, hæc ejus paupertate ditati sumus.

« Dominus enim pauperes facit et ditat. » Nam quid hoc sit ut sciamus, quod sequitur audiamus.

« Humiliat et sublimat. » Utique superbos humiliat et humiles exaltat; quod enim alibi legitur : « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac. iv*); » hoc totus habet sermo, cujus nomen interpretatur gratia ejus. Jam vero, quod adjungitur :

« Suscitavit a terra pauperem, » de nullo melius quam de illo intelligo qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate, sicut paulo ante dictum est, ditarenur; ipsum enim de terra suscitavit tam cito, ut caro ejus non videret corruptionem, nec illud ab illo alienabo, quod dictum est :

« Et de stercore erigit inopem. » Inops quippe hæc qui pauper; stercore vero, unde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores Judæi : in quorum numero, cum se dixisset Apostolus Ecclesiam persecutum : « Quæ mihi, inquit, fuerunt lucra, hæc propter Christum damna esse duxi, nec solum detrimenta, verum etiam stercore existimavi esse, ut Christum lucrifacerem (*Phil. iii*). » De terra ergo suscitatus est, ille supra omnes divites pauper erectus est, et de illo stercore super omnes opulentes ille inops.

« Ut sedeat cum principibus, et sodium gloriæ » teneat. » Quibus ait : « Sedebitis super duodecim sedes (*Matth. xix*); » et sedem gloriæ hæreditatem dans eis. « Domini enim sunt cardines terræ et posuit » super eos orbem. » Quia ipse dominatur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ (*Psal. lxxi*). « Domini, inquit, sunt cardines terræ : » hoc est, quatuor plagæ mundi, in quibus dilatabit orbem Ecclesiæ suæ, quæ a solis ortu usque ad occasum laudat nomen ejus.

« Pedes sanctorum suorum servabit. » Hoc est, electorum suorum opera in via justitiæ dirigit.

« Et impii in tenebris conticescent. » Qui mittentur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Ubi conticescent, id est, ab arrogantia superbæ suæ cessabunt.

« Quia non in fortitudine roborabitur vir. » Hoc est, non in fortitudine propria, sed in virtute divina potens est vir, id est, populus credentium.

« Dominum formidabunt adversarii ejus. » Quia

A Dominus infirmum faciet adversarium ejus. Potest ex ambiguo græco intelligi et adversarium suum. Cum enim Dominus possidere nos cœperit, profecto adversarius, qui noster fuerat ipsius fit, et vincetur a nobis, non viribus nostris, quia non in virtute propria potens est vir. Dominus ergo infirmum faciet adversarium suum. Dominus sanctus, ut vincatur a sanctis, quos Dominus sanctus sanctorum efficit sanctos, ac per hoc non gloriatur potens in sua potentia, et non gloriatur prudens in sua prudentia, nec dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur intelligere et scire Dominum et facere judicium et justitiam in medio terræ, non parva ex parte intelligit, et scit Dominum, qui intelligit, et scit etiam hoc sibi a Domino dari, ut intelligat et sciat Dominum. Sed quia retributio justa in die judicii futura est a Domino super filios Adæ; inde sequitur :

« Super ipsos in cœlis tonabit. » Ipse judicabit extremum terræ, quia justus est, prorsus ordinem tenuit confessionis fidelium hæc prophetissa, ascendit enim in cœlum Dominus Christus, et inde venturus est ad judicandum vivos et mortuos. « Nam quis ascendit, » sicut dicit Apostolus (*Ephes. iv*), « nisi et qui descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia. » Per nubes ergo suos tonuit, quas sancto Spiritu cum ascendisset implevit. De quibus carnali Jerusalem, hoc est, ingrata vineæ comminatus est apud Isaiam prophetam, ne pluant super eam imbrem. Sic autem dictum est :

« Dominus judicabit fines terræ. » Ac si diceretur Dominus judicabit extrema hominis : quoniam non judicabuntur, quæ in melius, vel in deterius medio tempore commutantur, sed in quibus extremis inventus fuerat qui judicabitur. « Et dabit imperium » regi suo, hoc est, populo christiano : dat eis virtutem, qua carnem sicut reges regant, et in illo, qui propter eos fudit sanguinem suum, mundum vincant. Sequitur :

« Et sublimabit cornu Christi sui. » Quomodo Christus exaltabit cornu Christi sui? Omnes quippe unctos ejus chrismate, recte Christos possumus dicere, quod tamen totum cum suo capite corpus unus est Christus. Hæc Anna prophetavit Samuel mater sancti viri, multumque laudati, in quo quidem tunc figurata est mutatio veteris sacerdotii, et nunc impleta, quando infirmata est, quæ multa erat in filiis, ut novum haberet in Christo sacerdotium, sterilis quæ peperit septem.

INCIPIT

CANTICUM EXODI.

« Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus est. » Multa quidem cantica fieri legimus in Scripturis divinis, horum tamen omnium primum istud est canticum quod, Ægyptiis et Pharaone submerso, populus Dei post victoriam cecinit : moris quippe sanctorum est, ubi adversarius vincitur, tanquam

qui sciant, non sua virtute, sed Dei gratia victoriam paratam, hymnum Deo gratulationis offerre : accipiunt tamen hymnum cantantes etiam tympana in manibus, sicut de Maria sorore Moysi et Aaron refertur, et tu ergo si mare Rubrum transieris, si Ægyptios submergi videris, et exstingui Pharaonem, atque in abyssum profundum præcipitari, potes hymnum cantare Deo, potes vocem gratulationis emitte et dicere : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem projecit in mare. » Melius autem et dignius hæc dicis, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitiis et concupiscentiis, et si mortificaveris membra tua, quæ sunt supra terram, et tamen videamus quid dicit : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, » quasi non sufficeret gloriatus est, ita addidit gloriose gloriatus est, et quidem, quantum possumus conicere, videtur enim mihi, quod aliud sit gloriificari, aliud gloriose gloriificari. Nam Dominus meus Jesus Christus, cum carnem ex Virgine pro salute nostra suscepit, gloriatus est quidem, quia venit quærere quod perierat, non tamen gloriose gloriatus est, dicitur enim de ipso, « quia vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, et vultus ejus ignobilis super filios hominum gloriatus est (Isa, v); » et cum ad crucem venit et pertulit mortem; sed, ut ita dicam, humiliter, non gloriose gloriatus est. Verum quia hæc oportebat pati Christum et sic introire in gloriam suam (Luc. xxiv). » Cum venerit in gloria Patris et sanctorum angelorum, cum venerit in majestate sua judicare terram, quando et verum Pharaonem, id est, diabolum interficiet spiritu oris sui. Cum ergo refulgebit in majestate Patris sui et post adventum humanitatis secundum nobis in gloria ostendit adventum, tunc non solum gloriatur. Cum omnes ita honorificant Filium, sicut honorificant Patrem.

« Equum et ascensorem dejecit in mare. » Homines qui nos insequuntur equi sunt, et ut ita dicam, omnes, qui in carne nati sunt, figuraliter equi sunt : sed qui habent ascensores suos, sunt equi, quos Dominus ascendit, et circumueunt omnem terram, de quibus dicitur : « Et equitatus tuus salus. » Sunt autem equi, qui ascensores habent diabolum et angelos ejus. Judas equus erat, sed donec ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis fuit. Cum cæteris etenim apostolis missus ægrotis salutem et sanitatem languentibus præstitit; sed ubi se diabolo substravit, post buccellam enim introiuit in eum Satanas, ascensor ipsius effectus est Satanas et illius habenis ductus adversus Dominum et Salvatorem nostrum cœpit equitare. Omnes ergo, qui persequuntur sanctos, equi sunt hinnientes, sed habent ascensores quibus aguntur angelos malos, et ideo feroces sunt. Dominus ergo equum et ascensorem projecit in mare et factus est mihi in salutem.

« Fortitudo mea et laudatio mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Alia autem editio habet :

« Adjutor et protector factus est mihi in salutem. » Fortitudo ergo et laus servorum suorum est Dominus, qui eos adjuvat in tribulationibus, et protegit a cunctis hostibus, sitque eorum salus qui in illum sperant : quia juxta Petri apostoli sententiam : Non est in alio aliquo salus, sed ipse Salvator omnium, maxime autem fidelium.

« Iste Deus meus et glorificabo eum. Deus Patris mei, exaltabo eum. » Hic ergo et meus est Deus et Patris mei. Pater noster, qui nos fecit et genuit, Christus est. Et ipse dicit : « Vado ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum (Joan. xvi). » Si ergo agnoscam quod Deus meus sit Deus, glorificabo eum; si vero etiam istud agnoscam, quomodo Patris mei Christi sit Deus, exaltabo eum.

« Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus. » Vel juxta aliam editionem : « Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi. » Vere enim omnipotens est Dominus noster, qui fortis est in prælio, et conteret hostes suos, nec est ullus qui possit illi resistere. Nolo putes, quia tantum visibiles pugnas conterit Dominus, sed et illas conteret, quæ nobis sunt non adversum carnem et sanguinem, sed adversum principatus et potestates, et adversum mundi hujus rectores tenebrarum harum. Dominus enim nomen est illi, et non est ulla creatura cujus Dominus non sit.

« Carrus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare, electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro. » Simul ergo prælati et subditi currus, equites et pedites, et omnis exercitus Pharaonis submersi sunt in Rubro mari, de quo scriptum est, « quod nec unus quidem superfuert ex eis; filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris et aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris (Exod. xiv). » Quia omnis qui contrarius extiterit voluntati Dei, et usque ad finem in malitia perseveraverit, æternis tormentis involvitur; qui autem sequitur verum Moysen, hoc est, legem Dei, securus hostes evadet, et per siccum graditur, quia mundi illecebris non permiscetur. Cogitur ergo fluctus in cumulum et unda in semetipsa repressa curvatur, soliditatem recipit liquor et solum maris arescit in pulverem : bonitatem Dei creatoris intellige, si voluntati ejus obtemperes, si legem ejus sequaris, ipsa tibi elementa etiam contra sui naturam servire compellit. Apostolus ergo, quid significet transitus filiorum Israel per mare Rubrum, ostendit dicens : « Omnes quidem mare transierunt, et omnes quidem baptizati sunt in Moyse, in nube et in mari (I Cor. x). » Baptismus ergo hoc mysticum designat per Moysen præfiguratum in nube et in mari, ut et tu, qui baptizaris in Christo in aqua et in Spiritu sancto, scias te insectari quidem potestates Ægyptias, et velle te revocare ad servitium suum, rectores scilicet hujus mundi et spirituales nequitas, quibus ante deservisti, quæ conantur quidem insequi, sed tu descendis in aquam, et evades incolumis atque ablutus sordibus

peccatorum homo novus ascendis paratus ad cantandum canticum novum. Ægyptii vero post te insequentes demergentur in Abyssum, etiamsi videntur rogare Jesum, ne eos interim mittat in abyssum. Notandum vero, quod juxta aliam editionem legitur: Quadrigas Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare. Electos ascensores ternos statores demersit in Rubrum mare. Pharaon vero, velut potentior in malitia et regnum nequitiae tenens, quadrigas agit: non illi satis est uni equo ascendere, plurimos simul agit, plurimos simul plagis torti verberibus cogit, quoscumque videris in luxuria turpiores, in incredulitate sæviore, in avaritia tetriore, in impietate flagitiosiores, scito hos de quadrigis esse Pharaonis ipsis: sed et ipsos currui suo subjungit, in ipsis fertur et volitat, et per apertos scelerum campos effusis eos agit habenis. Sunt alii electi ascensores, electi sine dubio ad malitiam. Sed jam de ascensoribus supra diximus, nunc etiam, qui sint terni statores videamus. Mihi videntur terni statores pro eo dici, quod triplex est hominibus peccandi via: aut enim in facto, aut in dicto, aut in cogitatione peccatur; et ideo trini statores per singulos quosque dicuntur, qui tres istas in nobis peccandi obsideant vias, et speculentur semper atque in insidiis agant, ut aut ille ex misero homine sermonem malum eliciat, aut ille iniquum opus extorqueat, aut ille cogitationem pessimam rapiat. Denique et semen verbi Dei, ubi cadit et deperit, triplex describitur locus, unus secus viam refertur, qui conculcatur ab hominibus; alius in spinis, alius in petrosis. Et e contrario terra bona afferre dicitur triplicem fructum vel centesimum, vel sexagesimum, vel tricesimum. Isti ergo trini statores sunt angeli nequam de exercitu Pharaonis, qui stant in hujusmodi viis observantes unumquemque nostrum per hæc agere in peccatum, quos demerget Dominus in Rubrum mare, et ignitis eos in judicii die fluctibus tradet ac pœnarum pelago teget.

« Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. » Abyssi utique illi de quibus in Job, ubi de Leviathan narratur, scriptum est. « Æstimabit abyssum quasi senescentem (Job xli). » Et in Evangelio rogabant dæmones Jesum ne imperaret illis ut in abyssum irent, descenderunt in profundum tanquam lapis: quare ceciderunt in profundum tanquam lapis? quia non erant tales lapides, de quibus suscitari possent filii Abraham, sed tales, qui amarent profundum et liquidum diligerent elementum, id est, qui amaram et fluxam præsentium rerum cuperent voluptatem.

« Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine; dextera tua, Domine, percussit inimicum. » Quæ est ista dextera, nisi illa de qua in psalmo scriptum est: « Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. cxvii)? » Hæc in virtute, juxta aliam editionem, glorificata est, quando antiquum hostem et inimicum verum per crucis mysterium confregit atque interfecit, et per mortem de-

struxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et alligans fortem et vasa ejus diripiens (Math. xii), et atque draconem, serpentem videlicet antiquum, qui cauda sua detraxit tertiam partem siderum et misit in stagnum ignis ardentis, qui paratus est sibi et angelis ejus; unde sequitur:

« Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios meos. » Gloria utique resurrectionis Dominicæ confusio fuit atque contritio diaboli, qui cum Judæis meditatus est mortem Christi.

« Misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam. » Ultio novissima, quæ diabolo et angelis ejus infligitur, videtur patientibus eam ira esse, sed tamen ab illo, qui universa cum tranquillitate judicat, sine perturbatione animi sui juste peccatoribus irrogatur, quæ eos sicut stipulam devorat, quia fortiter devastat, et ex omni parte cruciat.

« Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. » Stagnum utique sulphuris condignum meritis eorum impenditur, sub quo dimersi gemunt in perpetuum. Sed quia hæc pœna ad integrum in novissimo examine persolvenda erit, et hora vindictæ adhuc protelatur, hostibus videtur occasionem persequendæ tribuere, qui patientia Dei abutuntur thesaurizantes sibi iram in die iræ, et revelationis justitiae judicii Dei. Cum ipse tamen certissime veniet sanctis suis reddere præmia æternæ beatitudinis, et adversariis suis dare vindictam in flamma ignis; unde sequitur:

« Stetit unda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari. Dixit inimicus: Persequar et comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea: flavit spiritus tuus et operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. » « Misisti, inquit, spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Ecce jam quinto commemoratur spiritus Dei, ut in hoc numero accipiamus et quod dictum est: « Digitus Dei est hic (Exod. viii). » Primo, ubi scriptum est: « Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1). » Secundo ubi dicitur: « Non permanebit in istis hominibus Spiritus meus, quoniam carnes sunt. » Tertio, ubi Pharaon dicit ad Joseph: « Quoniam Spiritus Dei est in tæ. » Quarto, ubi incantatores Ægyptiorum dicunt: « Digitus Dei est hic. » Quinto in hoc cantico: « Misisti Spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Meminerimus autem spiritum Dei, non solum ad beneficia, verum etiam ad vindictam commemorari; nam quid aliud etiam supra dixit? Per spiritum iræ tuæ divisa est aqua. Iste itaque spiritus Dei in Ægyptios, nam spiritus iræ ejus, quibus nocuit aquarum divisio, ut intrantes possent aquis recentebus obrui: filiis vero Israel, quibus profuit, quod aqua divisa est, non fuit ille spiritus iræ Dei? Unde significatur propter diversas operationes, et effectus spiritum Dei dissimiliter appellari, cum sit unus atque idem, ille duntaxat, qui etiam sanctus Spiritus in unitate Trinitatis accipitur. Proinde non arbitror alium, quam eundem significari, ubi dicit Apostolus: « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in

timore; sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba, Pater (*Rom. viii*); quia eodem spiritu Dei, id est, digito Dei, quo lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per legem convincerentur, et lex illis fieret pædagogus, quo perducerentur ad gratiam, quæ est in fide Jesu Christi. De hoc autem spiritu adoptionis et gratiæ, id est, de hoc opere spiritus Dei, quo impertitur gratia et regeneratio in vitam æternam, dicitur: « Spiritus autem vivificat (*II Cor. iii*), » cum supra diceretur, « littera occidit, » id est, conscripta tantummodo jubens sine adjutorio gratiæ. Demersi sunt, inquit, tanquam plumbum in aquam validissimam; peccatores graves sunt, denique et iniquitas super talentum plumbi sedere monstratur, sicut Zacharias propheta dicit: « Vidi, inquit, mulierem sedentem super talentum plumbi, et dixi, quæ est hæc? et respondit, iniquitas (*Zach. v*). » Inde est ergo, quod iniqui demersi sunt in profundum, sicut plumbum in aqua validissima: sancti autem non demerguntur, sed ambulant super aquas, quia leves sunt, et peccati pondere non gravantur. Denique Dominus et Salvator super aquas ambulavit. Ipse enim est, qui vere peccatum nescit. Ambulavit et discipulus ejus Petrus, licet paululum trepidaverit: non enim tantus erat et talis, qui nihil omnino de specie plumbi in se haberet admistum. Habuit, licet parum, propter quod dicit ad eum Dominus: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » (*Matth. xiv*.) Idcirco igitur, qui salvus fit, per ignem salvus fit, ut si quid forte de specie plumbi habuerit admistum, id ignis decoquat et resolvat, ut efficiantur omnes aurum bonum: quia aurum terræ illius bonum esse dicitur quam habitaturi sunt sancti; et sicut fornax probat aurum, ita homines justos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus et conflat, et purgat filios Juda. Sed illuc cum venitur, si qui multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igne resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum, et si qui plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur, ut si parum aliquid auri purgati tamen resideat; quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: « Demergitur in profundo tanquam plumbum in aqua validissima. »

« Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia? » Alia editio: « Quis similis tibi in diis, Domine, quis similis tibi gloriosus in sanctis, mirabilis in majestatibus, faciens prodigia? » Quod dicit: « Quis similis tibi in diis, » sive in fortibus, non simulacris gentium comparat Deum, nec dæmonibus, qui sibi falso deorum sive fortium nomen usurpant; sed deos illos dicit, qui per generationem et participationem Dei appellantur dii, de quibus et alibi Scriptura dicit: « Ego

dixi: Dii estis (*Joan. x*). » Et iterum: « Deus stetit in congregatione deorum. » Sed hi, quamvis capaces sint Dei, et hoc nomine donari per gratiam videantur, nullus tamen Deo similis invenitur, vel in potentia, vel in natura; et licet Joannes apostolus dicat: « Filioli, nondum scimus quid futuri sumus; » si autem revelatus nobis fuerit, de Domino scilicet dicens, similes ei erimus. Similitudo tamen hæc, non ad naturam, sed ad gratiam revocatur: verbi causa, ut si dicamus, picturam similem esse ejus, cujus imago in pictura videtur expressa; quantum ad gratiam pertinet visus similis dicitur, quantum ad substantiam, longe dissimilis. Illa enim species carnis est et corporis vivi, ista colorum fucus est, et cera tabulis sensu carentibus superposita. Nullus ergo in diis similis Domino, nullus enim invisibilis, nullus incorporeus, immutabilis, nullus sine initio et sine fine, nullus creator omnium, nisi Pater cum Filio et Spiritu sancto, qui facit mirabilia solus.

« Extendisti manum tuam et devoravit eos terra. » Terra pro aqua nimirum est posita, tota quippe pars ista extrema, vel infirma mundi terræ nomine censetur, secundum id quod sæpe dicitur, Deus, qui fecit cælum et terram. Et in illius psalmi distributione commemoratis cælestibus: « Laudate, inquit, Dominum de terra (*Psal. cxlviii*), » et ea exsequitur in laude, quæ etiam ad aquas pertineant. Insuper quidem et hodie devorat terra; aut non tibi videtur a terra devorari ille, qui semper de terra cogitat, qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram desiderat, et omnem spem suam ponit in terra, qui ad cælum non respicit, qui futura non cogitat, qui iudicium Dei non metuit, nec beata ejus promissa desiderat, sed semper de presentibus cogitat et terrena suspirat? Talem cum videris, dicito, quia devoravit eum terra; sed et si quem videris luxuriæ carnis et voluptatibus corporis deditum, in quo animus nihil valet, sed totum libido carnis obtinuit, dicito et de hoc, quia devoravit eum terra. Adhuc me movet, quod ait: « Extendisti dexteram tuam et devoravit eos terra, » quasi ut devorentur a terra, hæc causa fuerit, quod extendit Dominus dexteram suam: si consideres, quomodo Dominus exaltatus in cruce tota die extendit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, et qualiter infidelem populum, qui clamavit, « Crucifige, crucifige eum, » mors admissi sceleris oppressit, evidenter invenies quomodo extendit dexteram suam et devoravit illos terra. Nec tamen penitus desperandum est: possibile namque est ut, si forte respiscat, qui devoratus est, rursus possit evomi, sicut Jonas.

« Dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti, et portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum. » Pro quo juxta aliam editionem legitur: « Gubernasti justitia tua populum tuum hunc, quem redemisti. Exhortatus es in virtute tua, et in refectione sancta tua. » Dominus populum, quem liberavit per lavacrum regenerationis,

deducit in iustitia. Consolatur etiam sive reficit eum per consolationem Spiritus sancti virtute sua, et in requie sua; futurorum namque species laborantibus requiem parit, sicut et in agone positus dolorem vulnerum mitigat spes coronæ.

« Ascenderunt populi et irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philisthiim: tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. » Alia autem editio sic habet: « Audierunt gentes et iratæ sunt, dolores comprehenderunt inhabitantes Philisthiim: tunc festinaverunt duces Edom et principes Moabitarum, apprehendit eos timor, tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan. » Quantum ad historiam pertinet, nullum ex his gentibus interfuisse mirabilibus quæ facta sunt constat. Quomodo ergo videbuntur tremore deterritæ, vel festinasse, ut dicit, vel iratæ esse, festinasse et Moabitæ et Edom et reliquæ, quas enumerat, nationes. Sed si redeamus ad intelligentiam spiritalem, inuenies quia Philisthiim, id est, cadentes populo, et Edom, qui interpretatur terrenus, trepidant et horum omnium principes cursitant et pavent constricti doloribus, cum videntur regna sua, quæ in inferno sunt, penetrata ab eo, qui descendit in inferiora terræ, ut eriperet eos qui possidebantur a morte, hic eos comprehendit timor et tremor, quia senserunt magnitudinem brachii ejus. Hinc etiam tabuerunt omnes habitantes Chanaan, qui mutabiles interpretantur et mobiles, cum vident moveri regna sua, alligari fortem et vasa ejus diripi.

« Irruat super eos fortitudo et pavor in magnitudine brachii tui. » Quid timent dæmones, quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum et potestates. Timor ergo et tremor cadet super eos, cum signum in nobis crucis viderint fideliter fixum, et magnitudinem brachii illius, quod Dominus expandit in cruce, sicut dicit: « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem mihi (Rom. x). » Non te ergo aliter timebunt, nec aliter tremor tuus veniet super eos, nisi videant in te crucem Christi, nisi et tu poteris dicere: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi). »

« Fiant immobiles quasi lapis, donec transeat populus tuus, Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti. » Fieri tanquam lapidem, non est natura esse lapidem; non enim fieret, nisi quod non erat. Hoc propter illos dicimus, qui malæ naturæ Pharaonem, vel Ægyptios dicunt fuisse, et non ex arbitrii libertate in hæc esse deductos; sed et propter eos qui creatorem Deum accusant, tanquam ævum, quod homines vertat in lapides. Hi ergo priusquam blasphemant, considerent summa libratione, quæ scripta sunt. Non enim dixit, sicut tanquam lapis, et tacuit, sed tempus statuit et mensuram condemnationis decernit: ait enim, « donec

A transeat populus tuus. » Quo scilicet post transitum populi non sint tanquam lapides, in quo mihi videtur prophetiæ aliquid latere. Video enim quia prior populus, qui fuit ante nos, factus est tanquam lapis, durus et incredulus. Verum non eatenus ut in lapidis natura permaneat, sed donec transeat populus hic, populus quem acquisivit. Cæcitas enim ex parte contingit in Israel illo secundum carnem, donec plenitudo gentium subintroierit; tunc etiam omnis Israel, qui per incredulitatis duritiam factus fuerat, sicut lapis salvabitur. Et vis videre tu, quomodo salvabitur? « Potens est, inquit, Deus de lapidibus suscitare filios Abraham. » Manent ergo lapides nunc, donec transeat populus tuus hic, quem acquisisti; sed ipse Dominus creator est omnium. Videndum est, quomodo hic acquisisse dicatur, quæ sua esse non dubium est.

« Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis tuæ. » Non vult nos Deus in Ægypto plantare, nec in dejectis et humilibus locis, sed in monte hereditatis suæ vult plantare, quos plantat. Propheta dicit: « Vineam ex Ægypto transtulisti, et expulisti gentes, et plantasti eam; pervium iter fecisti ante eam, plantasti radices ejus et replevit terram. Operuit montes umbra ejus et arbusta ejus cedros Dei (Psal. lxxix). » Advertis jam, quomodo plantat Deus, et ubi plantat: non plantat in vallibus, sed in montibus, in excelsis et sublimibus locis. Quos enim educit ex Ægypto, quos de sæculo adducit ad fidem, non vult eos iterum in humilibus collocare, sed conversationem eorum vult esse sublinem, vult nos in montibus habitare; sed et in ipsis nihilominus montibus non vult nos per terram repere, nec ultra vult vineam suam humi dejectos habere fructus; sed vult palmites ejus sursum duci, in alto collocari, traduces fieri, et traduces non in quibuscumque humilibus arboribus, sed in excelsis et altissimis cedris Dei. Cedros Dei ergo prophetas et apostolos puto, quibus nos, si adjungamus vitis, quam de Ægypto transtulit Deus, et per ramos eorum nostri palmites diffundantur, atque in ipsis innisi traduces quædam efficiamur charitatis ad invicem vinculis nexi, fructum sine dubio plurimum afferimus. Nam « omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Matth. iii). »

« Firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine. » Vide clementis Domini bonitatem: non vult te inducere ad laborem, non vult ut ipse tibi facias habitaculum, jam te ad præparatam deducit habitationem. Audi Dominum in Evangelio dicentem: « Alii laboraverunt et vos laborem eorum introistis (Joan. iv). »

« Sanctuarium, Domine, quod firmaverunt manus tuæ. » Sanctuarium sive sanctimonium dicitur tabernaculum Dei velut templum ab eo, quod sanctificat accedentes, hoc non dicit manu hominis factum, sed manu Dei. Qui ergo propter te Deus et plantat, et ædificat, agricola efficitur, structor efficitur, ne tibi ali-

quid desit. Audi et Paulum dicere : « Dei agricultura, Dei ædificatio estis (I Cor. III.) » Quod ergo istud est sanctimonium, quod non manu hominum factum est, sed manibus Dei paratum, audi Sapientiam dicentem, quia « ædificavit sibi domum (Prov. IX.) » Ego autem hoc de incarnatione Domini rectius intelligendum puto; non enim manu hominum factum est, id est, non opere humano templum carnis ædificatur in virgine, sed sicut supra scriptum est in Daniele : « Lapis sine manibus excisus crescit et factus est mons magnus (Dan. II.) » Istud est sanctimonium carnis assumptæ et sine manibus, id est, absque opere hominum de monte humanæ naturæ et substantia carnis excisum.

« Dominus regnabit in æternum et ultra. » Alia autem editio sic habet : « Qui regnas in æternum, et in sæculum et adhuc. » Quoties in sæculum dicitur longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur, etsi in aliud sæculum dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen potitur finis, et quoties sæcula sæculorum nominantur, fortasse, licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur; quod vero addidit in hoc loco « et ultra, » sive, et adhuc, nullum sensum termini aliquis aut finis reliquit. Quodcumque enim illud cogitaveris, in quo finem putes posse consistere, semper tibi dicit sermo propheticus, « et adhuc, » velut si loquatur ad te et dicat : Putas in sæculum sæculi Dominum regnaturum, et adhuc putas in sæcula sæculorum, et adhuc, et quodcumque illud dixeris de regni ejus spatiis, semper tibi dicit Propheta, « et adhuc. »

« Ingressus est enim Pharaon cum curribus et equitibus ejus in mare, et reduxit super eos Dominus aquas maris; filii autem Israel ambulaverunt per siccum in medio ejus. » Et tu, si filius Israel es, potes ambulare per siccum in medio mari, si fueris in medio nationis pravæ et perversæ, sicut lumen solis verbum vitæ continet ad gloriam. Potest fieri, ut in medio peccatorum incedentem te non infundat humor peccati; potest fieri, ut transeuntem te per hunc mundum nulla libidinis unda respergat, nullus cupiditatis æstus verberet. Qui enim Ægyptius est et sequitur Pharaonem, ille vitiorum fluctibus mergitur; qui vero sequitur Christum et sicut ille ambulavit, ita et ipse ambulat, aquæ ei murus sunt dextera lævaque: ipse autem media via incedit per siccum, non declinat ad dexteram, neque ad sinistram, usquequo exeat ad libertatem et hymnum victoriæ Domino concinat dicens : « Cantabo Domino, gloriose enim honorificatus est (Exod. XV.) »

INCIPIIT

CANTICUM HABACUC PROPHETÆ.

« Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus. » LXX : « Oratio Habacuc prophetæ cum cantico. » Legimus in sexto decimo psalmo : « Oratio David, » et in octogesimo nono : « Oratio Moysi hominis

Dei, » et in centesimo primo : « Oratio pauperis, cum anxius fuerit, coram Domino effuderit precem suam; » et sicubi alibi nomen orationis inferitur, attamen nullo loco cum cantico legitur, et nescio an decens sit orare cum cantico, nisi forte juxta Septuaginta orare dicimus Prophetam pro adventu Christi, et hoc ipsum cum delectatione et psalmis et cantico prophetare, ut in eo, quod oratio est, deprecetur Patrem, et in eo quod canticum, Patri qui miserit Filium, et Filii qui venerit, laus dicatur. Sed melius juxta Hebraicam veritatem legitur: Oratio Habacuc prophetæ pro ignorationibus. Contemplatus enim Propheta statum sæculi præsentis viderat pacem peccatorum, et afflictiones proborum; viderat impios abundare divitiis, et innocentes quotidianis subjectos esse flagellis; viderat in loco judicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem; viderat lacrymas innocentum, et consolatorem neminem, nec posse resistere calumniatorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos; sciensque, quod hæc et innumera nequaquam absque divina provisione potuissent accidere, turbabatur animo, et intimo ex corde graviter suspirans exclamavit ad Dominum : « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis (Habac. I?) » et iterum : « Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis super iniqua agentes et taces devorante impio justiorum se? et facies homines quasi pisces maris, quasi reptile non habens principem (Ibid.) » Verum inter hæc reduxit extemplo ad memoriam dispensationem Dominicæ incarnationis ac passionis, quæ in spiritu prophetiæ cognoverat, intellexitque ærius multo, quam oporteret, questum fuisse de afflictionibus in hac vita sanctorum, quibus æterna esset promissa requies in futuro; cum nec ipse Dei Filius in carne apparens sine poena crucis esset exiturus de mundo, qui de Spiritu sancto ac Virgine matre nasciturus et absque omni peccato erat victurus in mundo, et pro ignorationibus suis faciens orationem Domino sic incipit :

« Domine, audivi auditionem tuam et timui; Domine, opus tuum in medio annorum vivifica iherusalem. » LXX : Domine, audivi auditum tuum et timui. « Domine, consideravi opera tua et obstupi, in medio duorum animalium cognosceris. » Hebræi juxta historiam ita hunc locum explanant. Domine, audivi auditionem tuam et timui, audivi, inquit, poenas, quas Nabuchodonosor et diabolo præparasti, in quibus dixisti ei, vae qui multiplicat non sua, et secundo, vae qui congregat avaritiâ malam domus suæ, et tertio, vae qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate, et quarto, vae qui potum dat amico suo mittens fel suum et inebrians, et quinto, vae qui dicit expergiocere, surge, lapidi tacenti, et sicut timore perterritus, quod draco magnus tantis vulneribus confodiendus est: sic deprecor, Domine, ut quod promisisti expleas, et finito tempore reddas Christum tuum. Tu enim dixisti:

« quia adhuc visus procul et apparebit in fine, et non mentietur. » Vivifica ergo, quod pollicitus es, hoc est, tuum imple promissum, non moriatur irritus sermo tuus, sed opere compleatur: quod quidem juxta nos et de resurrectione Salvatoris intelligi potest, ut ille, qui pro nobis mortuus est, consurgat a mortuis, et vivificetur. Juxta LXX autem multo aliter est sensus. « Domine, inquit, audivi auditum tuum et timui, consideravi opera tua et expavi. » Auditus autem Domini Salvatoris est, quem audivit a Patre, ut veniret, in carnem nasceretur, in mundo conversaretur, inter infirmos omnipotens, inter peccatores justus, inter homines Deus faceret opera cœlestia, doceret præcepta cœlestia, tentaretur, flagellaretur, mors nostra morte illius destrueretur, resurgens a mortuis ascenderet in cœlos, ac, misso desuper Spiritu, mundum gratia veritatis illustraret. Cujus auditus ipse sæpius in Evangelio meminit, dicens: « Sed qui misit me verax est, et ego, quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo (Joan. viii). » Et iterum: « Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv); » de quo et Joannes Baptista: « Qui de cœlo venit, inquit, supra omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur (Joan. iii). » Hunc ergo auditum Domini audivit in spiritu Propheta, et timuit, quia questus fuerit de pressuris justorum in mundo, cum et ipsius Domini, qui prosperum iter facit nobis salutis et vitæ exitus essent mortis de mundo. Timuit, quia de tribulationibus sanctorum querimoniam fecerit, qui non solum de tribulationibus eruendi a Domino, sed perpetuo sunt coronandi cum Domino. « Consideravi opera tua et expavi, » illa nimirum opera, quibus mundum redemit, « factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, ut, » sicut iterum dicit Apostolus, « per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium (Phil. ii, Heb. ii), » id est, diabolum, quæ videlicet opera, quanto quis intentius considerat, tanto de operibus suæ fragilitatis amplius contremiscit. Quod vero juxta LXX legitur: « In medio duorum animalium innotesceris, » hoc quidam de duobus cherubin in Exodo per Moysen factis interpretantur, quæ juxta arcam stabant, et in medio habebant oraculum. Alii de duobus seraphin juxta Isaiam velantia caput et pedes Dei, quod in præsentem tantum sæculo volant: et alter ad alterum mysterium inclamat Trinitatis. Quidam autem de prima Ecclesia hoc dictum putant; quæ de circumcisione fuit, et de præputio congregata, quod duobus populis se hinc inde cingentibus intellectus sit Salvator, et creditus. Sunt qui duo animalia duo intelligunt Testamenta, Novum et Vetus, quæ vere animantia sint atque vitalia, quæ spirent, et in quorum medio Dominus cognoscatur. Item potest in medio duorum animalium, in medio Moysi et Eliæ intelligi. Ibi enim innotescebat discipulis tribus in monte sancto, quia moriturus esset dicentibus eis quæ passurus esset in Jerusalem; ibi innotescebat, quia resurrecturus esset, et immortalis futurus, cla-

A rificato vultu ejus instar solis et vestimentis ejus nitentibus in similitudinem nivis. Ibi innotescebat, quia Filius Dei erat, dicente ad eum de cœlis voce paterna, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite (Matth. iii). » Potest etiam in medio duorum latronum non inconvenienter accipi, inter quos crucifixus moriendo innotescebat, quia homo erat. Obscurato autem sole, terra commota, et cæteris, quæ Evangelium narrat circa crucem factis miraculis innotescebat, quia Deus erat, interpellando ipse Patrem pro interfecto-ribus suis, quam pius esset innotescebat, quo etiam exemplo Propheta, qui hæc providebat in spiritu, admonebatur non solum patienter pressuras ferre malorum, sed et eis persequentibus gratiam suæ benignitatis impendere. LXX: « Cum appropinquerint anni cognosceris, cum advenerit tempus ostenderitis. » Cum venerit, inquit, tempus et opere promissa compleveris, monstrabis vera esse, quæ pollicitus es; sive, cum appropinquerit consummatio, et in extrema hora ad destruenda peccata venerit Filius tuus, manifestius cognosceris. Aliter juxta historiam anni et tempus possunt illam plenitudinem temporis designare, de qua dicit Apostolus: « Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret (Gal. iv): » quæ videlicet tempora, quosque annos longe adhuc vidit esse, atque a longe salutavit Propheta: quia dum appropiarent anni, dumque adveniret tempus, ostenderetur et cognosceretur Dominus. Nam et superius audivit, dicente sibi Domino: « Quia adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur, si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet et non tardabit. » Hujus quidem auditum audiens, cujus opera passionis considerans, timuit et expavit, quia commotus fuerit de felicitate transitoria malorum, et temporali afflictione bonorum. Attamen, ubi dignam pro suis ignorantibus poenitentiam fecisset, mox se veniam erratis consequi posse confisus est. Unde consequenter adjungit:

« In eo dum conturbata fuerit anima mea in ira misericordiæ memor eris. » Dum conturbata fuerit, inquit, anima mea, digno satisfactionis et poenitentiae mœrore concussa, ob metum iræ et animadversionis tuæ, quam me incautus incurrisse pertimesco, credo quod otius misericordiam optatæ a te veniæ consequar, ubi consideranda est mira pietatis diviniæ velocitas, turbatum se tantum animo propter iram Domini dixit, et mox illum ad misericordiam ab ira conversum suljuxit. Sed talis minimarum potest indulgentia esse culparum; cæterum nostri reatus, quanto graviores sunt, tanto majore ac diuturna poenitentia lacrymisque et eleemosynis opus habent. Quod autem dicitur juxta Hebraicum: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis, non debemus putare oblivisci Deum, et post iram suæ misericordiæ recordari, sed quod nos eum in poena positi putemus oblivisci, juxta illud: « Usquequo, Domine, obliv-

sceris mei in finem? » Nam etsi quando tentationibus quasi fluctibus operimur, et rabida dæmonum adversum nos procella desævrit, velut ad dormientem loquimur, *exsurge, quid dormitas, Domine? Simulque Dei cerne clementiam: non dixit, cum intuleris supplicia, misericordiæ recordaberis, sed cum iratus fueris: qui autem irascitur, interdum non percutit, sed tantummodo comminatur, quod et Apostolus sentiens, ait: « Revelatur enim ira Dei de cælo super omneum impietatem et iniquitatem hominum (Rom. 1). » Ubi autem revelatur non inferatur, non percutit, sed revelatur ut terreat, et territatis non inferatur.*

« Deus de Austro veniet et Sanctus de monte Pharan. » LXX: « Deus a Theman veniet et Sanctus de monte umbroso et condense. » Theman ergo interpretatur Auster et significat Bethleem civitatem David, in qua natus est Dominus. Hæc ad austrum sita ab Hierosolymis: ab hac quippe ipse Dominus quadragesimo die nativitatissuæ adductus est Hierosolymam a parentibus, ut daretur hostia secundum legem pro eo. Pharan vero vicinus locus est monti Sinæ, in quo monte Dominus Moysi legem dedit. Dominus ergo ab austro veniet, hoc est, nascetur in Bethleem, et inde consurget, et quia ipse, qui natus est in Bethleem, legem quondam dedit in monte Sina, ipse est sanctus, qui venit de monte Pharan; quod autem inferitur juxta Hebræos diapsalma, id est, semper, hunc habet sensum: Ipse qui natus est in Bethleem, et qui in Sina, id est in monte Pharan legem dedit, semper in universis præteritis et præsentibus et futuris, auctor est et largitor. Interpretatur autem Pharan os videntis, et significat quod de sermone eruditi viri venit notitia Filii Dei. Quod autem in quibusdam exemplaribus legitur: « Deus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso et condense, » hunc habet sensum: Libanus est mons Phœnicis altissimus, excelsis, et impudibilibus atque aromaticis insignis arboribus, de quibus etiam templum Domini in Hierosolymis factum Scriptura testatur. Unde solet in Scripturis nonnunquam ipsum quoque templum Libani vocabulo designari. Hinc est enim illud Zachariæ de venturo adversus eum exercitu Chaldæorum. « Aperit, Libane, portas tuas et comedat ignis cedros tuas (Zach. 11). » Deus ergo a Libano veniet, quia Dominus in carne apparens in ipso templo prima Evangelii semina aspersit, atque exinde orbem totum germine suæ fidei et veritatis implevit. Unde dicit Isaias: « Quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isa. 1). » Aspersit autem ibi semina prima fidei, non solum per apostolos, qui post passionem ac resurrectionem ejus Spiritu sancto repleti, ibidem prædicando prima Ecclesiæ fundamenta posuerunt, quorum deinde sonus in omnem terram exiit, et in fines orbis terræ verba eorum, verum etiam per ipsum primo in eodem templo fidei, quæ in se esset habenda, testimonium dedit, cum duodenis in medio doctorum residens, interrogabat eos, quasi homo parvulæ ætatis; sed respondebat docentibus, quasi Deus æternæ majestatis. Ubi quaeritur

A et inventus a parentibus, etiam ipse per se, quod Deus ac Dei Filius esset insinuans ait: « Quid est quod me quaerebatis? nesciebatis quia in his que Patris mei sunt, oportet me esse (Luc. 11)? » Sanctus, inquit, de monte umbroso et condense. Sanctus idem mediator Dei et hominum, qui supra manifeste dicitur Deus, de quo Virgini matri evangelizans Gabriel ait: « Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. 1). » Mons autem, de quo venturus idem sanctus cantur, regnum Judæorum, ex quo ille carnis originem duxit, valet intelligi, de quo et Daniel vidit excisum lapidem sine manibus, id est Christum absque opere virili procreatum, qui regna mundi conterens sui gloria nominis orbem impleret universum, qui videlicet mons recte umbrosus vocatur et condensus, habet enim multa ligna fructifera, id est multos viros sanctos, et virtutum pomis onustos, qui et nostræ mentis esuriam gustu suarissimo suæ doctrinæ erudiant, et nostram fragilitatem, ne æstu tribulationum a virore interno dilectionis arescat, præsidio suæ intercessionis obumbrent.

« Operuit cælos gloria ejus et laudis ejus plena est terra. » LXX: « Operuit cælos virtus ejus, et laude ejus plena est terra. » Descripta dispensatione Domini incarnationis, mox arcanum ascensionis, qua eadem humanitas erat clarificanda subjunct, juxta illud Psalmistæ: « A summo cælo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus (Psal. 118). » Operuit, inquit, cælos gloria ejus, sive virtus ejus, seu majestas ejus: quia qui per incarnationem minoratus est paulo minus ab angelis, ipse per resurrectionem gloria et honore coronatus per ascensionem est super opera manuum Patris constitutus, et omnia subjecta sunt sub pedibus ejus, ac prædicantibus apostolis, laude ejus omnis est terra repleta; sed et ante passionem ac resurrectionem, cum Verbum caro factum habitaret in nobis, operuit cælos majestas ejus, quia humanitas assumpta etiam mortalis adhuc celestibus antecellebat potestatibus, et laude ejus plena erat terra, eisdem cæli virtutibus veraciter scientibus: quia ipse erat creator terræ, sicut et totius creaturæ per divinitatem, qui tunc per humanitatem morabatur et videbatur in terra. Unde et eo nato concinebant: « Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. 1). »

D « Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus. Ibi abscondita est fortitudo ejus. » Splendor virtutum et doctrinæ Domini Salvatoris credentes illuminabit, unde et sol justitiæ in Scripturis vocatur; sed quia idem splendor mundo perfecte non poterat fulgere, nisi ipse gustata ad tempus morte regnum mortis dirueret, atque exurgens a mortis spem fidemque mundo resurgendi donaret, splendor quoque ejus quasi sol justitiæ clara luce radiavit, et cornua in manu ejus, vexilla et trophæa crucis, et in ipsis cornibus abscondita est fortitudo ejus. « Cum enim esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est æqualem se esse Deo; sed exinanivit se formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem,

mortem autem crucis (*Phil. 11*). » In cruce ergo paulisper abscondita est fortitudo ejus; quando dicebat ad Patrem: « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth. xxvi*); » et: « Pater, si possibile est trans-eat a me calix iste (*Ibid.*); » et in ipsa cruce: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. » Juxta aliam autem editionem hoc in loco legitur: « Cornua sunt in manibus ejus, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus. » Cornua quippe dicit transversum crucis lignum, quod affixus manibus tenebat, ut hoc mortis genere omnem superans mortem sic confirmaret virtutem gloriæ suæ in cordibus electorum, ne ullis terroribus sive blandimentis ab ejus possent amore retardari, promissa etiam illis gloria futuræ incorruptionis, per quam novissima inimica destrueretur mors. Denique in monte sancto, præsentibus **B** Petro, Jacobo et Joanne, splendor ejus sicut lumen fulgebat, et illi delectabantur quidem hujus intuitu splendoris; sed tamen quantum adhuc fragiles et infirmi fuerint, tempore probatum est passionis illius. At postquam in manibus cornu crucis accepit, ibi confirmata est virtus gloriæ ejus, adeo ut nec terroribus, nec ipsa morte posset a fidelium corde propulsari. Possunt in cornibus more prophetarum regna hujus mundi insinuari: potest sublimitas humanæ mentis sive bona seu reprobæ cornuum vocabulo designari; et cornua sunt in manibus Christi, « quia ipse est Rex regum, et Dominus dominantium (*I Tim. vi*). » Cornua sunt in manibus ejus, ut hunc humilians et hunc exaltans, omnia cornua peccatorum, quibus inaniter extolluntur, confringat. Et exaltentur cornua justî, desideria videlicet Deo devota, quibus impiorum vitiorumque certamina cuncta superare contendunt. Quod autem juxta **LXX** legimus: « Et posuit dilectionem fortem virtutis suæ, » etiam hoc de Christo intelligendum, quod Deus Pater idcirco aperuit cælos virtute sua, et terram repleverit laude et splendorem suum fecerit esse, ut lumen et regnum posuerit in manu Filii sui, ut faceret dilectum suum ab omnibus diligi, et diligi non leviter, sed vehementer et fortiter, ut qui eum fortiter dilexissent, et hærerent in dilectione ejus, nemo tolleret eos de manu illius: e contrario diabolus facit amare nos mundum, et pro dilectione virtutis diligere vitia, et non leviter, sed fortiter, ita ut de nobis possit dici: et posuit diabolus dilectionem fortem vitiorum **D** suorum; sed et hoc quod juxta quædam exemplaria ita legitur: « Posuit charitatem firmam fortitudinis suæ, » significans quod intima quidem charitate sancti et ante passionem diligebant fortitudinem Christi, sed hæc ipsa charitas firma non erat, usque dum passione et resurrectione sua completa, gratiam ejus sancti Spiritus plenius daret, tunc vero in tantum firma facta est, ut nec ipsa cornu eorum, regum videlicet insolentium potentia posset infringi.

« Ante faciem ejus ibit mors, et egredietur diabolus ante pedes ejus. » Hic versus juxta Hebraicam veritatem ita legitur, quem **B. Hieronymus** ita

exposuit, dicens: Tradunt Hebræi, quomodo in Evangelio princeps dæmonum dicitur esse Belzebul, ita Reseph dæmonis esse nomen, qui principatum teneat inter alios, et propter nimiam velocitatem atque in diversa discursum avis et volatile nuncupetur, ipsumque esse, qui in paradiso sub figura serpentis mulieri sit locutus, et ex maledictione, qua a Deo condemnatus est, accepisse nomen: siquidem Reseph reptans ventre interpretatur. Hoc est ergo, quod dicitur, statim ut venerit Dominus, et Jordane fuerit baptizatus, et ad columbæ descensum vox patris intonuerit: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (*Matth. 111*), » exeun-ti de aquis occurrit diabolus, et ante pedes illius stabit mors, ut coluber antiquus, quadraginta diebus tentabit eum in solitudine. Si autem juxta **LXX** legimus: « Ante faciem ejus ibit Verbum et egredietur in campos, » hoc significat quod sermo Dei ante visitationem ejus, quæ nunc allegorice facies dicitur, præcedat et præparet corda credentium, ut prava in rectum et inæqualia sternat in planum, et auditoris anima quasi confectus ager sementem possit recipere spiritalem; antequam veniret in carnem Dominus, præcesserunt verba prophetarum, quæ ei venturo testimonium ferrent: et hæc eadem verba exierunt in campos, quando prædicantibus apostolis totum sunt divulgata per orbem. Non solum autem in prophetis litteris verbum prædicationis Dominum præcessit, sed et in apostolis, cum adventum Christi in carne completum mundo evangelizabant. Verbum faciem ejus præiit, quia nimirum primo doctrina veritatis ad aures eorum, qui instituendi sunt, pervenit, ac deinde fides et intellectus verbi corda illustrat, ac Deo inhabitatore dignas efficit.

« Stetit et mensus est terram, aspexit et dissolvit gentes, et contriti sunt montes sæculi, incurvati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis ejus. » Stans Salvator et cuncta perspicuens, et oculis suis universitatem mundi metiens, gentium multitudinem dissipavit, quibus dissipatis et dissolutis contriti sunt montes hujus sæculi, et incurvati sunt colles hujus mundi. Sunt enim et alii montes et colles, quos salit et transiit sponsus in Cantico canticorum, de quibus et in secundo graduum psalmo dicitur: « Levavi oculos meos in montes unde veniet auxilium mihi (*Psal. cxx*). » Montes autem sæculi ipsi sunt, qui et montes tenebrosi, de quibus Jeremias præcepit, ne impingantur pedes nostri super eos. « Incurvati sunt, inquit, colles mundi, » ante adventum quippe Salvatoris erecta cervice gradiebantur, et superbiam eorum humiliare nemo poterat. Contriti autem sunt et incurvati ab itineribus æternitatis ejus, id est Dei, quia æternitas illius ad nos venire dignata est, sive quod semper a principio mundi usque ad incarnationem suam venerit ad sanctos, et factus sit in singulorum manu sermo Dei, atque in universis vincens ipse superarit et æternum ejus iter incurvaverit, colles montesque contriverit. Possunt autem montes et dæmones intelligi, qui

versantur in hæreticis, et elevant se contra scientiam Dei, colles quoque aliæ dæmonum fortitudines, quæ faciunt homines corporum pulchritudinem, dignitates, divitias, nobilitatem generis, cæteraque mundi bona admirari. Licet videre post adventum sermonis Dei et Dei Patris præsentiam, quomodo humanæ animæ commoveantur, et omne quod terreneum est dissolvatur, et cogitationes pristinae redigantur ad nihilum, tunc destruuntur dæmones, tunc sæculi altitudines ad nihilum deducuntur, et omnis hæreticorum scientia, quæ primum tangebatur ad Dei sermonis adventum, humiliatur, conteritur atque consumitur. Juxta aliam autem editionem ita legitur: « Pedes ejus steterunt et mota est terra, aspexit et defluerunt gentes, confracti sunt montes vehementer, defluerunt colles æternales. » Cum enim prædicante doctore, vestigia veritatis in mente figuntur auditoris, mox ipsa mens in sui consideratione turbata commovetur; possunt autem pedes Domini non inconvenienter ipsi doctores, per quos verbum ministratur, accipi; quoniam ille, qui per se ipsum ubique præsens est, per hos quasi per pedes suos in mundum fertur universum. Stant autem in pedes et movetur terra, quia quo doctores sancti fortius in prædicanda et custodienda veritate persistunt, eo citius se terrenorum corda ad agendam pro erratibus suis poenitentiam incutiunt; et quoniam eadem actio poenitentiae nequaquam homini prædicanti, sed illustranti est gratiæ tribuenda, quod est aperte dicere: Misertus est Dominus et poenituerunt gentes, quo videlicet intuitu aspexit et Petrum cum negasset, et ille compunctus memoria sui peccati mox defluxit in lacrymas. Montes superbos dicit et de hujus sæculi vel regno vel sapientia, vel divitiis se extollentes, qui Domino aspiciente non solum confracti, sed vehementer confracti sunt, quando illo miserante nonnulli ex talibus, non tantum inanem superbamque altitudinem deserebant, verum etiam eandem vivendo simul ac prædicando impugnabant. Denique Saulus et Matthæus montes erant, hic de sapientia litteræ carnalis, ille de mammona iniquitatis elatus; sed, dum uterque ad humilitatis magisterium conversus Christi est factus discipulus, montes utique sunt vehementer confracti. Collium nomine sicut et montium superbi exprimuntur homines. Sed fortasse minore fastu elationis inflati, nec tamen a reatu tumoris alieni, ideoque salubriter inclinandi, ut a Domino mereantur erigi, qui recte colles æternales vocantur, quia dum temporaliter humiliati a superbiæ tumore defluunt, in æternum glorificati eriguntur ab eo, qui ait: « Et omnis qui se humiliat exaltabitur. » Sequitur in eadem editione: « Itinera æternitatis ejus præ laboribus vidi. » Itinera sunt temporalitatis Domini, quibus venit in mundum, ut ad tempus appareret hominibus. Itinera autem æternitatis ejus, quibus relicto corporaliter mundo rediit ad Patrem, cum quo æternaliter mansit etiam, cum temporaliter conversaretur in mundo: quæ nimirum itinera desideravit

A ipse cum appropians passioni dicebat Patri: « Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam (Joan. xvii). » Hæc de itineribus assumptæ temporalitatis, statimque de itineribus æternitatis adjunxit: « Et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. » Hæc autem itinera æternitatis propheta præ laboribus vidit, incarnationis videlicet et passionis; de quibus supra dictum est: « Deus a Libano sive ab austro venit, et cornua sunt in manibus ejus, » aliaque hujusmodi, quæ in hoc eodem Cantico plurima inveniuntur.

« Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian. » LXX: « Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum, pavebunt et tabernacula terræ Madian. » Æthiopes tetri et amantes tenebras et ab omni luce alieni, qui draconis carne vescuntur, de quo scriptum est: « Dedisti eam escam populis Æthiopicis (Psal. lxxiii). » Dæmones intelliguntur, quorum sit tabernaculum, quicumque in hoc sæculo propter honores et divitias laboraverit, quod significanter sub uno verbo iniquitatis ostenditur. Omnis enim dives aut iniquus aut hæres iniquus est. Vide homines maria transire, ante potentum escabare fores, pati omnia, quæ servorum conditio vitæ patitur, ut divitias congregent, ut aliquam accipiant dignitatem, et postquam hoc fuerint consecuti, tradere se luxuriæ et voluptatibus et omni iniquitati, ut quod avaritia congregavit, luxuria consumat. Isti ergo pro laboribus suis efficiuntur hospitium dæmonum, et qui templum Dei esse debebant, sunt tabernacula Æthiopum: sed et hoc, quod sequitur, turbabuntur pelles terræ Madian, eosdem intelligit tabernacula Æthiopum et tabernacula terræ Madian. Madian autem in lingua nostra sonat ex judicio, id est, in condemnationem, et ostenditur, quod meta iudicii æternarumque poenarum semper in fortitudine sint, et cruciatus, quos se sciunt quotidianum pavore sustinere. Aliter autem tabernacula Æthiopum expavescent et tabernacula terræ Madian, cum gentes, annuntiato sibi per apostolos Evangelio, eodem auditu eisdemque operibus jam consummatis servire Domino in timore, et exultare ei inciperent cum tremore. Et bene Æthiopes primo posuit, qui sunt in finibus mundi, ut insinuaret mystice, quod in omnem terram exiturus esset sonus prædicatorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Paveant ergo ad nomen Christi Æthiopes, et ad fines orbis fines ejus perventura signetur. Paveant et Madianitæ, ut mediterraneæ quoque plebes per hanc insinuantur esse salvandæ. Quod autem non ait: Æthiopes et Madianitæ expavescent, sed: tabernacula Æthiopum expavescent, inquit, et tabernacula terræ Madian, illo locutionis genere dicit, quo in Evangelio dictum est: « Et exiit tota civitas obviam Jesu, » dum non ipsa civitas, sed hi qui erant in civitate exirent.

« Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? »

« qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ A
 « salvatio. Suscitans suscitabis arcum tuum, jura-
 « menta tribubus, quæ locutus es. » LXX : « Nun-
 quid in fluminibus iratus es, Domine, aut in flumi-
 nibus furor tuus vel in mari impetus tuus? Quia as-
 cendes super equos tuos et equitatio tua salus, in-
 tendens extends arcum tuum super sceptrâ, dicit
 Dominus. » Quod ita juxta litteram intelligi potest :
 Sicut Jordanem et mare siccasti Rubrum pro nobis
 dimicans, non enim fluminibus et mari iratus es, aut
 quidquam insensibilia offensionis contrahere potue-
 runt : ita nunc quadrigas conscendens tuas, arcum-
 que corripiens, salutem dabis populo tuo, et jura-
 menta, quæ jurasti patribus nostris et tribubus, ex-
 plebis in sempiternum. Quod autem dicit : « Nun-
 quid in fluminibus iratus es, Domine, aut in flumi-
 nibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? » dicit
 ambigue et tam interrogantis eloquio, quam prob-
 antis : sunt enim et bona flumina, sunt et mala :
 est mare pessimum, et est mare optimum. Bonorum
 fluminum illud exemplum est : « Fluminis impetus
 lætificat civitatem Domini (Psal. XLV) ; » et, quod
 « qui de aqua Domini biberit, fluent de ventre ejus
 flumina aquæ salientis in vitam æternam (Joan. vii) : »
 malorum illud, quod Pharaon loquitur in Ezechiel :
 « Mea sunt flumina, et ego feci illa, » in quibus
 draco habitat, et multa his similia. Similiter et mare
 in bonam partem accipitur, ut est illud quod Psal-
 mista dicit de Ecclesia : « Ipse super maria funda-
 vit eam, et super flumina præparavit illam (Psal.
 II). » Item in malum, ut est illud : « Hoc mare ma-
 gnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est
 numerus (Psal. ciii), » et cætera. Quod si bona sunt
 flumina et bonum mare, super quas Jesus Ecclesiam
 suam collocat ac præparat, etsi in malam partem
 accipitur, illud mare et flumina, de quibus scriptum
 est : « Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est
 retrorsum (Psal. cxiii), » non inconvenienter, et
 equos bonos et equos malos, nec non et currus et
 quadrigas bonas in quibusdam locis, et in quibusdam
 malas positas intelligere possumus. Nam currus et
 quadrigas Pharaonis, in Exodo maris fluctibus de-
 mersos legimus ; et econtrario sponsus ad sponsam
 in Cantico canticorum dicit : « Equitatu meo in cur-
 ribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea (Cant.
 I), » non quo Christus Ecclesiam sive sermo Dei
 animam, quam sponsam suam vocat, quadrigis com-
 paret Pharaonis, sed quo omnis anima, quamvis
 sancta sit atque perfecta, ad Deum comparata, quasi
 currus Pharaonis sit, et jumentum. Unde et Moyses
 loquitur ad Deum : « Ego autem sum irrationabilis ;
 et David : « Jumentum factus sum apud te (Psal.
 LXXII), » non quo absolute jumentum sit, sed quo
 apud Deum jumentum sit. « Suscitans ergo suscitavit
 arcum suum Dominus, atque intendit sagittas super
 sceptrâ, » id est, regna diaboli, quæ contraria sunt
 Domino in diversis vitiis et peccatis, hoc est, ava-
 ritia, luxuria, invidia, detractio, furtis atque per-
 juriis, adversum quæ sermo Dei sedens in equis et

curribus suis, hoc est, in animabus sanctorum,
 super quas ascendit sermo divinus, ut suscitavit ar-
 cum sanctarum Scripturarum : ex quibus spicula
 testimoniorum divinatorum emittuntur, et compleat
 juramenta tribubus Domini, quæ locutus est patribus
 eorum. Illis videlicet tribubus, de quibus Psalmista
 de Jerusalem mystica disputans ait : « Illuc enim
 ascenderunt tribus Domini testimonium in Israel ad
 confitendum nomini ipsius (Psal. cxxi). » Potest au-
 tem in hoc, quod juxta editionem LXX interpretum
 legitur : « Nunquid in fluminibus ira tua, Domine,
 aut in fluminibus furor tuus, aut in mari impetus
 tuus? » fluminum et maris vocabulo corda exprimi
 infidelium, quæ flumina recte vocantur, quia toto
 intentionis impetu ad inferiora defluunt. Mare, quia
 turbidis amarisque cogitationibus intus obscurantur,
 et super cæteros sese tumidis jactantibus gurgitibus
 extollunt. Nunquid ergo ait, tam graviter peccave-
 runt hi, qui mentem a cœlestibus desideris in appeti-
 tum demergunt infirmorum, quique fastu animi in-
 stabilis sese contra proximos erigunt, ut in talibus
 ira, quam merentur, nunquam solvenda perseveret,
 an omnibus per orbem, sive levius, sive gravius pec-
 cantibus in mundo apparens gratiam tuæ pietatis
 impendis. Nam cerno quidem te apostolos ad præ-
 dicandam gentibus gloriam tuam esse missurum, sed
 qui sunt credituri, tuæ est, non humanæ cogitati-
 onis. Hoc est enim quod sequitur : « Quoniam ascen-
 dens ascendes super equos tuos, et equitatus tuus
 sanitas, » id est, ascendens in corde electorum tuo-
 rum per illuminationem gratiæ, per quam te regente
 iter virtutum incedant, per quæ orbem totum te
 evangelizando ferentes perpetuæ salutis mundo vi-
 tam prædicent. Cujus equitatus figura etiam juxta
 litteram in Domino monstrata est, cum Hierosoly-
 mam tendens sedebat asino concinentibus turbis,
 quæ antecedeabant, et quæ sequebantur, et quæ obviam
 veniebant : « Hosanna, benedictus qui venit in no-
 mine Domini (Matth. xxi). » In qua equitatione sa-
 nitas resonabat, quia nimirum illorum iter spiritale
 signabatur, quo Domino duce per apostolos ad ejus
 quæ sursum est Jerusalem, quæ est mater omnium
 nostrum videnda regna ducuntur.

« Tendens extends arcum tuum super sceptrâ, di-
 « cit Dominus. » Arcum dicit improvisum divini exa-
 minis adventum, quo etiam sceptrâ, id est, regna
 mundi examinanda esse prævidit. Insinuans ergo
 Propheta, quid Dominus noster equos ascendens, id
 est, apostolos et eorum successores gratia sua im-
 plens ac regens agat in illis, « intendens, inquit ex-
 tendes arcum tuum super sceptrâ, » id est, commi-
 nans per doctores comminaberis judicium tuum
 subito adventurum, ut quicumque ad comminationem
 iræ quasi ad extentum arcum territus fuerit, et
 pietati tuæ supplicare curaverit, emissionem sagit-
 tarum, id est, comminationem non sentiat pereni-
 nium poenarum. Quod autem præmittens « tendens
 extends arcum tuum super sceptrâ, » addidit, « di-
 cit Dominus, » Deum Patrem significat, de quo ipse

Filius : « Pater, inquit, non iudicat, sed iudicium A
omne dedit Filio (Joan. v). »

« Fluvios scindens terræ. » Primum ponamus
exemplum, ut hoc quasi gradu ad altiora veniamus.
Legimus in his qui de mirabilibus confecerunt vo-
lumina, et qui Olympiadas Græciæ ad nostram usque
memoriam perduxerunt, exponentes quid in singulis
annis novi acciderit in mundo, quod inter cætera
terræ motu eruperint flumina, quæ ante non fuerant,
et alia absorpta sint, et pessum ierint, quod scilicet
omnes terrarum venæ, quasi in humano corpore san-
guinem, ita in se habeant latentes aquas, quæ terræ
concussione rumpantur et manent flumina. Hoc si
intelleximus, videamus animam humanam habere
in se naturaliter aquas et fluvios, et per socordiam
nostram esse absconditos et non fluere ; cum autem B
ad prædicationem sermonis Dei concussa fuerit, et
de priori statu mota, tunc erumpere, quod latebat
et in refectione potantium fluere. Quod autem juxta
aliam editionem legitur : « Fluminibus scindetur
terra. » Flumina hoc loco non eadem, quibus supra
iram Domini, furoremque timebat, sed illa potius
dicit, de quibus ipse in Evangelio : « Qui credit, in-
quit, in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre
ejus fluent aquæ vivæ. » Et exponens evangelista :
« Hoc autem dixit, inquit, de spiritu, quem accepturi
erant credentes in eum (Joan. vii). » His ergo flumi-
nibus scindetur terra. Cum carnalium verbis corda
doctrinæ salutaris irrigata duritiam suæ infidelitatis
sese humiliando conterunt sinumque internæ cogi-
tationis, qui male clausus fuerat, ad accipienda salu-
tiferæ increpationis sive exhortationis dicta, pate-
faciunt.

« Viderunt te, Deus, et doluerunt montes, gurges
« aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam, al-
« titudo manus suas levavit, sol et luna steterunt
« in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum,
« ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ, in fre-
« mitu conculcabis terram, in furore obstupescies
« gentes, egressus in salutem populi tui, in salu-
« tem cum Christo tuo, percussisti caput de domo
« impii, denudasti fundamentum usque ad collum
« semper. » Solam nostram editionem posuimus,
ut juxta eam, id est, juxta Hebraicam textentes con-
sequentiam loci, postea LXX commatice per capi-
tula disseramus. Viderunt te, Deus, et doluerunt
montes, excelsa scilicet regna et sublimes hujus
sæculi potestates, et quadrigæ quatuor in Zacharia,
quæ egrediuntur de montibus aereis. Hæc te vide-
runt et intremuerunt, et gurges aquarum transiit,
hoc est, omnis eorum impetus et persecutio, qua
vexabant populum tuum, postquam te viderunt,
transiit tunc abyssus, hoc est, inferi laudaverunt
te, tunc etiam superi, id est, angeli in plausum suis
manibus concreparunt et victorem velut gestu
quodam et tripudio elevatarum manuum demon-
strarunt. Sol tuus et luna et omnis splendor, quo
prius illuxeras populo tuo et malorum postea pou-
dere universa fuerant tenebrarum horrore cooperta,

reecerunt lumen suum et pristinum habere fet-
gorem. Sagittæ tuæ et fulgurans hasta tua, id est,
plagæ tuæ, et eruditio lumen tuo populo præbe-
runt. Denique in luce sagittarum tuarum et in
splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, ut
emendaret, ambulavit populus tuus in fremitu tuo.
Quando ergo populi tui vindicabis injuriam, terrena
regna calcabis, et omnes gentes admirari facies,
quia egressus es in salutem populi tui et venisti ad
eos cum Christo tuo ; Jesus enim Salvator interpre-
tatur. Veniente autem Jesu Christo Filio tuo, per-
cussisti Antichristum de domo impii, hoc est, in hoc
sæculo, quod in maligno positum est, sive ipsum
diabolum percussisti, qui impietatis caput est, et
denudasti fundamentum ejus usque ad collum, id
est abscondita ejus aperta fecisti non ad breve tem-
pus, sed in perpetuum, hoc enim significat Sela, id
est, semper. Quod vero iuxta aliam editionem li-
gitur :

« Videntur te et dolebunt populi. » Talis est
sensus, scissa quippe peccantium corda ad agni-
tionem confessionemque veritatis crebra allocutio-
nentium quasi ablutione frequentium gurgium
vident Dominum interim per fidem et dolent se tam
diu ab illo recessisse per culpam ; sed finito dolore
poenitentiae, vident eum plenius in futuro per spe-
ciem, ac de ejus beata in perpetuum visione letan-
tur. Sequitur :

« Aspergens aquas in itineribus suis, dedit aby-
« sus vocem suam ab altitudine phantasie suæ. »
« lidem doctores abyssi nomine qui et fluminum supra
figurantur. Sed flumina sunt propter vim fortioris
invectionis, qua duritiam terrenæ mentis ad ap-
dam pro erratibus suis poenitentiam rescindunt.
Abyssus vero recte vocatur ab altitudine scientiæ,
qua ipsi intus implentur, Salomone attestante, qui
ait : « Aqua profunda verba ex ore viri (Prov. xviii). »
Aspergens ergo aquas in itineribus, dat abyssus
vocem suam, cum prædicatores sancti profunda ve-
ritatis scientia intus in corde repleti ministerium
verbi foris audientibus exhibent, paulatim et per
partes pro capacitate infirmorum profereates, quæ
ipsi intus multa simul et ampla capiunt, in itineribus
autem, in operibus dicit vel ipsorum videlicet docto-
rum, vel auditorum suorum. Aspergunt enim aquas
in itineribus suis, cum ubicunque incedunt exempla
recte vivendi cum voce prædicationis semper intem-
tibus ostendunt. Aspergunt aquas et in itineribus in-
tuentium, cum eis docendo pariter et vivendo, quibus
actionum viis ingredi debeant præmonstrant. Bene
autem, cum dixisset, quod daret abyssus vocem suam,
addidit ab altitudine phantasie suæ, quia, quod nobis
mirabile sancti prædicatores foras pronuntiant, et
eo nimirum fonte sapientiæ procedit, quo intus ipsi
mirabilibus contemplatis cœlestibus gaudiis illu-
strantur. An non abyssus magna dedit vocem suam
ab altitudine phantasie suæ, cum diceret Paulus
apostolus : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii,
cor nostrum dilatatum est, non angustianini in

nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, tanquam filii dico, dilatamini et vos. Unde autem vel quo ordine provenerit, ut salutaribus aquis mundus aspergeretur, utque abyssus sapientiæ cœlestis terris intonuerit, sequenter ostenditur cum dicitur:

« Elevatus est sol et luna stetit in ordine suo. » Elevatus est enim Dominus, sol videlicet justitiæ, post passionem ac resurrectionem suam in cœlum, et misso a Patre Spiritu illustravit Ecclesiam, ac totum dilatavit in orbem, ut ipsa in ordine suo, id est, post impletum Dominicæ incarnationis arcanum a longo perfidiæ languore exurgens staret in fide, viriliter ageret, et confortaretur in charitate ipsius. Et quia soli Christum, Ecclesiam lunæ comparaverat, apte ad eundem solem conversus continuo subicit:

« In lumine jacula tua ibunt in splendore fulgoris armorum tuorum. » Jacula autem Christi verba sunt illius, quibus corda hominum compunguntur, ut salutari vulnere inflicto, possit anima fidelis dicere, vulnerata charitate ego sum, quæ videlicet jacula in lumine eunt, quia ministerio doctorum veritatis verba mundo palam innotuerunt, juxta quod ipsa Veritas eisdem præcipit, dicens: « Quæ dico vobis in tenebris dicite in lumine, et quod in aure audistis prædicare super tecta (Luc. xii); » et quoniam eloquia lucis secuta est etiam claritas miraculorum, addidit: in splendore fulgoris armorum tuorum; jaculis quippe bellantes adversarios feriunt, armis muniendo sese a vulnere descendunt. Unde in jaculis merito dicta prædicantium, quibus pravitatem infidelium superant, in armis miracula, quibus veritatem suæ prædicationis confirmant, insinuantur. Eunt ergo in lumine jacula Christi, eunt in splendore fulgoris armorum illius; quia quæ fecit magnalia, quæ aperuit arcana, quæ proposuit mandata, quæ promisit præmia, cuncto jam mundo per evangelicas litteras sole clarius innotuere. Sed et sancti doctores, quia filii lucis sunt, quæque illo donante agunt sive loquuntur, luce nimirum ac splendore clara refulgent.

« In comminatione tua minorabis terram et in furore tuo. » Detrahes gentes comminando distractionem judicii, quo impii damnentur, humiliabis salubriter eos qui terrena cœlestibus anteponebant, ut minoratis paulatim terrenis cupiditatibus, quæ sursum sunt sapere et quærere incipiant, et inferendo forem condemnabis eos in perpetuum, qui pro æterna sua exaltatione ad tempus humiliari contempserunt.

« Existi in salutem populi tui ut salvos facias christos tuos. » Exivit mediator Dei et hominum a Patre et venit in mundum, non ut judicaret mundum, sed ut salvaretur mundus per ipsum. Christos autem omnes electos dicit, quia ab unctione gratiæ spiritualis rectissime hoc vocabulo nuncupantur. Unde est illud Psalmistæ de his qui sanctis nocere volentes, divina sunt prohi-

bitione coerciti. Et corripuit pro eis reges: « Nolite tangere christos meos (Psal. civ). » Salvos autem fecit christos suos, non quos christos invenit, sed quos egrediendo a Patre et in carne apparendo per adoptionis Spiritum christos, id est, unctos suos fecit. De qua unctione monens suos auditores Joannes apostolus dicit: « Et vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis (I Joan. ii). »

« Misisti in capita inimicorum mortem, excitasti vincula usque ad cervices. » Dominus enim occidit peccatum, mittens in capita inimicorum mortem, ut vivificet justitiæ. Dicam aliquid audacius: Christus ad hoc venit in mundum, ut in capita inimicorum mitteret mortem, et sicut ipse peccato mortuus est semel, sic et illi morentur iniquitati, et qui facti fuerant participes mortis, nujus vitæ quoque fierent participes. Suscitavit Dominus vincula charitatis, ut priori onere deposito, et gravissimo jugo, quo premebantur, abjecto, leve Christi suscipere-mus jugum, ut in curru illis positi aurigam optimum portaremus, quod et aliter intelligi potest: qui enim electis suis, quos christos appellaverat per Prophetam gaudium salutis obtulit; ipse illis, qui ejus ungi gratia neglexerunt, mortem misit æternam, quod in ipsa gente Judæorum, quæ Dominum in carne apparentem ad mortem usque persecuta est, etiam corporaliter esse constat impletum, quæ postquam eum crucifixit non multis intervenientibus annis, ingruente Romano exercitu, exceptis solum eis qui in fidem se Evangelicæ gratiæ secreverant, enormi est clade damnata, et ipsa insuper regno ac patria privata. Et hoc est quod ait: « Excitasti vincula usque ad cervicem, » cervicem videlicet regni, quo contra Dominum fuerant erecti, de quo dicit eisdem in se etiam furentibus beatissimus protomartyr Stephanus: « Dura cervice et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis (Act. v). » Sed ad hanc usque cervicem vincula Dominus excitavit, cum ad eversionem superbæ gentis hostilem misit exercitum. Unde scriptum est: « Dominus justus concidet cervices peccatorum (Psal. cxxviii). »

« Maledixisti sceptris ejus, capita bellatorum ejus, venientibus, ut turbo, ad dispergendum me. Exsultatio eorum, sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito. Viam fecisti in mari equis tuis in luto aquarum multarum. Audivi et conturbatus est venter meus: a voce contremuerunt labia mea. Ingrediatur putredo in ossibus meis, et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. » Et nunc tantum Hebraicum posui, ut separatim de editione LXX disseramus. Multum enim ab omnium translatione discordat LXX. Maledixisti sceptris, id est, regnis ejus, haud dubium quin impii, de quo supra dixerat, percussisti caput de domo impii, denudasti fundamentum usque ad collum. Intelligimus autem impium vel Nabuchodonosor, vel omnem adversarium populi Dei, et non solum sceptris ejus, sed etiam capita bellatorum,

quos percusserat, qui venerunt, inquit, ut turbo, ut dispergerent me, id est, verterent Israel, et in diversum captivum ducerent, ita ut exsultarent devorantes pauperem, et subjectum sibi Israel, quasi hoc in abscondito facerent, et nos ignorantes devorarent. Venisti itaque ad praelium pro populo tuo, et quadrigas tuas immittens in aquas, hoc est, in gentes multas, fecisti eis viam in luto aquarum multarum, id est, ut conculces eos, et quasi lutum equorum tuorum, et currum ungula et rota conteras. Quod autem sequitur: « Audi et conturbatus est venter meus ad vocem, » ut subaudiatur: contremuerunt labia mea, ingrediatur putredo in ossibus meis et subter me scateant, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. Hic sensus est: nunc libenter omnes patimur angustias et ad comminationem tuam totis visceribus contremiscimus, nunc tremunt labia mea, et pavor mentis trepidæ in ore signatur, et non solum istud, sed etiam aliud ultro appeto, ultro desidero; ingrediatur putredo in ossibus meis et super me scateat, hoc est, libenter patior, quod passus est Job, non solum carnes meas, sed medullas quoque ossium cupio tabefieri, et stratum meum putredine corporis et innumeris scatere verminibus, ut postquam hic pro peccatis meis hæc sustinero, requiescam in die amara, in die tribulationis, in die necessitatis et angustiae: et ascendam ad populum accinctum nostrum, fortem videlicet bellatorem atque pugnacem, et pulchre ascendam, ad accinctum enim populum semper ascenditur, eleganterque nostrum, qui enim tribulatus est et pressuras libenter sustinuit et presentibus malis futura præmia compensavit, nostrum audacter loquitur, ut juxta Abraham, et Isaac, et Jacob, et ipse dormiat in senectute bona plenus dierum et apponatur ad patres suos. Alia editio:

« Præcidisti in alienatione capita potentium, mo-
« vebuntur in ea gentes. » Pro alienatione in Græco scriptum est « in exstasi, » quod quidam « in stupore, » alii « in excessu mentis » interpretati sunt: sive autem stupor, sive alienatio, seu excessus mentis dicatur, unum idemque significat, cum quis repentino miraculo turbatus ac stupefactus a sensu suæ mentis redditur alienus, quod accidisse Judæis crebra Evangelii prodit historia dicens: Quod sternerent et mirarentur in doctrina ac virtutibus Jesu dicentes: « Unde huic hæc omnia, cujus novimus patrem et matrem (Joan. vi)? » Et in Actibus apostolorum curato per Petrum et Joannem claudio ad ostium templi: « Impleti sunt, inquit, stupore et exstasi (Act. iii), » in qua videlicet exstasi, id est, admiratione sive alienatione mentis multi de populo provocati sunt ad credendum Domino, sed capita potentium, id est, principes sacerdotum et seniores præcisi sunt non credendo a sorte fidelium; motæ sunt quoque in ea gentes, dum auditis, sive visis Domini et apostolorum ejus virtutibus, adeo stupefactæ et admiratæ sunt, ut anathematizatis

abjectisque eis, quos coluere diis, novam Christi ad dem devota mente susciperent.

« Adaperient ora sua sicut pauper edens in « occulto. » Sicut enim pauper aliquandiu jejunos permanens, si forte alicubi cibos invenerit, his se confestim in occulto reficere satagit, neque eos in publicum vult proferre, ne forte ab alio diripiantur, et ipse fame pereat: sic nimirum, sic populi gentium, oblato sibi per apostolos pane verbi, a quo diutius jejuni duraverant, mox aperuerunt ora sui cordis, et hunc omni aviditate gustare ceperunt. Quo autem ordine paupertas gentium ad percipiendas verbi epulas pervenerit insinuat, cum pronus subinfertur:

« Misisti in mare equos turbantes aquas multas. » Mare quippe mundum, equos Dei prædicatores sanctos, aquas multas, populos nationum dicit; immissisque equis Dei in mare, turbatæ sunt aquæ multæ, quia dispersis in mundum præconibus verbi turbata sunt gentium corda, alia ad credendum ac suscipiendum Sacramentum fidei, alia vero ad contradicendum, sive etiam persequendos præcones eundem fidei. Bene autem de his equis, sanctis videlicet prædicatoribus et supra dicitur: quoniam ascendens ascendens super equos tuos, et nunc de eisdem subinfertur, misisti in mare equos tuos, ut et utraque sententia colligatur, quod ita Dominus in mundum prædicatores miserit, ut eisdem prædicantibus ipse nunquam absit, sed sicut equis auriga, ita regendis semper eorum mentibus præsit.

« Custodivit et expavit venter meus a voce orationis laborum eorum. » Ventrem suum more prophetis consueto animum suum dicit; quia sicut ventre recipiuntur cibi, quibus virtus ac vita corporis reficiatur: ita cogitationes pie sancto recipiuntur in animo, quibus interioris hominis vita, ne deficere debeat, sustentetur et contineatur. Custodivi, inquit, meipsum tremente animo solertem, ne forte corde peccarem, neve aliis prædicans, ipse reprobis efficerer. Et notandum quod expavisse se dicit a voce orationis laborum suorum, cum nil prorsus orasse in toto hoc carmine videatur; sed tantummodo timens ac pavens ventura Christi et Ecclesiæ sacramenta describere. Nec tamen fallitur, qui carmen suum orationem nuncupat, qui et eidem talem titulum proposuit. Oratio Habacuc prophete pro ignorationibus, quia quidquid vir sanctus loquitur, totum profecto hoc oratio ad Deum est: omne quod agitis, cujus sincera intentio est Domino placendi, hoc pro ipso apud Dominum interpellat, et ipsum Domino commendat.

« Et introivit tremor in ossa mea. » Sic eorum nomine aliquoties Scriptura carnales nostras actiones, ita ossium vocabulo fortia solet ac spiritualia facta designare. Expavit ergo, inquit, cor meum ab his quæ ventura in mundum prævideo, et quidquid mihi virtutis spiritualis esse putavi, totum hoc quasi fragile contremuit, dum majores Christi, beatorum apostolorum et virtutes et passiones aspicio.

quod ipsum verbo sequente manifestius explicatur, A cum dicitur :

« Et subter me turbata est virtus mea. » Bene autem virtutem suam non in se, sed subter se dicit esse turbatam, quia raptus ad contemplationem cœlestium arcanorum propheta quodammodo super se esse vidit elevatum, et quo altior efficitur lumine contemplationis, eo se imperfectiorem conspicit: sublevatus enim ad intuenda superna, jure de his, quæ in infimis gesserat, conturbatur. Turbata est autem virtus prophetae, contremuerunt ossa, expavit venter, non solum quia minus perfectum se actione cognovit, verum etiam quia omnes, qui pie vellent vivere in Christo persecutiones passuros didicit. Sed et ipsum Christum, qui sine peccato intraret in mundum, non sine poena peccati exiturum vidit esse de mundo. B

« Requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum transmigrationis meæ. » Requiescit enim in die non solum retributionis, sed et tribulationis, quia per afflictiones temporales æterna se gaudia aucturum esse non dubitat juxta illud Apostoli : « Spe enim salvi facti sumus (Rom. viii). » Et iterum : « Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Rom. x). » Hæc est autem in hac vita requies electorum, ut, relicto infimorum appetitu, tota mentis intentione et quotidianis bonorum operum gressibus ascendere ac transmigrare nitantur ad consortium eorum, qui se in Christo præcesserant; sed et ante novissimum illud ac generale judicium sancti requiescunt in die tribulationis ascendentes ad populum transmigrationis suæ, quando post bona opera translati de mundo priorum justorum gaudiis sociantur in cœlis, cum persecutores eorum pariter de hac vita sublatis tormenta gehennæ perpetuo tribulandi subeant. Potest autem dies tribulationis etiam in hac vita intelligi, cum grave-scence temporalium bonorum penuria, hi qui talia dilexerant nimium quasi miseris circumdati dolent: sed electus quisque, quamvis eadem incommoda corporaliter sustinens, fixa spe mentis in Domino, requiem habet sciens quia quo gravius in infimis deprimatur, eo celsius post pressuras ad æterna superiorum civium consortia ascendit, cui sensui convenit apte, quod sequitur :

« Ficus enim non florebit et non erit germen in vineis, mentietur opus olivæ et arva non afferent cibum, abscidetur de ovili pecus et non erit armentum in præsepibus. » LXX : « Quoniam ficus non affert fructum et non erit generatio in vineis, mentietur opus olivæ et campi non faciunt escas, defecerunt ab esca oves, et non erunt in præsepio boves. » Juxta Hebraicum, in quo supra diximus, ingreditur putredo in ossibus meis et subter me sca-teat, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum meum, ita quæ præcesserunt, copulabuntur sequentibus, ideo tribulationem ad præsens volui sustinere, et postea ad populum fortem ascendere, quia venit dies tribulationis et necessitatis : et cæteris in angustia constitutis, ego in tua

majestate lætabor : ficus non florebit, et non erit germen in vineis, mentietur opus olivæ, et arva non afferent cibum, et cætera, quæ quia non multum distant a LXX cum interpretatione eorum pariter disseramus. Cum venerit dies tribulationis et ego ascendero ad populum, qui mecum aliquando peregrinatus est, vel certe. cum venerit dies eversionis Judaicæ et populi prioris, et derelicta fuerit filia Sion, sicut tabernaculum in vinea, et sicut casula in cucumerario, et sicut civitas, quæ expugnatur, eo quidem pereunte electus sum populo, de quo dictum est : « Et nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorra similes fuisset (Rom. ix). » Copulabo me discipulis Christi, quos quia in monte docet, turbis et debilibus deorsum relictis, ego ad montana conscendam. Hi autem versus, si quis quærat, quid figuraliter significant, ita potest exponi : ficus, vinea et oliva erat synagoga Judæorum, quando dulcedinem bonæ operationis, flagrantiam fervidæ dilectionis, pinguedinem animi misericordis Deo devota proferebat. Oves et boves typici erant in eadem plebe, oves videlicet in eis qui vocem summi pastoris humiliter audiebant. Boves vero in illis, qui jugum legis naviter portantes ad faciendos bonorum operum fructus, corda audientium sedulo docendo et castigando quasi terram Domini arando parabant, hisque spiritaliter viventibus, spirituales faciebant escas campi Scripturarum divinarum latissimi, quorum pabulo delectabatur ille, qui ut jumentum factus erat apud Deum et semper illi adhærebat dicens : « Dominus regit me et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (Psal. xlii). » Sed hæc ficus Domino ad eam tertio veniente, hoc est, in legislatione per Moysen, in sedula increpatione et exhortatione per prophetas, in oblatione gratiæ per seipsum virtutis fructum ferre neglexit, propter quod ad maledictionem ejus æterna ariditate damnata est, defecit generatio in vineis quondam Domini, id est, fructus charitatis in turbis Judæorum, propter quod sitiienti illi acetum pro vino obtulerunt, id est, virtutum suavitatem in se quærenti vitiorum acredinem proferebant, mentiebatur opus olivæ, cum eadem plebs oleo adolationis impingueret capita miserorum, ductaque prophetae veracia falso ore resonaret dicens : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei speravi in misericordia Dei (Psal. li). Propter quod tempore ultimæ retributionis extinctas allatura lampadas, et cum suis tenebris ab ingressu est patriæ cœlestis excludenda. Campi non faciunt escas, cum plebs eadem apertis divinorum apicum paginis pascua veritatis invenire recte intelligendo non valet; deficiunt ab esca oves, quia quibus internæ refectio dulcedinis abest, unde innocentia vitæ simplicis proveniat, non est. Sic autem dictum est defecerunt ab esca oves, id est, quia esca deerat, sicut et in psalmo Propheta : « Et caro mea, inquit, immutata est propter oleum (Psal. cviii), » id est, quia oleum, quo reficerer sive ungerer non erat. Denique quidam codi-

ces sic habent, defecerunt, eo quod non comederunt **A** oves : non sunt in præsepio boves, quoniam quidem abundant apud Judæos præsepia cœlestium litterarum, sed quia pabulum cœlestis intellectus in his non sapiunt, qui suave jugum Evangelii bajalent absunt, quæ omnia perfide parti gentis suæ superventura considerans Propheta statim, quid ipse cum fidelibus ejusdem gentis, imo cum totius, quæ per orbem colligenda in Christo, vel collecta erat, Ecclesiæ societate facturæ esset ostendit dicens :

« Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in « Deo Jesu meo. » Alia editio : « Ego autem in Domino gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo. » Ego autem, inquit, non in mea justitia, sed in fide divinæ protectionis gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo : qui non in me meam, sed in illo salutem esse **B** perpendo, et quasi quæreremus ab eo, quare gloriaretur in Domino et in Deo Jesu, quem suum propriam magnæ dilectionis gratia nuncupabat, gauderet, continuo velut justissimam ejusdem gaudii causam insinuans, ita suum carmen terminavit.

« Deus Dominus fortitudo mea et ponet pedes meos « quasi cervorum et super excelsa mea deducet me « victori in Psalmis canentem. » Deus, inquit, Dominus fortitudo mea nullam etiam aliam, nisi in Christo, habeo virtutem et cunctas legis justitias quisquillas computabo, et ponet pedes meos quasi cervorum, ut calcem super aspidem et basilicum, et quasi puer parvulus mittam in foramen et extraham serpentem Judam de colubro. Similis enim fratruelis **C** meus capræ aut hinnulo cervorum, et quia ipse est cervus, mihi quoque donavit, ut cervus essem sublimis cornibus findens ungulas, cibos ruminans, et ad odorem meum serpentes fugiant, de quo dicitur in psalmo : « Qui perfecit pedes meos quasi cervi et super excelsa ponet me (Psal. xxviii). » Et rursus : « Vox Domini perficientis cervos. » Ponet ergo pedes meos inter cæteros cervos suos, et ad cœlestia perducet me, ut inter angelos canam gloriam Domini et super terram pacem hominibus bonæ voluntatis annuntiem. Canam autem victoriam ejus et triumphum et trophæum crucis. Secundum aliam autem editionem hæc prophetica sententia ita legitur.

« Domine Deus, virtus mea, constitue pedes meos « in consummationem et super excelsa statuet me « ut vincam in claritate ipsius. » Ac si aperte dicat **D** : subtile quidem turbata est virtus mea, id est, dum humanæ fragilitatis conditionem quæ infra est, intueor, ac dum ad divinæ opulationis gratiam oculos mentis attollo, in illo me virtutem facere posse confido : ipse gressus operum meorum ad consummationem firmi finis perducere valet : ipse me super excelsa statuere, ut videlicet omnem mundanæ potentæ sublimitatem contemplatione perennium bonorum pro nihili contemniam, omnes quæ mihi vel de adversis, vel de blandimentis sæculi occurrunt tentationes vincam in claritate ipsius, id est, dum in omnibus, quæ ago, non meam gloriam, sed ipsius quæro, a quo me accepisse memini quidquid boni

ago, merito enim adjuvantur a Domino, ut victis **A** tentationibus probati ad palmam supernæ vocationis perveniant, qui totam victoriæ suæ causam ad ejus laudem referunt. Quidam codices habent, « ut vincam in Cantico ipsius, » quod ad unum eundemque sensum respicit. Vincit enim in Cantico Domini, quisquis in cunctis, quas patitur, tribulationibus, illi gratias ex corde agere novit, sciens quoniam « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii). » Potest tamen in hac sententia prophetæ juxta historiam talis esse sensus, ac si ipse diceret : Ego vincam in carmine, et manus meæ component cytharam et psalterium et omne organi genus, scribamque panegyricum triumphanti, et qui principio locutus sum, « Usquequo clamabo et non exaudies, vociferabor ad te, vim patiens et non salvabis, » et de justitia judicioque causatus sum, postea laudabo æquitatem et cantores cæteros meo carmine superabo. Pulchre autem carminis hujus prophetici principio respondet, qui enim auditus et consideratis Domini in carne apparentis operibus fideliter timet ac pavescit, fit, ut contemptis eis quæ in hac vita instar pelagi fluctuantis vario statu feruntur, in ipso solum gloriatur et gaudeat.

INCIPIT

CANTICUM LIBRI DEUTERONOMII.

Legitur in Deuteronomio, quod Moyses, postquam **C** conscripsit verba legis in volumine atque complevit, locutus sit, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus et ad finem usque compleverit. Unde conjici datur carmen istud, quod in testimonium filii Israel Moyses decantavit, non simplicem tantummodo historiam sonare, sed spirituali intelligentia plenissimum esse. Partim enim secundum historiam Israelitarum pro beneficiis opulentissime sibi a Domino collatis exprobrat perfidiam : partim per allegoriam de mysteriis cœlestibus sanctam Dei instruit Ecclesiam : partim autem ad honestatem morum unumquemque fidelium provocat per tropologiam, unde sobrium lectorem decet, ut in historia servet Scripturæ veritatem. In allegoria vero consideret mysteriorum cœlestium rationem, et in tropologia bonarum disciplinarum ediscat utilitatem, quatenus tripartita hac distinctione edoctus ad illam cœlestem theoriam, hoc est, ad inspectionem secretarum rerum et ad contemplationis divinæ provehatur sublimitatem, nec non et illud diligenter inspiciendum est, quod dicitur loqui Moyses verba carminis et ad finem usque complexisse, si forte hoc admittat, ut qui ore Deum laudare studeat, operibus non contradicat : non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Ideo ipse Dominus in Evangelio ait : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum (Math. xix). » Principium autem hujus carminis tale est :

« Audite, cœll, quæ loquar; audiat terra verba oris mei. » Juxta primordium Isaïæ propheta ita scriptum est: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est (*Isa. i*). Supra ergo in eodem libro, quis Propheta, cujus filius, qui contra Judam et Hierusalem, sive per Judam et Hierusalem, et quo tempore viderit titulo demonstratum est, nunc cœlum et terram ad audiendum provocat, in cœlo supernas significans angelicasque virtutes, in terra mortalium genus, metonymicæ ab his quæ continent ea, quæ continentur ostendens. Nam quia per Moysen testes vocaverat Dominus cœlum et terram dans populo Israel legem suam, et dixerat: Attende, cœlum, et loquar; audiat terra verba oris mei, post prævaricationem populi eosdem rursus in testimonium vocat, ut cuncta elementa cognoscant juste Deum in ultione mandatorum suorum ad iracundiam concitatum.

« Concreseat in pluviam doctrina mea, fluat ut ros eloquium, quasi imber super herbam et quasi stillæ super gramina, quia nomen Domini invocabo. » Alia editio: « Expectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea, sicut imber super germen, et sicut nix super fenem, quia nomen Domini invocavi. » Eloquium legis Dei comparat pluviam ac rori, quia germina spiritualium fructuum a fidelium cordibus expetit, ipsa enim sunt vinea Domini, unde ille fructum sibi amabilem, hoc est, bonorum operum quærit. Huic similem comparisonem in Isaia propheta invenimus: « Quomodo, inquit, descendit imber et nix de cœlo, et illuc ultra non revertetur, sed inebriat terram et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen ferenti et panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui et prosperabitur in his ad quæ misi illud (*Isa. lv*). » Verum quia Moyses doctrinam suam in pluviam concrecere dixit, ut patenter, quæ hæc pluvia esset, demonstraret, subjunxit dicens, « quia nomen Domini invocabo. » Nomen ergo Domini est invocare, Evangelium Christi prædicare, quod qui audit et facit, boni operis fructum in cœlis sine dubio possidebit.

« Date magnificentiam Deo nostro, Dei perfecta sunt opera, et omnes viæ ejus judicium. » Alia editio: « Date magnitudinem Deo nostro. Deus, vera opera ejus et omnes viæ ejus judicium. » Magnificare Dominum est majestatem Salvatoris corde credulo, ore pio simul cum bonis actibus prædicare. Unde Maria mater Domini in cantico Evangelii ait: « Magnificat anima mea Dominum, et exultavit Spiritus meus in Deo salutari meo (*Luc. i*). » « Dei, inquit, perfecta sunt opera. » Quæ ergo illa sunt? audi Moysen in Geneseos dicentem: « Igitur perfecti sunt cœli et terra et omnis ornatus eorum, complevitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat et requievit die septimo ab universo opere suo, quod pararat (*Gen. ii*). » Opus ergo Dei est redemptio humani generis, quam quando perfecit, Sabbatum spirituale in sepulcro requiescens nobis ostendit. « Omnes, inquit,

viæ ejus judicium, » quia omnia mandata ejus vera. Unde Psalmista ait: « Lex Domini irreprehensibilis convertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam præstans parvulis (*Psal. xviii*). » Et item: « Judicia, inquit, Dei vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (*Ibid.*). » Et alibi: « In labiis, ait, meis pronuntiavi omnia judicium oris tui (*Psal. cxviii*). »

« Deus fidelis et absque ulla iniquitate justus et rectus. » Alia editio: « Deus fidelis et non est in eo iniquitas, justus et sanctus Dominus. » Fidelis est, quia quod promisit, procul dubio implevit. Absque ulla iniquitate, quia æquitas summa iniquitatis consortium nullo modo recipit. Justus, quia peccantibus et non poenitentibus pro malis suis retribuet poenam. Rectus, quia digne operantibus et bene merentibus vitam reddet perpetuam. Sanctus quia in omnibus judiciis et actibus suis est probatissimus: sanctus enim et pium significat et patientem, et honorum omnium largitorem, quoniam quidquid ab illo efficitur, virtutum laude completur.

« Peccaverunt ei non filii ejus in sordibus. » Alia editio: « Peccaverunt non ei filii commaculati. » Quomodo non filii Dei, nisi quia non ex fide: « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus (*Joan. i*). » Unde Dominus Judæis fidem ejus recipere nolentibus et doctrinam illius spernentibus, ait: « Vos ex patre diabolo estis et desideria patris vestri vultis facere; ille homicida fuit ab initio et latro. » Et Stephanus ad eosdem Judæos ait: « Patres vestri quem prophetarum non sunt persecuti? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc proditores, et homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione angelorum et non custodistis. » Qui ergo incorrigibiliter peccat, filium Dei se non esse probat. Illa autem editio, quam septuaginta interpretes ediderunt, ita habet: « Peccaverunt non ei filii vituperabiles. » Quod quidam ex Græco interpretati sunt, filii commaculati; quidam, filii otiosi. Unde non magna quæstio, imo nulla est. Sed illud merito ad quærendum movet, si generaliter dictum est, peccaverunt non ei filii, quoniam qui peccat, non Deo peccat, id est, non Deo nocet, sed sibi. Quomodo intelligendum sit quod in psalmo legitur: « Tibi soli peccavi (*Psal. l*). » Et in Jeremia: « Tibi peccavi patientia Israel, Domine (*Jerem. xiv*). » Et iterum in psalmo: « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi (*Psal. xl*). » Et ultrum hoc sit peccare Deo, quod peccare in Deum, unde et Heli sacerdos ait: « Si in Deum peccaverit, quis orabit pro eo (*I Reg. ii*). Peccare in Deum est in his peccare, quæ ad Dei cultum pertinent, nam hoc Deus legitur dixisse ad Abimelech de Sara: « Propterea peperci tibi, ne peccares in me (*Gen. xx*). » Peccare autem Dominum vel potius peccasse Domino, nisi forte alicubi scriptum occurrat, quod huic sensui resistat, hi mihi videntur non immerito dici, qui condignam poeniten-

tiam peccati sui non agunt, ut glorificetur Deus ignoscens, causam quippe reddens David cur dixerit: « Tibi soli peccavi et malum coram te feci (*Psal. L.*). » Subjecti et dicit: « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris, » quia cunctis recte sentientibus, liquido apparet, quod Dominus est justus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis: « Nec vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Psal. XL.*). » Similiter et quod a David dictum est: « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi. » Hoc idem agitur, ut Deus ignoscendo glorificetur, quia magna est ejus misericordia super confitentes sibi et redeuntes ad se. In hoc autem Cantico prævidebat Propheta futuros quosdam, qui sic fuerunt peccaturi, Deum offendendo magnis iniquitatibus suis, ut nec poenitentiam agere vellent, et ad Deum redire, ut sanarentur; de quibus etiam dicitur: « Quoniam caro sunt et Spiritus ambulans et non revertens, » ideo dixit non filios esse Dei, quia incorrigibiles exstiterunt.

« Generatio prava atque perversa, hæccine reddis Domino? » Alia editio: « Quia generatio prava et perversa hæc Domino retribuisti. »

Simili elogio eorum perfidiam Salvator in Evangelio denotavit, qui tentantibus et signum a se querentibus respondit dicens: « Generatio prava et perversa signum querit et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ (*Matth. XII.*). » Sic et Joannes Baptista turbis Judæorum ad se venientibus ait: « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? facite ergo fructus dignos poenitentiae et ne velitis dicere, patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ. » Generatio quippe Judæorum prava, et perversa semper fuit, quæ ingrata beneficiis Dei exstitit, nec ei pro hoc condignas laudes, imo e contrario semper transgressiones varias idolorum sordes atque irritationes rependebat.

« Popule stulte et insipiens, nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te? » Alia editio: « Sic plebs fatua et non sapiens, nonne hic ipse est tuus Pater, possedit te, fecit te et creavit te. » Pater universorum et conditor secundum naturæ potentiam Deus est unus, quia ab ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, creavit ergo Deus hominem, quando materiam, unde formari posset, condidit: fecit, quando illum ad imaginem et similitudinem suam formavit, possedit, quando expulsis erroribus per fidem et gratiam, suam sibi vindicavit. Populus ergo stultus et insipiens fuit Judæorum gens, quæ nec creatorem suum et factorem, quem lex sibi data manifestissime ostendit, digno cultu venerabatur; nec ejus beneficii memor, quo illum in Ægypto per miracula atque prodigia de manu inimicorum eruens specialiter possedit, dans illi de cælo manna, et de petra aquam, nec non ducatum ei in mari Rubro, atque in deserto per angelicam ministerium præbuit, hoc est, in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem;

sed hæc generatio prava et perversa pro tantis bonis non condignas grates Domino suo rependit: quia potius idola sibi fabricavit, atque illis divinum honorem et sacrificia stultissime impendit dicens: « Illi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti (*Exod. XII.*). »

« Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas, interroga patrem tuum, et annuntia bit tibi; majores tuos, et dicent tibi. » Alia editio: « In mente habete dies sæculi, intelligite annos, nationes nationum, interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi. » In memoriam eis reducit facta antiqua, jubens eos interrogare patres et ab eis discere qualiter in præteritis sæculis et generationibus divina ope sunt liberati, atque sæpius ab inimicis protecti, quatenus vel hoc modo ad poenitentiam peccatorum provocentur, et ab omni errore se exuendo ad veritatem appropinquare otius meditentur: patres enim hic non quilibet hebetes et stulti, sed doctores legis et prædicatores Evangelii mystice intelligendi sunt, quorum doctrinis et exemplis potest homo ad intelligentiam divinam proficere, unde Apostolus ad Corinthios scribens ait: « Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (*I Cor. IV.*). » Et ad Hebræos: « Patres, inquit, quidem carnis nostræ habuimus eruditores et reverentiores: non multo magis obtemperabimus patri Spirituum et vivemus et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus (*Hebr. XII.*). »

« Quando dividebat Altissimus gentes, quando se parabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus. » Alia editio: « Cum dividerit Excelsus gentes, quemadmodum dispersit filios Adæ, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei, et facta est pars Domini populus ejus Jacob funiculus hæreditatis ejus Israel. » Historiæ enim ordo rationem dat de humani generis distributione, quia cum multitudo hominum tanta sit, ut eorum numerositas humana computatione comprehendi non possit, solos filios Israel de tanta multitudine in suam hæreditatem Dominus elegit, ubi nomen suum et potentiam suam notam faceret et voluntatis suæ secreta per legis judicia et prophetarum scripta manifestaret, sicut superius in præsentis libro Moyses testatus est dicens (*Deut. VII.*): « Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram; non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus et elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores, sed quia dilexit vos Dominus et custodivit juramentum quod juravit patribus vestris, eduxitque vos in manu forti et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti, ut scias quia Dominus Deus

tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes, et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos et ultra non differat protinus eis restituens quod merentur. Custodi ergo præcepta et cæremonias atque judicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. » Et hæc secundum Hebraicam veritatem ita intelligi possunt. Secundum aliam autem editionem, ubi legitur, statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei et in Danielis visione, ubi Angelus de principe Persarum sibi resistenti Prophetæ naravit, videtur aliud nobis insinuare: Angelorum enim ministeria super gentes singulas, et super homines singulos ordinata creduntur, quatenus sub eorum regimine atque defensione humana natura juxta dispensationem omnipotentis Dei custodiatur atque ab inimicis tueatur. Unde Dominus in Evangelio de parvulis non scandalizandis docens, mox subjunxit dicens: « Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est (Matth. xii). » Quia enim superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantos credimus ex hominum genere conscendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse sicut scriptum est, « statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei: » debemus et nos aliquid ex illis distinctionibus superiorum civium ad usum nostræ conversationis trahere, nosque ipsos ad incrementa virtutum bonis studiis inflammare. Quia enim tanta illic ascensura creditur multitudo hominum, quanta multitudo remansit Angelorum; superest, ut ipsi quoque homines, qui ad cœlestem patriam redeunt ex eis agminibus aliquid illuc revertentes imitentur; distinctæ namque conversationes hominum, singulorum agminum ordinibus congruunt, et in eorum sortem per conversationis similitudinem deputantur. Pars autem Domini populus est Jacob spiritualis, et funiculus hæreditatis ejus Israel verus, Ecclesia videlicet Catholica, de qua per Psalmistam dicitur: « Funes ceciderunt mihi, in præclaris etenim hæreditas mea præclara est mihi (Psal. xv). »

« Invenit eum in terra deserta, in loco horroris et vastæ solitudinis. Circumduxit eum et docuit et custodivit quasi pupillam oculi sui. » Alia editio: « Sufficientem eum sibi fecit in eremo in siti caloris, ubi non erat aqua. Circumduxit eum et erudit eum et custodivit eum sicut pupillam oculi. » Invenisse Dominus Israellem dicitur in loco horroris, et vastæ solitudinis: quia in monte Sina legem dans, pactum cum eo inivit, manna de cœlo illis distribuit, et aquam de petra produxit, coturnicum carnes dedit, omnem sufficientiam eis præbens in alimentis juxta id quod sibi videbatur eis competere. Et in eadem eremo quadraginta annis eos circumducendo præcepta sua docuit, sed illud merito quæritur, quomodo dicit eos protexisse, sicut pupillam oculi sui, cum plurimi eorum prostrati sint in solitudine, nisi forte dicamus, tandiu eos protectos ac

A custoditos esse, quandiu mandata Dei servaverunt; cum autem ea transgressi sunt, statim plagis percussi atque ab inimicis devastati sunt. Mystice autem Dominus Israel in deserto invenit, cum Ecclesiam de mundi errore tulit, ubi horror idololatriæ et nulla mentio Dei fuit. Circumducit ergo Dominus Ecclesiam, cum in universis mundi partibus eam dilatando in viam mandatorum suorum dirigit, et per Spiritum sanctum voluntatem suam ei indicans, ubique eam plena custodia, quod per pupillam oculi designatur, contra hæreticos atque persecutores custodit. Sequitur alia comparatio:

« Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos et super eos volitans expandit alas suas et assumpsit eos atque portavit in humeris suis. » Alia editio: « Sicut aquila tegit nidum suum, et super pullos suos consedit, expandit alas suas, et accepit eos et suscepit eos super scapulas suas. » Narrant physici quoniam aquila, quæ ab acumine oculorum est vocata, tam acuti intuitus sit, ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare in aqua videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam penis ad littus pertrahat; nam et contra radium solis fertur obtutum non flectere, unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis objicit, et quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat; si quos vero inflectere obtutum videt, quasi degeneres abjicit; dicuntur et aquilæ pullos suos cum vident in nidis plumescere, alis percutere, et ad volandum eos de nido provocare; nidificant autem in petris et arboribus, in quarum nido lapis echites ædificatur, quem aliqui vocaverunt gæietem, qui ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens: narrant autem iidem naturæ inquisitores, quod aquilæ non tantum obeant senio vel ægritudine, quam fame, in tantum superiore crescente rostro, ut aduncitas aperiri non queat; sed cum inde viderit sibi periculum imminere, obtundit rostrum in petra durissima, donec iterum in pristinum usum revertatur. Et inde mystico sermone in psalmo scriptum est, dicente Propheta ad animam fidelem: « Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua (Psal. cii). » Per aquilæ similitudinem secundum litteram ostenditur, quod Dominus populum suum provocando ad terram Chanaan bellis possidendam juvit, et adjuvando ab inimicis protexit. Secundum mysticum vero sensum aquila hæc Dominum Salvatorem significat, qui aquilæ similitudinem in eo tenet, quod prædam ab hoste maligno morte sua eripuit, et post resurrectionem suam carnem, quam pro humani generis redemptione suscepit, ad alta cœlorum provexit, nos dictis atque exemplis exhortans, quatenus illuc sequamur fide, tendamusque devotione, ubi ipse ascendit corpore, unde et in Evangelio ait: « Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ (Luc. xvii). » Alia etiam exempla, quæ de aquila diximus, possunt similiter ad ipsum et ad filios ejus figuraliter transferri. Nam sicut aquila acuti intuitus est, ita ut super maria

immobili penna sublata, nec humanis apparens aspectibus pisciculos de tanta sublimitate natantes videns in pelago prædando raptat et ad littus pertrahit, sic Redemptor noster super omnes cælos exaltatus, et ab humanis aspectibus corporaliter sublatus, in pelago tamen istius mundi majestatis suæ intuitu videt, quos per prædam salutiferam eruat, atque ad littus æternæ beatitudinis amoris sui fune attrahat. Unde et ipse in Evangelio ait: « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsam (Joan. xii). » Pullos suos, hoc est, filios per gratiam baptismatis sibi renatos radiis solis æterni per contemplationem objicit, et quos viderit constantem in intuendo habere aciem mentis, seu dignos suo genere perpetualiter servat: si quos vero ad ima et ad carnalia desideria obtutum mentis reflectere conspiciat, hos, quasi degeneres abjicit: in petris autem et arboribus hæc aquila nidificat, quia quos firmos fide et fructificantes virtutibus aspiciat, in eis spiritualis germinis fecunditatem parit, ibique gemma illa atque margarita pretiosissima nascitur, quam sacer Evangelii textus narrat negotiatorem spiritualem omnibus pecuniis suis venditis sibi comparare. Quod autem aquila rostrum superfluum in petra tandit, atque ita priorem modum reducit, significat quod sancti viri quidquid in conversatione sua superfluum, ac sibi noxium conspiciunt allidendum ad petram Christam confringunt, atque semet per gratiam et per studium bonum renovantes ad pristinum officium habiles reddunt.

« Dominus solus dux ejus fuit, et non erat cum eo (Deus alienus). » Alia editio: « Dominus solus docebat eos et non erat cum eis Deus alienus. » Manifestum est quod unus et solus Deus Israel de Ægypto liberavit, et non idola falsa, quæ coluerunt Ægyptii, sic et in ereptione nostra de spirituali Ægypto non alius, quam idem Deus qui olim Israelitas eripuit, pater videlicet, et filius, et Spiritus sanctus unus et trinus magnus et omnipotens Deus, qui per incarnationem Jesu Christi Domini nostri salutis nostræ efficit mysterium, unde cognoscant heretici, quam miserabiliter a vera fide deviantes errent, cum se per schismata ab Ecclesia Catholica sequestrant, qui quot erroribus, tot idolis obnoxii sunt.

« Constituit eum super excelsam terram, ut comedat fructus agrorum. » Alia editio: « Adduxit eos in fortitudinem terræ, cibavit eos nascentias agrorum. » Excelsam terram Palestinam vocat, quia ad comparationem terræ Ægypti, quæ plana et irrigua est, montuosa et aspera videtur; quæ fortitudinem habet, quia non sterilis, sed uberrima est ad proferendos fructus terræ in saturitatem habitatorum illius. Aliter, excelsa terra sancta est Ecclesia, quæ virtutibus et scientia sublimis est valde, et bonorum operum germine fertilissima. Ibi fideles quique constituti comedunt fructus agrorum spiritualium, quia ibi germinat bonum semen verbi Dei, aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesi-

um fructum, ut unusquisque pro capacitate sua cibum sufficientem sibi inveniat.

« Ut sugeret mel de petra et oleum de saxo durissimo. » Alia editio: « Suxerunt mel de petra, et oleum de firma petra. » Sed nusquam tale aliquid juxta historiam legitur, si tota Testamenti Veteris recenseatur, nusquam de petra mel, nusquam oleum de firma petra, vel saxo durissimo populus ille suxit: sed quia juxta Pauli vocem: « Petra erat Christus (I Cor. x). » Mel de petra suxerunt, qui ejusdem Redemptoris nostri facta et miracula viderunt. Oleum vero de firma petra suxerunt, qui effusione Spiritus sancti post resurrectionem ejus ungi meruerunt. Quasi ergo in firma petra mel dedit, quando adhuc mortalis Dominus miraculorum suorum dulcedinem discipulis ostendit. Sed firma petra oleum fudit, quia post resurrectionem suam factus jam impassibilis per afflationem Spiritus donum sanctæ unctionis emanavit. De hoc quoque oleo per prophetam dicitur: « Computrescet jugum a facie olei (Isa. x), » sub jugo quippe tenebatur demoniacæ dominationis, sed uncti sumus oleo Spiritus sancti, et quia nos gratia libertatis unxit, dominationis demoniacæ jugum patruit.

« Butyrum de armento et lac de ovibus cum adipe agnorum et arietum filiorum Basan, et hircos cum medulla tritici et sanguine uvæ. » Alia editio: « Butyrum boum et lac ovium cum adipe agnorum et arietum filiorum taurorum et hircorum cum adipe renium, tritici et sanguine uvæ. » Hæc licet juxta historiam fertilitatem terræ Chanaan insinuent, tamen altiori sensu gratiæ Christi demonstrant abundantiam, quam sancta Ecclesia munere largitoris sui accepit. Butyrum de armento tulerunt, qui plenitudinem fidei de exemplis patriarcharum didicerunt, et lac de ovibus ceperunt, qui simplicitatem mentis, sive facilitatem doctrinæ de innocenti vita Patrum ad ædificationem sui sumpsērunt, et hæc cum adipe agnorum et arietum, hoc est, cum pinguedine charitatis apostolorum et eorum, quos ipsi ad fidem imbuerant, ad refectionem mentis sæpe ceperunt; arietum enim nomine apostoli et apostolicæ dignitatis viri designantur, quia ipsi duces sunt gregis Dei. Unde dicitur in psalmo: « Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum (Psal. xviii). » Quod autem subjungitur, « filiorum Basan, » ad eandem pertinet sensum, quia Basan pinguedo interpretatur, filii enim pinguedinis sunt, qui disciplinis Novi Testamenti instituti sunt, ubi scientiæ multitudo et virtutum magnitudo consistit. Potest et illud, quod in alia editione legitur, « filiorum taurorum, » ad personam similiter referri prophetarum et apostolorum, nec non et aliorum sanctorum doctorum, quia illi duces sunt gregis Dei, et armentis spiritualibus præstant, ex quorum videlicet doctrinis ipsa accipiunt sententiam verbi, unde fetus bonorum possint proferræ operum: nec sufficiebant hæc dona, nisi adderentur et hirci. Hirci enim figuram poenitentium habent, quia pro peccato

in lege offerebantur : non enim satis est dona virtutum habere fidelibus, nisi penitentiam agant pro suis excessibus, unde ille, qui rex sarrat et propheta fuit, et cui de incarnatione Christi promissum est, quod ex ejus semine nasceretur, pro suis delictis Dominum deprecatur dicens : « Amplius lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me, quoniam iniquitatem meam ego agnosco et delictum meum coram me est semper (Psalm. L.). » Et ut hæc omnia beneficia, quæ prædicta sunt, eminentiore dono accumularentur, addidit, medullam tritici et sanguinem uvæ. Quid enim per medullam tritici, nisi corpus Christi, quid per sanguinem uvæ, nisi calix Novi Testamenti in Christi sanguine figuratur? Plurimis enim donis ex pietate Dei ecclesiastico populo concessis hoc inter omnia excellit; quod corporis et sanguinis sui sacramenta in panis et vini confectione ad salutem æternam illi ministravit. Sequitur :

« Biberat meracissimum, incrassatus est dilectus et recalcitravit. » Alia editio : « Bibit vinum et manducavit Jacob, et satiatum est, et recalcitravit dilectus. » Nempe universa dona Dei, sine lege alicujus nequitie seu improprietatis, credentibus et digne de eis sentientibus conferuntur. Sed quia sic et carnales quondam Israelitæ donis Dei abusi sunt, et ex beneficiis largissimis pejores facti, ad idololatriam prolapsi sunt; ita, prohi dolor! non pauci de ecclesiastico populo ingrati beneficiis Dei ad vitia recalcitrant, et hoc quod sibi ad salutem collatum est, in perditionem suam convertunt. Unde subjungitur :

« Incrassatus, impinguatus et dilatatus dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo. Provocaverunt eum in diis alienis, et abominationibus suis ad iracundiam concitaverunt, et immolaverunt dæmoniis et non Deo, diis, quos ignorabant, novi recessusque venerunt ad eos, quos non coluerunt patres eorum. » Alia editio : « Pinguis factus est et incrassavit, dilatatus est, dereliquit Deum, qui fecit eum, et recessit a Deo salutari suo, exacerbaverunt me in alienis, in abominationibus suis concitaverunt me, sacrificaverunt dæmoniis et non Deo, diis quos non noverunt, novi recessus venerunt ad eos, quos nesciebant patres eorum. » Hæc veteres Israëlitarum historialiter fecerunt, sicut in eorum libris sufficienter expressum est, sed et moderni Israelitæ, quando dona Dei in scientiâ et virtutibus sibi ad divinum obsequium concessa ad hæresim sive hypocrisim convertunt, idolis et non Deo servire probantur. Dæmoniis utique cultum exhibendo et non Deo, quod patres nostri, hoc est, patriarchæ, prophetæ et apostoli atque evangelistæ nequaquam fecerunt, hinc eventit istis idololatriis, quod clementissimum Dominum malis suis irritantes, quem propitium habere possent, si bene egissent, propter mala opera severum atque districtum perpressuri sint.

« Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es

« Domini creatoris tui. » Alia editio : « Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Deum alentem te. » Genuit Dominus quodammodo Israelitas per legem et circumcisionem, genuit et ecclesiasticum populum per baptismi gratiam, per sanctificationem Spiritus sancti, et alimentum cælestis cibi, hoc est, evangelicæ doctrinæ illi sufficienter præbuit; sed qui hæc oblivisci non timet, justo sibi iratum Deum per vindictam sentiet. Unde subjungitur :

« Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est, quia provocaverunt eum filii sui et filia, et ait : Abscondam faciem meam ab iis et considerabo novissima eorum. » Alia editio : « Vidit Dominus, et zelatus est, et exacerbatus est propter iram filiorum suorum et filiarum, et dixit : Avertam faciem meam ab eis et ostendam quid erit eis in novissimo. » Nihil gravius est in pœnis, quam presentia et visione Dei privari. Inde Psalmista Dominum deprecatur dicens : « Ne projecias me a facie tua (Psalm. L.). » Et item : « Ne avertas, inquit, faciem tuam a me. » Hinc et Job ad Dominum loquitur dicens : « A facie tua ne abscondar (Job xii). » Quia ergo filii et filia, hoc est, utriusque sexus homines irritantes eum pro malis suis, quæ faciunt, ejus misericordiam non merentur; sed ab illo ingrati spernuntur in novissimis eorum. Hoc probabitur, quando in pœnas gehennæ projicientur æternas, hoc est enim considerare novissima eorum, manifestare tormenta illorum quæ ipse eis, non conturbato animo, sed tranquillo, jure impendit.

« Generatio enim perversa est et infideles filii ipsi provocaverunt me in eo, qui non erat Dominus, et irritaverunt in vanitatibus suis, et ego provocabo eos in eo, qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos. » Alia editio : « Quia generatio prava et perversa est filii in quibus non est fides in ipsis, ipsi in zelo compulerunt me et non in Deo, in ira concitaverunt me in idolis suis, et ego in zelo expellam eos et non in gentem, in gente insipientem irritabo eos. » Quia ergo Israelitæ abjecto cultu Domini sui idola coluerunt, et deserentes verum ac vivum Deum, deserierunt vanitati simulacrorum gentibus, qui populi Dei nomine necdum eo tempore vocari meruerunt, in direptionem traditi sunt. Similiter et ecclesiastici, qui deserta veritate ad errores declinaverunt, si pro malis suis non poenituerint malignis spiritibus, qui superbiendo perdidit angelicam dignitatem ad tradendum inferni carceribus tradentur. Bene ergo dæmones gens stulta dici possunt, quia oderunt justitiam et amant iniquitatem.

« Ignis succensus est in furore meo et ardebit usque ad inferni novissima. » Alia editio : « Quia ignis exarsit ab ira mea, et ardebit usque ad inferos deorsum. » De his quos damnant flagella, et non liberant scriptum est : « Percussisti eos, nec doluerant; atrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam (Jer. v.). » His flagella ab hac vita inchoant, et in æterna percussione perdurant. Unde quoque

per Moysen Dominus dicit : « Ignis exarsit ab ira mea et ardebit usque ad inferos deorsum (*Deut.* xxxii). » Quantum ad præsentem etenim percussio-
 sionem spectat, recte dicitur : « Ignis exarsit ab ira mea. » Quantum vero ad æternam damnationem, apte hoc subditur, et ardebit usque ad inferos deorsum, licet a quibusdam dici soleat illud quod scriptum est : « Non vindicat Deus bis in idipsum. » Qui tamen hoc, quod per Prophetam de iniquis dicitur, non attendunt, et duplici confusione contere eos, et id quod alias scriptum est. Jesus populum Ægypti salvans, secundo eos, qui non crederunt perdidit, quibus tamen si consensus præbeamus, quamlibet culpam bis ferire non posse, hoc ex peccato percussis atque in peccato suo morientibus debet æstimari, quia eorum percussio hic cœpit, illic finitur, ut in incorrectis unam flagellum sit, quod temporaliter incipit, sed in æternis supplicii consummatur, quatenus eis, qui omnino corrigi renuunt, jam præsentium flagellorum percussio sequentium sit initium tormentorum. Sequitur :

« Comedit terram et nascentia ejus, et montium fundamenta comburet, congregabo super eos mala, et sagittas meas complebo in eis. Consumentur fame, et devorabunt eos aves morsu amarissimo, dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium, foris vastabit eos gladius et intus pavor, juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine sene. »
 Alia editio : « Comedit terra nascentias agrorum, et concrenabit fundamenta montium, congeram in ipsos mala, et sagittas meas consummabo in eis, tabescentes fame et esca erunt avium, et extensio dorsi insanabilis, dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, a foris sine filiis privabit eos gladius et in promptuariis eorum timor, juvenes cum virgine, lactans cum stabili sene. » Comedit, inquit, terram et nascentia ejus : terram tunc comedit et nascentia ejus, cum carnem peccatricem propter opera libidinis flamma æternæ ultionis comburet. Nascentia enim carnis proprie opera sunt concupiscentiæ carnalis : « Quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudicitæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficiæ, inimicitæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessiones et his similia, quæ qui agunt, » ut Paulus testatur, « regnum Dei non consequentur (*Gal.* v). » Et montium fundamenta comburet, cum superbiorum iniqua consilia, quibus se impune posse peccare credebant, æternis cruciatibus consumet, congregabit super eos mala, quando non solum mala opera, sed et cogitationes perversas atque prava pro quibus puniantur in memoriam adducet verba, sagittas suas in eis complebit, quando iram indignationis suæ per varia tormenta ostendet. Consumentur fame, hoc est, non cibi nec potus, sed perpetua honorum operum sterilitate. Et devorabunt eos aves morsu amarissimo,

A maligni videlicet spiritus peccata præterita improperantes ore lacerant sævissimo. Quod autem additur, post devorationem avium extensio dorsi insanabilis, significat plagas acerrimas, quas patiuntur peccatores in tortura dæmonum, qui eos sine ulla miseratione affligunt, et pœnas validas in inferno solvere cogunt, bestias atque serpentes iidem maligni spiritus sunt, qui bestiæ dicuntur propter ferocitatem, serpentes propter calliditatem, trahunt bestiæ atque serpentes reprobos dentibus super terram cum furore, quando hoc, quod prius blandiendo carnalibus persuaserunt, ut seducerent postmodum furibundo animo a peccatoribus expellant, ut crucient, foris vastabit impios gladius, et intus pavor; quando in extrema ultione undique corpus ignis æterni torquet exustio, et intus mentem angustæ opprimit magnitudo, unde scriptum est : « Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur (*Marc.* ix). » « Juvenem, inquit, simul ac virginem, lactantem cum homine sene. » Enumeratis universis ætatibus ostendit nulli ætati in extrema ultione esse parcendum, quos idem idolatriæ fœdaverat cultus. Allegorice autem in juvene lascivum et libidinosum : in virgine a bonis operibus sterilem, in lactante hebetem, in sene pigrum et inutilem ostendit, hos ergo omnes justa vindicta Dei in extrema ultione consumet, quos nunc communitio et correptio a peccatis non cohibet.

« Et dixi : Ubinam sunt, cessare faciam ex libris in libris memoriam eorum. » Alia editio : « Et dixi : Disperdam eos, privabo autem ex hominibus memoriam eorum. » Interrogatio Dei non est ignorantia, sed correptio. Hujus sententiæ expletionem facile dignoscere potest, qui Judæos videt a terra repromissionis ejectos, et per totum orbem dispersos. Generaliter autem omnibus peccatoribus et impunitibus hoc futurum imminet, quod de sanctorum terra tollantur, et memoria eorum in cœtu electorum non numeretur. Unde per Psalmistam capiti omnium iniquorum simul cum toto corpore pœna prædicitur futura, cum supputatis singulis speciebus vitiorum subinfertur : « Propterea destruet te Deus in finem, evellet te et emigrabit te de tabernaculo tuo et radicem tuam de terra viventium (*Psal.* li). »

D « Sed propter iram inimicorum distul ne forte superbirent hostes eorum, et dicerent, manus nostra excelsa et non Deus fecit hæc omnia. » Alia editio : « Nisi propter iram inimicorum, ne longo tempore sint super terram, ne consentiant adversarii et dicant : Manus nostra excelsa, et non Deus fecit hæc omnia. » Ideo enim Dominus sepe peccantem populum diu tolerando sustinuit, ne gentes eis confines nomen et potentiam ejus blasphemarent. Unde et Moyses ad Dominum pro peccato Israel indignantem et eas disperdere volentem ait : « Ne, quæso, Domine, dicant Ægyptii, callide eduxit eos, ut interficeret in montibus et deleret e terra; requiescat ira tua et esto placabilis super nequitiam

populi tui, recordare Abraham, Isaac, et Israel servorum tuorum, quibus jurasti per teipsum dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cœli, et universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper, placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat ad universum populum suum. » Similiter et nos quando peccaverimus propter magnam patientiam suam et longanimitatem sustinet nolens perire quemquam, sed omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire, juxta illud Pauli apostoli, quod ad Romanos scribens ait: « Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt et facis ea, quia tu effugies judicium Dei, an divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducet, secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die ire et revelationis justi judicii Dei (Rom. 11), » etc. Ac ne forte maligni spiritus gloriantur in perditione nostra de fortitudine sua, quasi victoriam viribus suis percipissent, cum in hoc semper certent, ut sententiam Altissimi pervertant, qui homines decrevit locum perditorum spirituum in cœlis possidere.

« Gens absque consilio est et sine prudentia, uti-
« nam sapienter et intelligerent, ac novissima pro-
« viderent. » Alia editio: « Quia gens perdita consilio et non est in eis, disciplinam non sapuerunt intelligere, percipient in futuro tempore. » Gens Judæorum, nec non et omnium impiorum sine consilio salutis sunt, quia in futurum sibi providere nesciunt, quatenus imminentem pro peccatis suis evadant vindictam et infernalium pœnarum æternum effugiant tormentum, et quoniam disciplinabiliter vivere negligunt, tribulationem et angustiam in futuro sustinebunt, juxta illud, quod de eis scriptum est (Prov. 1): « Cum irruerit super eos repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super eos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me et non exaudiam, mane consurgent et non invenient me, eo quod exosam habuerint disciplinam et timorem Domini non susceperint. »

« Quomodo persequitur unus mille, et duo fugant
« decem millia. Nonne ideo, quia Deus suos vendidit
« eos, et Dominus conclusit illos? » Alia editio:
« Quomodo persequitur unus mille, et duo transmovebunt dena millia, nisi quia Dominus subdidit eos et Deus tradidit illos. » Quicumque magnitudinem Domini veraciter agnoscit, interitum suorum non ex infirmitate potentiæ ipsius, sed ex permissione justi judicii ejus evenire manifeste probabit: quia nullo modo fieri posset quod unus persequeretur mille, et duo fugarent decem millia, nisi Dominus eos tradidisset, et exosos projiciendo in manus inimicorum concluderet.

« Non est enim Deus noster ut Deus eorum. Et
« inimici nostri sunt judices. » Alia editio: « Qui non est Deus noster, sicut dii illorum, inimici autem nostri insensati. » Dominus enim Deus noster verax

et justus est, idola autem gentium falsa et inutilia: quod etiam non solum nostri, verum etiam nostrorum approbant adversarii. Unde sæpius legitur, quod hostibus Judæi traditi pro infidelitate atque injustitia sua merito ab eis arguerentur, sicut Jerenias in lamentatione sua dicit: « Viderunt eam hostes et deriserunt sabbata ejus (Thren. 1). » Hinc enim nobis summopere cavendum est, ne hostes nostri, qui per errorem idololatriæ merito dicuntur insensati, malis nostris provocati in blasphemiam contra Dominum erumpant, cum viderint nos superatos, et ad nihilum propter peccata nostra redactos: hoc virtuti suæ adscribant, quod non sua potentia, sed Domini judicio peractum est.

« De vinea enim Sodomorum vinea eorum, et de
« suburbanis Gomorrhæ, uva eorum, uva fellis, et
« botrus amarissima. » Alia editio: « Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrhæ, uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis ipsis. » Sæpe in Scripturis sacris synagoga vel Hierusalem Sodomæ et Gomorrhæ comparantur, quia sicut illæ male abusi sunt donis Dei; sic et istæ beneficiis Dei semper exstituerunt ingrati. Unde Isaias de illis ait: « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, quasi Gomorrhæ similes essemus, audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipe auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ, etc. (Isa. 1). » Vineam enim Domini, sicut in eodem propheta scriptum est, domus Israel fuit, quæ tunc in fellis amaritudinem conversa est, quando Christi mortem meditabatur. Unde et ipsi in cruce pendenti acetum felle mistum arundine porrexerunt, ut in hoc demonstraretur scientiam legis, quam ipsi rectam acceperunt, felle malitiæ suæ habere corruptam, cum datorem legis ad se venientem recipere noluerunt, insuper irritaverunt et cruci affixerunt. Aliter hac sententia et hæreticorum nequitia percutitur, qui licet gratiæ spiritualis a sanctis prædicatoribus purum dogma primitus acceperunt, ipsi tamen erroribus suis illud maculare non pertimescebant et ideo tota doctrina eorum in fellis, et in absinthii amaritudinem conversa est.

« Fel draconum vinum eorum, ut venenum aspidum insanabile. » Alia editio: « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis. » Aperte Judæorum perfidia et hæreticorum versutia draconum felli et aspidum veneno comparantur, quia sicut serpentes amaritudinem et venenum in se occultant, quatenus incautos improvise lædant, sic et Judæi atque hæretici malitiam suam dolo et fraudibus velant, quatenus imprudentes facilius extinguant. Bene ergo dicitur: « Venenum aspidum insanabile, » quia hæreticorum error quemcumque invaserit, nisi se inde liberaverit, sine dubio in æternum perimit. Quod autem juxta aliam editionem legitur: « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis, » ostendit non sanæ esse mentis, sed magis insanientis, vitam æternam spernere et mortem per-

petuam eligere, veritatem Evangelii relinquere, et errorum fallaciam potius sequi velle.

« Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? » Alia editio: « Nonne hæc omnia congregata sunt apud me et signata in thesauris meis? » Moris est humani generis, ut præterita cito obliviscatur, et quæ aliquando grandia videbantur, spatio temporis labente simul ipsa in recordatione deficient; sed non ita est apud Deum, ubi præteritum et futurum non est, sed præsens, semper adest; quæ enim nobis prætereunt, ibi reservantur, nec oblivioni tradentur, inde necesse est, ut peccata quæ dudum commisimus, instanti pœnitentia delere coram oculis Dei studeamus, ne forte in futuro, quando tempus erit vindictæ reputet nobis debita nostra et dicat: Hæc fecisti et tacui, existimasti iniquitatem, quod essem tibi similis: arguam te et statuat illa contra faciem tuam.

« Mea est ultio et ego retribuam eis in tempore, ut labatur pes eorum. » Alia editio: « In die ultionis reddam illis in tempore, quo lapsus fuerit pes eorum. » Certa sunt apud Dominum et tempus et modus vindictæ, quo peccatores, si se a peccatis non correxerint, torquendi sunt. Sed quia multæ miserationes ejus sunt, « præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei (Psal. xciv). » Humillimus in jejuniis animas nostras, vigilemus et oremus, quoniam quis scit si convertatur et ignoret Deus et relinquat post se benedictionem?

« Juxta est dies perditionis et adesse festinant tempora. » Alia editio: « Quia prope est dies perditionis eorum, et hæc sũnt parata vobis. » Juxta est unicuique dies ultionis, quia certus est, nec diturnum esse potest, quod aliquando finitur. Quidquid enim temporale est, ut est hominis ætas, cursus præsentis vitæ, si ad æternitatem comparatur, parvum sit in ejus comparatione, ideo dicitur, et adesse festinant tempora, quia cito finiuntur temporalia, et parata iniquis adveniunt tormenta, juxta id, quod scriptum est: « Parata sunt derisoribus judicia (Prov. xix). » Secundum historiam autem Israelitarum vindicta appropriavit, quia ex quo rebelare cœperunt, nunquam perfecte destiterunt, donec regnum, locum et vitæ prosperitatem pariter perdidissent, nam postquam Prophetas occiderunt et Salvatorem crucifixerunt seditionibus antiquis nova superadjicientes, Romanos rebellando in se provocarunt, qui urbs destructa, templo succenso, populo fame et gladio necato, reliquias eorum per totum orbem disperserunt, ubi incertis sedibus vagando spe futurorum manent incerti.

« Judicabit Dominus populum suum et in servis suis miserebitur. » Alia editio: « Quia judicabit Dominus populum suum et in servis suis consolabitur. » Judicabit ergo Dominus populum suum, quando electos suos a reprobis secernit, nam aliquando judicare pro discernere; aliquando vero pro damnare accipitur, unde in psalmo Propheta ad Dominum dixit: « Judica me, Deus, et discerne causam meam

de gente non sancta; ab homine iniquo et doloso eripe me (Psal. xlii). » Hic judicare pro discretionem ponitur; alibi autem idem propheta ad Dominum clamans ait: « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me (Psal. xxxiv). » Sed hic judicium pro damnatione positum est, judicabit enim Dominus sanctos suos, quando eos in die judicii segregans a peccatoribus collocabit in dextera sua: hostes autem eorum et persecutores a sinistris statuet, ut damnationem certam cum diabolo et angelis ejus in inferno recipiant, et ibunt hi in supplicium æternum: justis autem in vitam æternam, tunc que perfecte erit, quod in prædicto versus subsequitur: « Et in servis tuis miserebitur. » Quia in cœlesti beatitudine fidelibus suis misericordiam præstabit æternam. Quod autem, juxta aliam editionem, Dominus legitur in servis suis consolari, metonymice dictum est, ubi per id quod efficitur, id quod efficit demonstratur, nam Dominus juxta naturam semper lætus et tranquillus est, nec unquam in tristitiæ mœrorem commutatur, de quo scriptum est: « Tu, Domine, qui cum tranquillitate judicas et disponis omnia (Sap. xii). » Bene ergo dicitur Dominus in servis suis consolari, qui electos suos post finem tristitiæ præsentis æterna pace et gaudio consolatur. Potest et iste versus ad Judæorum conversionem ultimam referri, quando miserante Deo populo suo post plenitudinem gentium ad fidem subintrantem omnis Israel per gratiam divinam ad eandem fidem conversus salvus fiet.

« Videbit quod infirmata sit manus, et clausi quoque defecerunt, residuique consumpti sunt, et dicet, ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam, ex quorum victimis comedebant adipem et bibebant vinum libaminum, surgant et opulentur vobis, et in necessitate vos protegant. » Alia editio: « Vidit enim eos fatigatos et defectos in abductione et dissolutos, et dixit: Ubi sunt nunc dii illorum, in quibus confidebatis in ipsis, quorum adipem sacrificiorum edebatis, et bibebatis vinum libationis eorum, exsurgant nunc et juvent vos et fiant vobis protectores. » Videbit, inquit, quod infirmata sit manus cum videre fecerit quod opera malorum, quæ fecerunt in idololatria vel cæteris transgressionibus, infirma fuerint, quando ad nihilum redacta, nihil eis qui ea fecerant profuerint, et clausi quoque defecerunt, hoc est, sive Judæi ad captivitatem ab inimicis ducti ibidem consumpti sunt, vel omnes impii in potestatem dæmonum traditi ultra non prævalebunt, residuique consumpti sunt, quia ab hac vita exeuntes, non habebunt ulterius potestatem atque facultatem aliquid faciendi. Idcirco in Ecclesiaste scriptum est: « Quodcunque potest manus tua facere instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas (Eccl. ix). » Quod autem subjungitur: « Ubi sunt Dii eorum, in quibus habebant fiduciam, » et reliqua, significat, quod idololatræ nullum adiutorium in die necessitatis habeant ab idolis, quibus antea cultum exhibue-

rant, sed nec mundi amatores, qui per avaritiam, quæ est idolorum servitus, pecunias in mundo congregaverant, qui deliciis atque luxuriæ deservierant, quorum Deus venter erat et gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiebant, nihil secum conferunt de universo labore suo, quando pro peccatis suis ad tartarum a malignis spiritibus pertrahuntur.

« Videte, quia ego sum solus, et non sit alius Deus præter me. » Alia editio : « Videte, videte, quoniam ego sum Deus, et non est præter me. » Hæc admonitio generaliter ad omnes homines pertinet, ut, relicta falsitate idolorum, atque deceptione hæreticorum, spretisque omnium iniquitatum sordibus, ad unum et solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum per fidem catholicam colendum convertantur, eumque ex toto corde, tota anima totaque virtute diligant et mandata ejus atque judicia diligenter conservent, quatenus regni cœlestis hæredes effici mereantur.

« Ego occidam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui possit de manu meâ eruere. » Alia editio : « Ego occidam, vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis. » Duobus modis omnipotens Deus vulnerat, quos reducere ad salutem curat, aliquando enim carnem percutit, et mentis duritia in suo pavore tabescit, vulnerando ergo ad salutem revocat, cum electos suos alligit exterius, et interius vivificat. Recte ergo per Moysen loquitur dicens : « Ego occidam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo. » Occidit enim, ut vivificet; percutit, ut sanet, quia idcirco foras verbera admovet, ut intus vulnera infligat, quia mentis nostræ duritiam suo desiderio percutit, sed percutiendo sanat, quia terroris sui jaculo transfixos ad sensum nos rectitudinis revocat, corda enim nostra male sana sunt, cum nullo Dei amore sauciantur, cum peregrinationis suæ ærumnam non sentiunt, cum erga infirmitatem proximi, nec quolibet minimo affectu languescunt, sed vulnerantur, quia amoris sui speculis mentes Deus insensibiles percutit, moxque has sensibiles per ardorem charitatis reddit.

« Levabo ad cœlum manum meam et dicam : Vivo ego in æternum. » Alia editio : « Quia tollam in cœlum manum meam, et jurabo per dexteram meam, et dicam : Vivo ego in æternum. » In cœlum manum levare, sive attollere est potentiam æternitatis suæ super omnia excellentem ostendere : jurare per dexteram, est, per filium, qui dextera Dei nominatur, promissa ipsius in conspectu hominum confirmare, et æternitatem suam credentibus sibi per Evangelium revelare, quia potestas ejus potestas est æterna, et regnum ejus, quod non corrumpetur.

« Si exacuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis et qui oderunt me retribuam. » Alia editio : « Quia exacuum velut fulgur gladium et agit judicium manus mea et retribuam judicium inimicis et his qui oderunt me reddam. » Exacuere, ut fulgur

gladium Dei, est, repentinam vindictam in hostibus exercere : et arripere judicium manus divinæ est, per justam retributionem singulis secundum propria merita reddere, sicut scriptum est : « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera sua (Rom. ii). » Et Apostolus : « Omnes, inquit, stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum, sive malum (II Cor. v). »

« Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus manducabit carnes. » Sagitta enim hominem, dum non attendit, percutit, et dum illam non prævidet, subito interimit, sagittæ Domini sunt celeres vindictæ, quæ licet modo occultæ sint coram oculis iniquorum, subito tamen manifestabuntur in damnatione perditorum, et Dei gladius carnes comedit, quia in extremo judicio ejus sententia eos, qui carnaliter sapiunt, occidit.

« De cruore occisorum et de captivitate nudati inimicorum capitis. » Alia editio : « A sanguine vulneratorum a captivitate, a capite principum inimicorum. » Ad hoc, quod dicit, de cruore inimicorum subauditur illud, quod præmissum est : « Inebriabo sagittas meas. » Inebriat Dominus sagittas suas in cruore occisorum, quod ultionem exercet in turba inimicorum, tuncque nudabuntur capita hostium, quando vana esse probabuntur consilia iniquarum mentium, quibus se impune posse peccare confidebant, possunt et capita iniquorum magistri accipi errantium, in quos ultio novissima redundat, quia qui fuerunt causa peccatorum, sentient damna in retributione pœnarum. Unde in Apocalypsi scriptum est : « Et exiit sanguis de lacu usque ad frenos equorum (Apoc. xiv), » hoc est, processit ultio tormentorum usque ad rectores populorum, usque enim ad diabolum et ejus angelos novissimo certamine exiit ultio sanguinis sanctorum effusi, sicut scriptum est : « In sanguine peccasti, et sanguis te persequetur (Ezech. xxxv). » Notandum vero quod hoc loco in editione LXX interpretum quædam sententiæ interponuntur, quæ in Hebraica veritate non inveniuntur hoc modo.

« Lætamini, cœli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei. Lætamini, gentes, simul eum populo ejus et confirment eum omnes filii Dei. » Hæc tamen ex canonica auctoritate rite prolata esse probantur, quando ex his Paulus apostolus testimonia sumere reperitur. Nam in Epistola, quæ ad Hebræos ab ipso scripta est, nec non et in illa quæ ad Romanos similiter ab eo directa est, inde testimonia assumpsisse invenitur. Denique ad Hebræos scribens sic infert : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei (Hebr. i). » Ad Romanos vero de gentium convocatione et satiætae Judaicæ plebis disputans sic ait : « Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum (Rom. xv). » Gentes autem

super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: «Propter hoc confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo (II Reg. xxi).» Et iterum dicit: «Lætamini, gentes, cum plebe ejus (Rom. xv).» Unde verum constat, quod apostoli et illam editionem quæ ex Hebraica veritate est, nec non et illam quæ ex LXX interpretibus, æqualiter probaverunt, cum ex utraque testimonia sumpserunt. Illud vero, quod ad supernam creaturam quasi exhortando loquitur dicens, «Lætamini, cœli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei,» ostendit, quod post adventum Salvatoris in carne et iudicium ejus universale, quo justis coronantur et peccatores damnantur, cœlestes et terrestres creaturæ simul in laudem sui coadunantur Conditoris, et regem Christum super omnia regnantem atque dominantem adorant et venerantur in æternum. Quod autem sequitur: «Lætamini, gentes, simul cum populo ejus et confirmate omnes filii Dei,» idem est, quia Ecclesia Christi ex Judæis et gentibus congregata, postquam in resurrectione carnis immortalitatem et incorruptionem veraciter percipit, hoc confirmat facto, quod ante testificabatur verbo. Sequitur.

«Laudate, gentes, populum ejus, quia sanguinem servorum suorum ulciscetur et vindictam retribuet in hostes eorum.» Alia editio: «Quia sanguis filiorum ejus defenditur, et defendit, et retribuat iudicium inimicis, et his qui oderunt eum reddet.» Laudabunt omnes gentes populum Dei, quando viderunt gloriosam apparere in conspectu Conditoris sui Ecclesiam Dei, et persecutores ejus pro effuso a se sanguine martyrum, et omnibus malis quæ in hac vita gesserunt, per malignorum spirituum ministerium retrudi in gehennam ignis æterni. Tunc enim et boni bonum quod vident laudabunt, quia præmium placet, quod habebunt, et impii in pœnis constituti, licet sero, pro malo quod gesserunt pœnitebunt, cum viderint gloriam sanctorum clarescere, quam non speraverunt: «Gementes enim in angustiis constituti dicent intra se pœnitentiam agentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improprietatis, nos insensati vitam illorum æstimabamus infamiam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? (Sap. v.)

«Et propitius erit Dominus terræ populi sui.» Alia editio: «Et emundabit terram populi sui.» Emundabit ergo Dominus terram populi sui, sive propitius erit terræ populi sui, quando Ecclesiam suam, quam hactenus regebat in adversis per ministros suos ab omnibus scandalis erutam atque purgatam perpetua pace fruentem vivere facit in prosperis regni cœlestis, ubi sine fine gaudebit, et laudes Domino simul cum sanctis in æternum cantabit.

INCIPIT

HYMNUS TRIUM PUERORUM.

Hymnus trium puerorum, quem Danielis propheta

liber continet, in Hebræo non habetur, sicut interpretres noster beatus, videlicet Hieronymus, testatur, sed ex LXX, vel aliorum interpretum editione additus est, ubi et ante narratur quod angelus Domini descenderit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excusserit flammam ignis de fornace, et fecerit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigerit eos omnino ignis, neque contristaverit, nec quidquam molestiæ intulerit. Potest et hic angelus Domini, qui descendit cum tribus pueris in cœnum ignis ardentis, et eos protexit ab ardore flammarum, typice significare Dominum Salvatorem, quem propheta magni consilii angelum nominavit, eo quod suæ et paternæ annuntiator est voluntatis. Hic quoque descendit in hunc mundum, ubi confusionis, id est, diabolus fornacem, hoc est, corda iniquorum igne cupiditatis atque luxuriæ inflammat, ut flatu Spiritus sancti per gratiam suam electos suos ab hoc igne servet illæsos, quatenus ejus laudibus intenti pro ereptione sua gratias referant libertati suo. De quo subditur:

«Tunc hi tres, quasi ex uno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Dominum in fornace dicentes.» Isti ergo tres viri, qui quasi ex uno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Dominum, significant electos Dei, qui in sanctæ Trinitatis fide solidati unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorant, colunt et prædicant, laudant quidem eum recta credulitate: glorificant vera confessione, et benedicunt bona operatione. Unde etiam concorditer dicunt:

«Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in sæcula.» Deus ergo nostrorum Dominus est Christus cum Patre et Spiritu sancto unus et omnipotens Deus, quem coluerunt patriarchæ, laudaverunt prophete, prædicaverunt apostoli, omnis Christi Ecclesia confitetur. Hic semper erat, est, et erit laudabilis et gloriosus et super omnes creaturas exaltatus regnans in sæcula sæculorum.

«Benedicite omnia opera Domini Dominum.» Generali laudatione præmissa, quod omnis creatura debeat laudare Dominum, in consequentibus per partes singulas hortatur angelos et cœlos, aquas atque virtutes, solem et lunam, imbrem et rorem, Spiritum, ignem et æstatem, frigus et æstum et cætera, quæ longum est texere, ita ut fontes quoque et maria ac flumina, cœtos et volucres bestiasque et pecora ad laudem Domini provocet, et filios hominum, et post omne horum genus Israel, et de ipso Israel sacerdotes et servos Domini, Spiritus animarumque justorum, sanctos et humiles corde, et ad extremum Ananiam, Azariam et Misaelem, qui ad laudes Domini præsentis beneficio provocantur. Omnis autem creatura, non voce, sed opere laudat Dominum, quia ex creaturis consequenter creator intelligitur et in singulis operibus atque effectibus Dei magnificentia demonstratur. Sed quia David in Psalterio pari modo omnia opera Domini, hoc est, omnes crea-

turas, ad benedicendum et ad laudandum Deum provocat, restat ut sicut historicus ordo iste benedictionis atque laudabilis exstat, ita et mysterii ejus sensus spiritualis singulis speciebus convenienter aptetur. Dicit enim David juxta finem centesimi et secundi Psalmi, quem ad benedicendum Deum composuit, ita : « Benedicite Dominum omnia opera ejus in omni loco dominationis ejus. » Admonet ergo ipsa opera Domini auctorem suum debere laudare, ut terrena cœlestiaque concluderet, nam cum totum opus ejus sit, omnia debent suum benedicere Creatorem, et in omni loco dominationis ejus, quia sicut nulla creatura a laudibus Domini jubetur excipi, ita nec locus quisquam relinquitur, qui tali munere segregetur. Nam cum dicitur : « in omni loco dominationis ejus, » nihil excipitur, quia ubique dominatur, significans forte Ecclesiam catholicam, quæ per totum mundum erat, Domino præstante, creditura; ipsa enim ubique Dominum benedicit, ubique collaudat et hymnica exultatione concelebrat. Quod autem in benedictione trium puerorum singulis versibus subjungitur,

« Laudate et superexaltate eum in sæcula, » hoc ostendit quod ita laudis ejus præconium debet pronuntiari, ut ipse super omnia exaltatus in sæcula regnans prædicetur.

« Benedicite, cœli, Dominum, benedicite, angeli Domini, Dominum. » Cœli enim secundum historiam benedicunt Dominum, quia in sua positione laudabilem et benedictum ostendunt creatorem. Quamvis ergo in Genesi unum cœlum fabricatum esse legerimus, tamen eos plurali numero et Paulus apostolus appellavit, qui refert in tertium se cœlum raptum, ibique talia cognovisse, quæ homini non licebat effari, et hic plurali numero nuncupantur, quod tali forsitan ratione concordat: dicimus unum esse palatium, quod multis membris multisque spatiis ambiatur, ita forsitan et cœli partes dicimus cœlos, dum complexio atque sinus ejus unus esse monstretur, cœli vero substantia quamvis pura, lucida atque egregia esse putanda sit, dignaque talibus ac tantis habitatoribus suis, tamen animal eam esse non comperi, et temerarium est ex opinione hominum dicere, quod cœlestium litterarum non tradit auctoritas: nam et cœlorum nomine in scripturis Apostolos et Prophetas invenimus denotatos, qui de adventu Domini disserendo orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt, in quibus Deus tanquam in cœlis habitat, qui cuncta late complectitur, non ex parte, sed tota eos plenitudine suæ majestatis. Pars enim in Deo non est, sed ubique totus et plenus est.

« Benedicite, aquæ, quæ super cœlos sunt, Dominum. » Aquas vero super cœlos esse Genesis refert; ait enim : « Divisitque aquas quæ erant super firmamentum (Gen. 1), » quod utrumque nimis laudis designat arcanum, ut et cœlorum tenuitas firma consistat et aquæ supra ipsum positæ cum sint graviores, nisi quando fuerint jussæ, non defluant. Aquæ vero quæ super cœlos sunt, ut arbitror istas quæ

A defluunt esse non dubium est, testante libro Genesis, quod cataractæ cœli apertæ sint, et facta sit pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus, etc., quod non adeo quærere necessarium est, quando aut per se, aut per substantias rationales laudare Dominum omnia commonentur.

« Benedicite, omnes virtutes Domini, Dominum. » De virtutibus Dei dicitur in psalmo : « Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus et ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus (Psal. cii). » Quoniam illa sublimis spiritualisque substantia beatorum Angelorum, cum Dominum contuetur, ibi veritatem ejus voluntatis agnoscit, nec opus est loqui quibus se divinitas propitiata patefacit; non enim Deus, verberato aere loquitur, sed inspiramine suo voluntates eorum ad suum velle convertit.

« Benedicite, sol et luna, Dominum. Benedicite, stellæ cœli, Dominum. » De quo et Psalmista dicit : « Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen (Psal. cxlviii). » Sol, luna, stellæ, ut quidam dicunt, etsi aliquo Spiritu proprio regantur, tamen quia carnalibus oculis patescunt inferiores esse virtutibus, quæ non videntur, non absurda æstimatione colligitur, quamvis cœli speciem decoro lumine ornare videantur, nam illa, ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia, tamen corpora esse manifestum est, et necesse est ut illis cedant quæ invisibili virtute subsistunt; quapropter solem, lunam et stellas, sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles et judicabiles substantias, hortatur propheta laudare Dominum, quia creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando mortales oculos videre faciunt et ipsa in tam splendida claritate consistunt. His rebus lumen generaliter adjunctum est, ut cætera lumen in se habentia, quæ dinumerata non sunt, tali complexione ad laudes Dominicas incitaret.

« Benedicite, imber et ros, Dominum. » In imbre enim et rore dona cœlestia et præcepta ac mandata Domini exprimuntur, quæ terram, hoc est, homines irrigant et excitant ad proferendum germen bonorum operum. Dignum est enim, ut quod dono cœlesti salubriter hominibus offertur, ad benedictionem et laudem Domini proficiat.

D « Benedicite, omnes spiritus, Dominum. » Hoc est quod in Psalterio novissime scriptum : « Omnis spiritu laudet Dominum (Psal. cl), » non utique caro et sanguis, non ambitus, non illecebræ sæculares, sed illud quod est in natura sublimius, hoc laudet Dominum, quod cœlestia utique sapit, quando æterna præmia concupiscit; quapropter universo operi brevem perfectamque sententiam dedit, ut Dominum Salvatorem spiritualiter debeant cuncta laudare.

« Benedicite, ignis et æstas, Dominum. » Ignis aliquando charitatem significat, aliquando tribulationem, sic et æstas aliquando ardorem dilectionis et viriditatem boni operis, aliquando æstum persecu-

tionis exprimit. Sed hæc benedicunt Dominum, quando homines faciunt benedicere Creatorem suum, quia sancti viri et in prosperis et in adversis semper laudant Dominum. Unde Apostolus exhortatur: « ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum. » Similiter quatuor versus sequentes intelligi possunt, ubi dicitur:

« Benedicite, noctes et dies, Dominum. Benedicite, lux et tenebræ, Dominum. Benedicite, frigus et æstas, Dominum. Benedicite, rores et pruina, Dominum. » Per contrarias enim sibi res laudem Domini fieri hortatur et ad benedicendum provocat. Nam dies et lux et æstas et rores prosperitatem; et e contra nox et tenebræ frigus et pruina tribulationem significant. Non solum enim elementa mundi et tempora ad laudandum Deum habilia sunt, sed etiam ipsi homines, qui sub elementis mundi constituti temporaliter vivunt ad benedicendum Deum, debitores fiunt, quia creator omnium, sic temperat electis suis præsentia, ut ipsi perpetualiter præconia non taceant divina, unde Paulus ait (*II Cor. XII*): « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Et item: (*II Cor. IV*): « Id, inquit, quod in præsentis est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitatem æternam gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, » etc.

« Benedicite, gelu et frigus, Dominum. Benedicite, glacies et nives, Dominum. » In gelu et frigore, glacie et nive præsentis temporis adversitas, vel duritia mentis humanæ significatur, sed sæpe hæc Dominus in laudem suam convertit, dum homines infidelitatis algore torpentes per fidei calorem et honorum operum studium ad servitium Christi convertuntur, unde scriptum est in Salomone: « Sicut in sereno glacies, ita solvantur peccata tua (*Eccli. III*). » Et in psalmo: « Ignis, inquit, grando, nix, glacies, spiritus procellarum qui faciunt verbum ejus (*Psal. CXLVIII*), » quibus rebus per allegoriam homines significat, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Quomodo isti faciunt verbum ejus, nisi quia ex tempestuosis et improbis ad confessionis ipsius gratiam venire meruerunt?

« Benedicite, fulgura et nubes, Dominum. » Quid ergo per nubes, nisi Evangelii prædicatores, et quid per fulgura, nisi coruscationes miraculorum nobis demonstrantur? de quibus per Psalmistam dicitur: « Fulgura multiplicabis et conturbabis eos (*Psal. XVII*). » Per has ergo nubes lumine suo desuper Dominus fulgurat, quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostræ tenebras etiam miraculis illustrat. Cumque nubes istæ verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt.

« Benedicat terra Dominum, lauda et superexalta eum in sæcula. » Hic ergo terra sanctam Ecclesiam significat, de qua in Psalmo scriptum est: « Domini

est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in ea (*Psal. XXIII*), » et quamvis terram in bono ac si in malo poni sæpe noverimus, hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia abyssis sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem; et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum Christianum. Hæc ergo terra semper laudat Deum et superexaltat eum in sæcula, quia non solum in præsentis sæculo, sed etiam in futuro eum semper laudat, et super omnia dominantem prædicat.

« Benedicite, montes et colles, Dominum. Benedicite, universa germinantia in terra, Dominum. » Laudate et superexaltate eum in sæcula. » Hinc etiam Psalmista, ubi omnes creaturas ad laudandum Dominum provocat, inter cætera ait: « Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri (*Psal. CXLVIII*). » Hic montes significat homines præterita potestate sublimes, colles mediocres æqualitate tractantes, ligna fructifera, qui ex duritia peccatorum conversi, fructus bonorum operum intulere dulcissimos. Cedri quoque absolute superbos significant, et elatos, sed quia mandat, quod universa terræ germinantia Dominum laudent, ostendit quod ex omnibus Christi gratia sibi electos parat, qui in illa ultima resurrectione Angelorum possint cælibus aggregari, et in laudibus Conditoris sui in æternum associari.

« Benedicite, fontes, Dominum. » Fons quoque in Scripturis aut Dominum Christum mystice significat, aut gratiam Spiritus sancti, aut baptismi sacramentum, aut originem virtutum. Nam Christum significat, in eo, quod Genesi legitur, fontem esse in medio paradisi. Unde quatuor flumina procedebant, hoc est, quatuor Evangelia de fonte salutaris procedentia ad irrigationem generis humani. Item fons Spiritus sancti gratiam designat in eo, quod Dominus dicit in Evangelio: « Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam (*Joan. IV*). » Baptismi vero sacramentum ostendit illud Zachariæ, quo ait: « In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris et menstruatæ (*Zach. XII*), nam hic fons de domo Dei egrediens fertur ad Ecclesiam, et ad scientiam Scripturarum, ut omnes reascamur in Christo et non aqua baptismatis nostra nobis peccata donentur. Sed hic fontes possumus testimonia sacramentorum Scripturarum per ora prædicatorum prolata intelligere. Unde in psalmo scriptum est: « Apparuerunt fontes aquarum (*Psal. XVII*), » id est, veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ sanctitatis ore fuderunt, ipso enim Domino veniente patuit, quod obscuritas divini tegebatur eloquii.

« Benedicite, maria et flumina, Dominum. » Quando dicit maria, generaliter omnes aquarum collectiones, sive salis sint, sive dulces simul comprehendit juxta illud, quod scriptum est: « Congregationes

aquarum appellavit maria (*Gen. 1.*), a quibus flumina procedunt, ut est illud; « Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant (*Eccle. 1.*), » ubi metaphorice aquarum nomine limus terræ et in fluminibus homines intelliguntur, qui in terram, unde sumpti sunt revertuntur; sed terra eorum multitudine non impletur. Benedicere ergo jubentur homines Dominum, hoc est, auctorem suum cognoscere, illumque fide et bonis operibus colere, quia ab ipso creati sunt, et ad ejus iudicium omnes revertuntur, « quatenus unusquisque propria corporis recipiat, prout gessit, sive bonum, sive malum. » (*II Cor. v.*)

« Benedicite, celi et omnia quæ moventur in aquis, Dominum: laudate et superexaltate eum in sæcula. » **B** In celis ergo, qui pro magnitudine corporis sui montibus comparantur, et cæteris animantibus, quæ in mari versantur præminent, potentes istius mundi exprimi possunt. Hi cum cæteris hominibus, qui hoc sæculo versantur ad laudandum Creatorem suum provocantur, cujus munere omnes subsistunt, et omnes nutriuntur, quia dignum est ut magni et parvi omnipotentem Conditorum suum laudent et in sæculum benedicant.

« Benedicite, volucres cæli, Dominum. » In volucris ergo philosophi accipi possunt, qui cogitationum suarum velocitate naturarum rerum et cursus siderum discutere censuerunt; sive etiam altiori sensu angeli volucrum nomine designati intelligi possunt, qui ad custodiam hominum in mundum a Deo mittuntur, ut eorum curam gerant, et contra spirituales nequitiis illos defendant, quia æquum est ut omnes prælati simul et subditi omnium dominatorem benedicant, « qui fecit cælum et terram, mariam et omnia quæ in eis sunt. »

« Benedicite, omnes bestiarum et pecora, Dominum: laudate et superexaltate eum in sæcula. » In bestiis crudeles et indomiti homines significantur et in pecoribus omne vulgus et infinite plebes. Nam tales Propheta hortatur, ut conversi a crudelitate et superbia ad humilitatem et innocentiam revertantur, ita ut corde, ore et opere benedicant factorem suum, a quo perfecti sunt cæli et terra et omnis ornatus eorum.

« Benedicite, filii hominum, Dominum: benedicat Israel Dominum. » In filiis quidem hominum rationabiliter viventes, et in Israel divinæ contemplationi vacantes designantur. Hos ergo ad benedicendum Deum invitat, quia valde dignum et justum est ut qui super cæteras creaturas terræ, hoc ab officio sui largitate perceperunt, ut eum veraciter agnoscentes recta fide ac bonis operibus colere et mundo corde atque pura intentione contemplari atque diligere possint, nunquam a laudibus ejus cessent, sed in æternum benedictes prædicent.

« Benedicite, sacerdotes Domini, Dominum: benedicite, servi Domini, Dominum. » In sacerdotibus magistros Ecclesiæ exprimit, in servis vero sub-

jectorum plebem. Omnes ergo adhortatur, ut prælati simul et subditi Dominum Christum, cujus munere sunt sanctificati atque mundati semper benedicant simul cum Patre et Spiritu sancto regnantem in sæcula sæculorum.

« Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum. » In spiritus ergo et animæ vocabulo totam conditionem interioris hominis comprehendit, qui spiritus sapit et anima vivit. Mandat ergo Propheta ut justorum spiritus et animæ benedicant Dominum, quia illi solummodo veraciter benedicunt Dominum, qui justitiæ et veritatis regulam servant, horumque benedictiones divinitus grater accipit, qui recta fide, vera confessione ac bona operatione juste vivendo illum collaudant.

« Benedicite, sancti et humiles corde, Dominum. » Humilitatem cordis habere et præsens versiculus docet, et illud, quod in Evangelio legitur: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. xi.*) » Cordis autem illa est humilitas, quæ in alio loco paupertas spiritus appellatur, ut non erigamur superbia, nec ficta humilitate gloriam terrenam queramus, sed toto corde inclinemur

« Benedicite, Ananiam, Azariam et Misael, Dominum: hymnum dicite, laudate et superexaltate eum in sæcula. Quia eruit nos de inferno, et salvos fecit de manu mortis et liberavit de medio ardentis flammæ, et de medio ignis eruit nos. » Novissime vero tres pueri semetipsos ad benedicendum Dominum exhortantur, et merito ordinem creaturæ ob liberationem eorum commutavit, ita ut nec corpora eorum ignis lædere, nec vestimenta flamma comburere posset, cui hymnus est debitus, et laudatio conveniens, quia ipse semper laudabilis et super omnia exaltatus manet in sæcula sæculorum. Post has quoque benedictiones additum est a sanctis Patribus id, quod modo canitur in Ecclesia, hoc est sanctæ Trinitatis laus et confessio juxta hunc modum.

« Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu, laudemus et superexaltemus eum in sæcula. » Quia unus et solus Deus est, Pater et Filius et Spiritus sanctus trinus in personis et unus in substantia, qui creavit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, cujus laudem prædicare et nomen ejus super omnia fas est confiteri omnibus qui illum credunt, et ab eo vitam æternam accipere volunt ejusque bonitate frui desiderant in regno cælesti. Hoc autem quod sequitur in hoc Cantico ante prælatum est in libro prophetico, ubi priusquam provocarentur opera Domini ad benedicendum Dominum, ita scriptum legitur: « Benedictus est in firmamento cæli, et laudabilis et gloriosus in sæcula. » Firmamentum enim cæli aut angelicas potestates significat, in quibus Dominus perpetualiter regnat, vel scientiam sanctarum Scripturarum, ubi totius boni et veritatis solidamentum est, et majestas ac bonitas Creatoris assidue laudatur et prædicatur. Hinc quoque

scriptum est : Cœlum plicabitur, sicut liber involutus, et alibi; firmamentum est Dominus timentibus eum et testamentum ipsius, ut manifestetur illis : quicumque enim hic veraciter Deum diligunt et mandata ejus custodire appetunt, laudibusque Dei non solum ore, sed etiam corde assidue vacare student, ex Scripturis sacris consolationem congruam accipientes de die in diem proficient, ac sic sine ulla dubitatione per gratiam Dei post finem hujus vitæ hoc, quod diu hic quæsierant in regno cœlesti sine fine percipient.

INCIPIT

CANTICUM ZACHARIÆ

Patris B. Joannis Baptistæ.

Igitur Zacharias, pater beati Joannis Baptistæ, licet propter dubietatem mentis diu fuisset expertus eloquio, munere tamen non est privatus divino : sed edito puero, cujus nomen tacendo conscripserat, gratia sancti Spiritus illustratus, quid futurum esset in Dei populo prophetando pronuntiavit dicens :

« Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ. » Quanta superni muneris est largitas, si prompta ad accipiendum nostræ fidei sit pietas, perpendere possumus. Ecce loquela, quæ sola est ablata diffidenti, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti. Visitavit autem Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, et quasi venditam sub peccato, unici filii sui sanguine redemit, quod quia beatus Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophético more quasi jam factum narrat. Et notandum, quod visitasse et redemisse plebem suam dicitur. Non quia videlicet ad hanc veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit.

« Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. » Cornu salutis firmam celsitudinem salutis dicit. Ossa siquidem omnia carne involuta sunt. Cornu excedit carnem, et ideo cornu salutis regnum Salvatoris Christi vocatur, quo mundo spiritualis, et quæ carnis gaudia superet, altitudo nuntiatur : in cujus figuram David vel Salomon cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

« Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum ejus. » A sæculo, inquit, quia ex tota Veteris Instrumenti Scriptura prophetia de Christo processit, nec soli Jeremias, Daniel, et Isaias cæterique tales, qui et prophetæ specialiter appellati, et ejus adventu manifeste sunt locuti; verum ipse pater Adam, Abel et Enoch, et cæteri Patrum factis quique suis ejus dispensationi testimonium reddunt. Unde Dominus ipse Judæorum duritiam redarguens ait : « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan mihi : de enim ille scripsit (Joan. v). »

« Salutem ex inimicis nostris et de manu omnium, qui oderunt nos. » Jungendum est a superiori versiculo, Erexit nobis, id est, erexit nobis salutem ex inimicis nostris, cum enim primo breviter præ-

misisset : « et erexit cornu salutis nobis, » continuo quasi apertius quid erexit explanans. « Salutem, inquit, ex inimicis nostris et de manu omnium qui oderunt nos. » Omnes autem qui oderunt nos, vel homines perversos, vel immundos spiritus significat, de quorum manu et interim spe salvi facti sumus, et in futuro re ipsa salvandi. Quod autem in quibusdam Ecclesiis canitur, « et liberavit nos ab inimicis nostris, et de manu omnium qui nos oderunt, » idem est, quia tunc plene salutem ex inimicis nostris accipiemus, quando de eorum insidiis et seductionibus perfecte liberati fuerimus, ut misericordiam quam, per gratiam Dei et Patrum merita, hic ex parte accipimus, in futura vita pleniter possideamus. Unde et sequitur :

B « Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti, jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum datum se nobis, ut sine timore de manibus inimicorum nostrorum liberati serviamus illi. » Dixerat Dominum juxta eloquia prophetarum in domo David nasciturum, dicit eundem ad explendum testamentum, quod Abrahæ disposuit, nos esse liberaturum, quia videlicet his præcipue patriarchis de suo semine vel congregatio gentium, vel Christi est incarnatio promissa, quod Matthæus quoque breviter intimare voluit, qui Evangelii sui principium hoc modo cæpit : « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. » Ubi notandum, quod apud utrumque evangelistam David præfertur Abrahæ, quia et si temporis ordine posterior, promissionis tamen est munere major. Abrahæ namque qui adhuc in præputio positus propria dereliquit, Deum cognovit, fidei testimonium meruit, fides tantum gentium et sacrosanctus Ecclesiæ cœtus est promissus, dicente ad eum Domino, « atque in te benedicentur universæ cognationes terræ; » David autem oraculo sublimiore, quod ex ipso Christus secundum carnem nasciturus esset audivit : « Cumque impleveris, inquit, dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis et stabiliam regnum ejus. Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium (I Par. xvii). »

D « In sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris. » Aperte et breviter quomodo sit Domino serviendum designat, videlicet et in sanctitate ac justitia, et coram ipso, et omnibus diebus. Nam qui vel ante mortem ab ejus servitio discedit, immunditia qualibet, sive injustitia, fidei suæ sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, et non etiam coram Domino sanctus perdurare contendit, et justus, necdum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis gentium pariter et Domino servire conatur.

« Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis. Præcibus enim ante faciem Domini, parare vias ejus. » Pulchre cum de Domino loqueretur ad Prophetam

repente sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaretur. Verum quæritur quomodo octo dierum alloquatur infantem? sed qua ratione vocem patris non audierit natus, qui salutationem Mariæ adhuc utero clausus audivit? nisi forte putandus est Zacharias propter eos potius, qui aderant, instruendos futura sui filii munera, quæ dudum per angelum didicerat, mox, ut loqui potuit, prædicare voluisse. Audiant sane Ariani et erubescant, audiant mansueti et lætentur, quod Christum Dominum, quem Joannes prophetando præibat, altissimum vocat, juxta quod Psalmista Deum hominemque perfectum in una persona collaudans ait: « Mater Sion dicet: homo et homo factus in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (*Psal. lxxxvi*), » eum factum qui fundavit eumdem hominem quem altissimum B nuncupat.

« Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum. » Quasi Jesus idem ac Salvatoris nomen exponere ac diligentius commendare desideraus, salutis mentionem frequentat, cum cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam salutis plebi dandam commemorat; sed ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, « in remissionem, inquit, peccatorum eorum. » Verum Judæi non ideo Jesum Christum suscipere, sed Antichristum malunt exspectare; quia non intus, sed foris salvari, non a peccati dominio, sed ab humanæ servitutis cupiunt jugo liberari.

« Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus « visitavit nos oriens ex alto. » Et propheta de Domino loquens: « Ecce vir, inquit, oriens nomen ejus, (*Zuch. vi*), » qui idè recte oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperiens filios noctis et tenebrarum lucis effecit filios, juxta quod beatus Zacharias consequenter exponit dicens:

« Illuminare his qui in tenebris et umbra mortis « sedent ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. » Sedentibus quippe in tenebris et umbra mortis Domino illuminare, est his qui in peccatis et ignorantia cæcitate vixerint agnitionis amorisque sui radios infundere, qualibus dicit Apostolus (*Ephes. v*): « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. » Pedes autem nostri in viam pacis diriguntur, cum actionum nostrarum iter per omnia Redemptoris illuminatorisque nostri gratiæ concordat; congruo sane ordine primo illuminanda corda et post opera dirigenda testatur, quia nemo, quam non ante didicerit pacem valet operari. Unde recte Psalmista. « Inquire, inquit, pacem et sequere eam (*Psal. xxxiii*), » quod est dicere, illuminare, qui in tenebris sedebas, et viam pacis, a qua diutius exsulabas, ingredi.

INCIPIIT

CANTICUM MARIE

Matris Domini.

Beatissima virgo Maria postquam se cœlesti partu gravidam cognovit, nequaquam se de donis cœlesti-

PATROL. CXII.

bus, quasi a se hæc essent, extulit; sed ut magis magisque donis esset apta divinis, in custodiam humilitatis mentis suæ gressum fixit, memor Scripturæ præcipientis: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus (*Eccli. iii*), moxque ut angelus qui divinum ei partum nuntiabat ad cœlestia rediit, surgit, ad montana conscendit, gestansque in utero Deum, servorum Dei habitacula petiit, ac requirit alioquia, in cujus adventu Elisabeth salutationem matris Domini audiens, mox de ea prophetavit et matrem Domini ad se venisse testata est, quam benedictam inter mulieres esse et benedictum fructum ventris ejus pronuntiavit, insuper et ad vocem ejus narravit infantem in utero suo exsultasse Spiritu sancto repletum. Hæc quoque audiens Maria, non se jactanter inani gloria extulit, sed magis per humilitatem tota intentione animi gratias Deo retulit dicens:

« Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo. » Tanto, inquit, me Dominus, tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo linguæ officio explicari, sed ipso vix intimo pectoris affectu valeat comprehendere, et ideo totas animæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus cui non est finis quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo, quia et ejusdem Jesu, id est, salutaris, spiritus meus æterna divinitate lætatur, cujus me caro temporali conceptione lætatur; cui simile est illud Psalmistæ. « Anima autem mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutem ejus (*Psal. xxxiv*), » et ipse enim Patrem Filiumque pari venerabatur amore.

« Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce « enim ex hoc beatam me dicent omnes generatio- « nes. » Cujus humilitas respicitur recte beata ab omnibus cognominanda gratulatur, sicut econtrario cujus superbia despecta condemnatur, *Ævæ*, id est, væ sive calamitatis, nomine multata tabescit. Decebat enim ut sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariæ vitæ introitus panderetur.

« Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum « nomen ejus. » Ad initium carminis respicit, ubi dictum est: « Magnificat anima mea Dominum: » sola quippe anima illa, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare, et ad consortes ejusdem voti ac propositi potest cohortando dicere: « Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem; » nam quicumque nostrum quem cognovit, quantum in se est, magnificare et nomen ejus sanctificare contempserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Sanctum nomen ejus vocatur, qui singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam atque ab universis quæ fecit longe segregatur, quod Græca locutione melius intelligitur, in qua ipsum verbum, quod dicitur *ἀγιον*, quasi extra terram esse significat, cujus etiam nos imitatione pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus qui non sunt sancti nec Deo dedicati,

dicente Domino : « Sancti estote, quia et ego sanctus sum (*I Pet. 1*). Quicumque enim se consecraverit, merito extra terram et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere, super terram ambulantes conversationem in caelis habemus.

« Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » A specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens, totius humani generis statum describit, et quid superbi, quid humiles mereantur, quid filii Adæ per liberum arbitrium, quid filii Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo, inquit, soli mihi fecit magna, qui potens est, sed et in omni gente et progenie, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.

« Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. » In brachio suo, in ipso Dei Filio significat, non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique Filius tanquam membrum corporis hæreat; sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus Verbum, quia per Verbum operatus est mundum; cur enim homo brachium, ut aliquid operetur extendit? quia non continuo sit quod dixerit; si autem tanta potestate prævaleret, ut sine ullo motu corporis sui quod diceret fieret, brachium ejus verbum ejus esset. Dum ergo audivimus brachium Dei Patris esse Deum Filium, non nobis obstrepat consuetudo carnalis, sed quantum illo donante possumus, Dei virtutem et sapientiam cogitemus, per quam facta sunt omnia.

« Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles, esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. » In brachio ergo suo Dominus per omnes sæculi generationes potentes, hoc est, superbos de sede jactantiæ suæ deponit, et exaltat humiles, qui non sua potentia, sed in Dei bonitate confidunt, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur (*Matth. xxiii*). Similiter et esurientes qui esuriunt et sitiunt justitiam æternis bonis implet, et divites avaros et parcos inanes bonis operibus perire sinit.

« Suscepit Israel puerum suum memorari misericordiae suæ. » Pulchre Israel puerum Domini appellat, qui ab eo sit ad salvandum susceptus, obedientem videlicet et humilem, juxta Osee dictum: « Quia puer Israel et dilexi eum (*Ose. xi*); » nam qui contemnit humiliari, non potest utique salvari, nec dicere cum Propheta: « Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ (*Psal. lxxviii*). Quicumque autem humiliaverit se, sicut parvulus, hic est major in regno caelorum (*Matth. xviii*). »

« Sicut locutus est ad patres nostros Abraham et semini ejus in sæcula. » Semen Abraham non carnale, sed spiritale significat, id est, non ejus tantum carne progenitos, sed sive in circumcissione seu in præputio fidei illius vestigia secutos: nam et ipse in præputio positus credidit, reputatumque est ei ad justitiam, atque ejusdem fidei signaculum circum-

cionem accepit, ut sic utriusque populi pater fieret per fidem, juxta quod Apostolus ad Romanos plenissime disseruit. Adventus ergo Salvatoris, Abraham et semini ejus in sæcula promissus est filiis promissionis, quibus dicitur: « Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes (*Galat. iii*). » Bene item vel Domini, vel Joannis exortum matres prophetando præveniunt, ut sicut peccatum a mulieribus cœpit, ita etiam bona a mulieribus incipiant, et quæ per unius deceptionem perit, duabus certatim præconantibus mundo vita reddatur.

INCIPIT

BENEDICTIO SIMEONIS PROPHETÆ.

Narrat evangelista Lucas quod, cum parentes Jesu Domini nostri ipsum puerum inducerent in Hierosalem ad templum Domini, ut facerent secundum legem pro eo, et offerrent hostias secundum quod scriptum est in lege Domini, accepit eum justus Simeon in ulnas suas, et benedixit illum, prophetizans de ipso. Magna quidem Domini potentia, sed non minor claret humilitas, ut qui cælo terraque non capitur grandævi hominis gestetur totus in ulnis; sed et tropice accipit Simeon Christum, veteranus infantem, ut doceat nos exere veterem hominem, qui corrumpitur cum actibus ejus, et renovato spiritu mentis nostræ induere eum qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate, et veritate, hoc est, deponentes mendaciam, loqui veritatem, et cætera quæ ad novi hominis statum pertinent ore, corde et opere, perficere. Accipit senior justus secundum legem et timoratus puerum Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erant, quis enim nesciat opera per manus et brachia solere figurari. Humili quidem salutaris fidei evangelicæ gratia mutanda accipit senior infantem Christum, ut insinuet hoc sæculum quasi senio jam et longæva ætate defessum ad innocentiam, et, ut ita dixerim, infantiam Christianæ conversationis rediturum, et sicut aquilæ juventutem illius esse renovandam.

« Et benedixit Deum et dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. » Vides non solum Novi, sed et Veteris Testamenti. justos spe futuræ vitæ desiderium habuisse dissolvi a corpore, imo pacis viam deputasse, sarcinam deponere terrestrem, ut pote qui se in sinu Abraham requiem non dubitarent habituros esse perpetuam. Denique et Idithun, hoc est, transiliator cupiditatum sæcularium, postquam multa diu tacitus mundi mala contemplatus interna secum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua sua, et quæ intus egerit promens. « Notum, inquit, fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui est, ut sciam quid desit mihi; ecce veteres possidisti dies meos (*Psal. xxxviii*). » Quibus absque dubio verbis aperit, quam maximum se præsentium cala-

mitatum nacturum speret in fine solatium, quem A tantisper advenire desiderat.

« Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod
« parasti ante faciem omnium populorum. » Beati
oculi qui vident quæ Simeon vidit. « Beati qui non
viderunt et crediderunt. » Illud ipsum, inquit, quod
omnibus postmodum gentibus, populis, et linguis,
mente ac fide conspiciendum parasti, spe ac dile-
ctione quærendum prævidisti, ipse desideratum
nunc et carnis et cordis oculis tuum salutare con-
templor.

« Lumen ad revelationem gentium, et gloriam ple-
« bis tuæ Israel. » Lumen quidem utrique populo
salutare Dei, id est, Christus a Deo Patre paratus,

qui tamen gloria magis Israel, cui diu speratur, et
ex quo prænuntiatus advenit. Gentium vero dicitur
esse revelatio, quarum mentis oculos profunda jam
cæcitate demersos, neque ulla spe adventus Domi-
nici erectos ipse visitare pariter revelare atque il-
lustrare dignatus est. Et bene revelatio gentium
Israelis gloriæ præfertur, qui « cum plenitudo gen-
tium introierit, tunc omnis Israel salvus fiet, » quo-
modo et Psalmista cum diceret : « Notum fecit Do-
minus salutare suum ante conspectum gentium re-
velavit justitiam suam (Psal. xcvi), » subjunxit, at-
que ait, « Memor fuit misericordiæ suæ Jacob et ve-
ritatis suæ domui Israel. »

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

^a LIBER DE SACRIS ORDINIBUS, SACRAMENTIS DIVINIS,

ET

VESTIMENTIS SACERDOTALIBUS

AD THIOTMARUM.

PRÆFATIO.

RABANUS, SERVUS Christi Jesu, THIOTMARO fratri
salutem. Sicut me rogasti, amande frater, ut ali-
quas quæstiones de sacramentis divinis ac sacris
ordinibus, nec non et de vestimentis sacerdotalibus,
tibi exponendo absolverem, feci quantum potui, et
quid in se mysterii habeant partim interpretando
partimque sensu eas dilucidando explanavi. Et quia
mei cooperatorem in sacro ministerio te elegi, hortor
ut quod pro infirmitate corporis coram multis expo-
nere non possum, tu qui junior ætate et validior es
corpore, illis qui ad sacerdotium ordinati sunt, et
ministerium sacerdotale agere debent, notum facias,
et eis persuadeas, imo jubeas, ut diligenter discant
quod in hoc opusculo conscriptum est, et ad eorum
officium pertinet : quatenus ipsi hoc noverint quod
eos scire convenit, et plebi sibi commissæ intiment
quid illis in Christiana religione credendum, agen-
dum atque tenendum sit, sic utrique, et prælati at-
que subditi salvi fieri possunt, scilicet si legem
Domini intente meditantur, et mandata divina ser-
vare in omnibus contendunt. Ita enim Apostolus
scribens ad discipulum suum in Epistola sua docuit
dicens (I Tim. iv, 14) : « Attende lectioni et exhor-
tationi doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te
est, quæ data est tibi, per prophetiam cum imposi-
tione manus presbyterii, hæc meditare, in his esto,

B ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende
tibi et doctrinæ, insta in illis : hoc enim faciens et
te ipsum salvum facies et eos qui te audiunt. Quod
divina gratia te in mente pura habere et sermone
sano, atque bono opere consummare faciat, quatenus
hic in ejus servitio satis utilis fias, et post hujus vitæ
terminum æterni gaudii in cœlesti regno cum electis
Dei particeps existas.

CAP. I. — *De una Dei Ecclesia catholica.*

(*De Instit. cler. l. i, c. 1.*) Ecclesia ergo Dei ca-
tholica, quæ per totum orbem dilatata diffunditur,
Christi nomine nobilitata glorificatur. Omnis enim
homo qui rectæ fidei existit particeps, et sacro hap-
tismate regeneratur, a Christo Christianus vocatur,
et Dei Patris atque Ecclesiæ matris noscitur esse fi-
lius. Ecclesia Græcum vocabulum est, quod in Lati-
num vertitur *convocatio* sive *conventus*, eo quod
omnes convocat ad se. Catholica autem dicitur, id
est, universalis, quia in toto mundo una est Ecclesia
Christi quæ et sponsa et corpus ejus est.

CAP. II. — *De tribus ordinibus Ecclesiæ.*

(*Ib. c. 2.*) Sunt tamen tres ordines in Ecclesia
conversantium, id est, laicorum, monachorum et
clericorum, quorum primus, id est, laicus, ordo po-
pularis interpretatur. Laos enim Græce, populus
Latine dicitur. Secundus est monachicus, id est

^a Hoc opusculum in multis idem est cum libro de Institutione clericorum, sed epistola præmissa est diversa.